

**”JOTENKIN SIIS KÄYTTÄÄ SITÄ
OMAA KOKEMUSTA PAREMMAN
MAAILMAN TEKEMISESSÄ”**

Lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmä
Tampereella

Kati Pajuluoma
Minna Salminen

Opinnäytetyö
Syyskuu 2015
Sosiaalialan koulutus

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutus

PAJULUOMA, KATI & SALMINEN, MINNA:

”Jotenki siis käyttää sitä omaa kokemusta paremman maailman tekemisessä”

Lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmä Tampereella

Opinnäytetyö 82 sivua, joista liitteitä 3 sivua
Syyskuu 2015

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän muodostamista ja ryhmän tapaamisten sisältöjä. Lisäksi tarkoitus oli selvittää kokemusasiantuntijoiden ja ryhmän vetäjien kokemuksia ryhmästä sekä ryhmän jäsenten osallisuuden toteutumisesta. Opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä näkyväksi Tampereen lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän muodostuminen ja tuoda ryhmän muodostamisessa mukana olleiden osapuolten ääntä kuuluviin. Opinnäytetyön teoriaosa käsittelee lastensuojelua, osallisuutta ja kokemusasiantuntijuutta.

Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Tampereen kaupungin kanssa ja toteutettiin LasSe-hankkeeseen. Tutkimus oli kvalitatiivinen eli laadullinen. Tutkimusmenetelmänä käytettiin osallistuvaa havainnointia lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän tapaamisissa. Lisäksi kokemusasiantuntijoille sekä ryhmän vetäjille järjestettiin erilliset teemahaastattelut. Kokemusasiantuntijoiden ryhmäteemahaastatteluun osallistui neljä kokemusasiantuntijaa, ja ryhmän vetäjät haastateltiin pariteemahaastattelua käyttäen. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta kokemusasiantuntijoiden osallisuuden vahvistuneen ryhmän toiminnan aikana. Tähän vaikuttivat ryhmän myönteinen ilmapiiri, ryhmän sisäiset vaikuttamismahdollisuudet sekä työntekijöiden rooli. Ryhmän vetäjien puolelta ryhmän tehtävä ja tavoite koettiin selkeämmäksi kuin kokemusasiantuntijoiden puolelta. Osapuolten kokemukset ryhmän haasteista ja onnistumisista olivat samankaltaisia. Suureksi haasteeksi koettiin aktiivisuuden vaihtelevuus, joka oli osaltaan vaikuttanut toiminnan etenemiseen. Osapuolet tunsivat onnistuneensa parhaiten hyvän ilmapiirin luomisessa ja toiminnan ideoinnissa. Ryhmässä koettiin tärkeäksi suunnata konkreettista toimintaa nykyisille lastensuojelunuorille.

Kokemusasiantuntijoilla on mielipiteitä lastensuojelun epäkohdista ja halu vaikuttaa lastensuojelun palvelujen kehittämiseen. Kokemusasiantuntijaryhmä voi olla yksi keino palvelunkäyttäjien osallisuuden mahdollistamiseen. Kokemusasiantuntijakoulutuksen merkitystä on tärkeää pohtia, sillä tuloksissa on havaittavissa epäselvyyttä kokemusasiantuntijaryhmän tehtävästä sekä epävarmuutta omasta asiantuntijuudesta.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

PAJULUOMA, KATI & SALMINEN, MINNA:

”I just hope to somehow use my experiences in order to create a better world”

A Group of Experts by Experience in Child Welfare in Tampere

Bachelor's thesis 82 pages, appendices 3 pages

September 2015

The purpose of this thesis was to describe the development of a group of experts by experience in child welfare and the content of these meetings. Moreover, the purpose was to investigate the participants' as well as the group mentors' experiences about the group and the involvement of the participants in general.

The objective of this thesis was to make the development of Tampere's group of experts by experience in child welfare visible and to bring forth their point of views. The theory focuses on child welfare, involvement and the concept of experts by experience.

The thesis was carried out in co-operation with the city of Tampere and incorporated into the LasSe-project. The thesis was a qualitative study. The data were collected using participatory observation in group meetings as well as thematic interviews with both the participants and the mentor of the group. There were four participants in a group interview of experts by experience. The mentors of the group were interviewed in pairs. The data were analyzed using qualitative content analysis.

The results showed that during the process the involvement of the experts by experience had increased. The results were influenced by favourable atmosphere, the participants' opportunities to influence the group and the role of the mentors. The mentors found the function of the group clearer than the experts by experience. The experiences of the participants concerning challenges and successions were similar. Variations in the activity of the participants was seen to be a major challenge since that has affected the progress of the group. The greatest success has been the creation of a favourable atmosphere and generating ideas about the activities. The group emphasized the importance of creating concrete activities aimed for the adolescents in child welfare.

The experts by experience have provided important aspects about child welfare services and therefore want to help to improve the services in child welfare based on their own experiences. A group of experts by experience can be seen as a way to ensure the involvement of the service users. The results showed a confusion concerning the purpose of the group of experts by experience as well as uncertainty among the participants about their own expertise. Therefore, it is essential to consider the meaning of the education qualifying to act as an expert of experience.

Key words: expert by experience, child welfare, involvement

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	OPINNÄYTETYÖN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	7
	2.1 Lastensuojelu	7
	2.1.1 Lastensuojelun palvelujärjestelmä	7
	2.1.2 Ehkäisevä lastensuojelu ja avohuollon tukitoimet	8
	2.1.3 Lastensuojelun sijaishuolto	9
	2.2 Osallisuus.....	12
	2.2.1 Osallisuuden teoreettisia lähtökohtia	12
	2.2.2 Osallisuus lastensuojelussa	14
	2.3 Kokemusasiantuntijuus	17
	2.3.1 Kokemusasiantuntijuuden määrittelyä.....	18
	2.3.2 Kokemusasiantuntijat kehittämässä palveluita	19
	2.3.3 Kokemusasiantuntijan toimimisen ympäristön tasot	21
	2.3.4 Kokemusasiantuntijatoiminta Suomessa.....	23
	2.4 Aiheeseen liittyviä tutkimuksia	25
	2.5 Tutkimuksen viitekehys.....	29
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	30
	3.1 Tutkimuksen lähtökohtia	30
	3.2 Tutkimuskysymykset	31
	3.3 Laadullinen tutkimus	32
	3.4 Aineiston hankinta	33
	3.4.1 Osallistuva havainnointi.....	33
	3.4.2 Ryhmäteemahaastattelu.....	35
	3.5 Aineiston analyysi.....	37
4	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	40
	4.1 Ryhmäprosessi ja tapaamisten sisällöt.....	40
	4.2 Osapuolten kokemuksia ryhmästä ja osallisuudesta	45
	4.2.1 Ryhmän toiminta kokemusasiantuntijoiden näkökulmasta.....	45
	4.2.2 Osallisuus kokemusasiantuntijoiden näkökulmasta	55
	4.2.3 Vetäjien kokemukset ryhmästä ja osallisuudesta.....	59
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	67
6	POHDINTA.....	70
	6.1 Eettisyys ja luotettavuus	70
	6.2 Opinnäytetyöprosessi.....	73
	LÄHTEET.....	76
	LIITTEET	80

Liite 1. Suostumus opinnäytetyöhön osallistumiseen	80
Liite 2. Haastattelurunko kokemusasiantuntijoille	81
Liite 3. Haastattelurunko työntekijöille	82

1 JOHDANTO

Kokemusasiantuntijatoiminnan juuret juontavat kolmannen sektorin järjestötoiminnasta. Erityisesti mielenterveys- ja päihdetyössä kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisellä on pitkät perinteet. Viime vuosina kokemusasiantuntijatoimintaa on alettu hyödyntää myös julkisella sektorilla ja kokemusasiantuntijuuden käytön hyödyntäminen on laajentunut mielenterveys- ja päihdetyöstä hyvin monenlaiseen toimintaan ja erilaisten aihepiirien pariin, esimerkiksi lastensuojeluun ja aikuissosiaalityöhön. (Kostiainen, Ahonen, Verho, Rissanen & Rotko 2014, 5, 9; Hietala & Rissanen 2015, 7, 12.)

Kokemusasiantuntijuus on ajankohtainen ja sosiaali- ja terveysalan palveluiden kehittämisen kannalta tärkeä aihe. Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Tampereen kaupungin kanssa ja se toteutettiin LasSe-hankkeeseen. Opinnäytetyön tavoitteena on tehdä näkyväksi Tampereen lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän muodostuminen sekä tuoda ryhmän muodostamisessa mukana olleiden osapuolten ääntä kuuluviin.

Tutkimus toteutettiin käyttäen menetelmänä osallistuvaa havainnointia lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän tapaamisissa sekä järjestämällä ryhmäteemahaastattelu kokemusasiantuntijoille ja pariteemahaastattelu kokemusasiantuntijaryhmän vetäjille. Raportissa viittaamme kokemusasiantuntijaryhmän jäseniin joko käsitteellä *kokemusasiantuntija* tai *nuori*, sillä ryhmän kaikki jäsenet ovat täysi-ikäisiä, mutta alle 29-vuotiaita (Nuorisolaki 2006/72).

Tämän raportin luvussa 2 perehdytään opinnäytetyön teoreettisiin lähtökohtiin ja tutkimukseen liittyviin käsitteisiin: lastensuojeluun, osallisuuteen ja kokemusasiantuntijuuteen. Luvussa 3 kuvataan tutkimuksen toteutusta: tutkimuksen lähtökohtia, tutkimuskysymyksiä, tutkimuksessa käytettyjä aineistonkeruumenetelmiä sekä aineiston analyysia. Luvussa 4 esitellään saadut tutkimustulokset ja luvussa 5 pohditaan, millaisia johtopäätöksiä tutkimuksen tuloksista voi tehdä. Viimeisessä luvussa 6 tarkastellaan tutkimustulosten eettisyyden ja luotettavuuden näkökulmasta ja pohditaan opinnäytetyöprosessia kokonaisuutena.

2 OPINNÄYTETYÖN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Lastensuojelu

Lastensuojelua määrittelee lastensuojelulaki, jonka tarkoituksena on sekä ehkäistä ongelmia että korjata niitä mahdollisimman varhain. Laki pyrkii mahdollistamaan jokaiselle lapselle turvallisen kasvuympäristön, edellytykset tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityisen suojelun. Näihin tavoitteisiin pyritään vaikuttamalla suotuisasti lapsen tai nuoren kasvuolosuhteisiin, kehittämällä ennaltaehkäisyyn keskittyviä palveluita sekä turvaamalla lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu avoimuuden tukitoimista aina huostaanottoon saakka ja tarvittaessa ilman asianomaisten suostumusta. Työntekijöiden pitääkin kyetä perustelemaan toimintatapansa ja ratkaisunsa, sillä ne eivät ole aina kaikille asianomaisille mieleisiä. Lastensuojelun lähtökohtana on lapsikeskeinen perhelähtöisyys, jossa perhe asetetaan ensisijaiseksi ja lapsen oikeuksia kunnioitetaan. Lastensuojeluasian eri osapuolia pitää kuulla, mutta lapsi on asetettava aina lastensuojelun ensisijaiseksi asiakkaaksi toiminnan keskiöön. Lastensuojelun on myös osaltaan määrä toteuttaa YK:n Lapsen oikeuksien sopimusta, joka korostaa muun muassa heikommassa asemassa olevien lasten turvallisuuden huomioimista. (Bardy 2013, 71, 73; Lavikainen, Puustinen-Korhonen & Ruuskanen 2014, 6, 11, 15.)

2.1.1 Lastensuojelun palvelujärjestelmä

Lastensuojelulain 26 § määrää sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän velvollisuudeksi arvioida välittömästi mahdollisen kiireellisen lastensuojelun tarve lastensuojeluasian tultua vireille. Sosiaalityöntekijän on tehtävä 1.4.2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain 36 § mukainen palvelutarpeen arviointi, jonka yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve. Palvelutarpeen arviointi on aloitettava viipymättä, viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja sen on oltava valmis viimeistään kolmen kuukauden kuluessa asian vireille tulosta. Lapsi ei ole lastensuojelun asiakas vielä palvelutarpeen arvioinnin aikana. Lastensuojeluasiakkuus alkaa, mikäli sosiaalityöntekijä voi palvelutarpeen arvioinnin perusteella todeta, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi omalla käytöksellään vaarantaa terveyt-

tään ja kehitystään. Lastensuojeluasiakkuus alkaa myös siinä tapauksessa, että lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja tai kun lastensuojeluasian vireille tulon johdosta on ryhdytty kiireellisiin toimiin lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi. (Lastensuojelulaki 2007/417; Sosiaalihuoltolaki 2014/1301; Lastensuojelun käsikirja 2015.)

Lastensuojelussa keskeisessä asemassa ovat viranomaisyhteistyö ja monialaisuus. Tämä edesauttaa muun muassa sitä, että lapsi tai nuori saa avun mahdollisimman varhain, ja että apua on tarjolla useamman tahon kautta. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on vastuussa tapaukseen liittyvän viranomaisyhteistyön koordinoinnista ja siitä, että viranomaisilla on tiedossaan yhteistyön tarkoitus ja tavoitteet. Sosiaalityöntekijän lisäksi lapsen ja perheen tukena voivat olla esimerkiksi kotiin tehtävä perhetyö, vapaaehtoisena toimiva tukihenkilö sekä erityistason ammattilaiset. Myös lastensuojeluilmoituksen tehnyt työntekijä on tarvittaessa mukana selvittämässä lapsen asiaa. (Heino 2013, 105; Lavikainen ym. 2014, 23, 25, 27.)

Lastensuojelu- ja perhepalveluiden tarve, saatavuus ja sisällöt vaihtelevat alueittain. Kunnilla on kuitenkin velvollisuus järjestää tarpeen vaatiessa erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille heitä tukevaa toimintaa, sekä tiedottaa näistä palveluista asukkaille. Lastensuojelulain 11 § edellyttää, että kunnan on vastattava asukkaiden tarpeisiin riittävän laajalla ehkäisevällä lastensuojelulla ja lapsi- ja perhekohtaisella lastensuojelulla. Lisäksi kunnalta vaaditaan yhteistyön tekemistä lastensuojelupalveluita tuottavien yhteisöjen ja laitosten kanssa. Esimerkiksi lastensuojelutyön rinnalle lapsi tai nuori voi tarvita psykiatrista hoitoa tai lääketieteellisiä tutkimuksia. (Lastensuojelulaki 2007/417; Heino 2013, 102–103; Ikonen 2013, 24; Lavikainen ym. 2014, 23.)

2.1.2 Ehkäisevä lastensuojelu ja avohuollon tukitoimet

Lastensuojelulain 3 a § määrittää ehkäisevän lastensuojelun lapsen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin edistämiseksi ja turvaamiseksi, sekä vanhemmuuden tukemiseksi. Ehkäisevää lastensuojelua tarjotaan kunnissa hyvinvointia tukevissa peruspalveluissa, kuten äitiysneuvoloissa, päiväkodissa ja opetuksessa, eikä se vaadi lastensuojelun asiakkuutta. Ehkäisevästä lastensuojelusta avohuollon asiakkaaksi siirtymiseen vaaditaan tietynlaisia arviointi- ja päätösprosesseja. (Lastensuojelulaki 2007/417; Heino 2013, 104.)

Lastensuojelussa tulee ensisijaisesti käyttää avohuollon tukitoimia. Lastensuojelulaki määrää kunnan järjestämään lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelun avohuoltoa ja avohuollon tukitoimiin on ryhdyttävä viipymättä, kun lastensuojelun tarve on todettu. Lastensuojelulain 34 § määrittelee avohuollon tukitoimet toteutettaviksi siten, että ne tehdään mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen, hänen vanhempiansa ja muiden hänen hoidostaan tai kasvatuksestaan vastaavien tahojen kanssa. Avohuollon tukitoimia ovat esimerkiksi lapselle järjestettävä tukihenkilö tai -perhe, perhetyö tai perheelle suunnattu virkistystoiminta. Avohuollon tukitoimet ovat lain mukaan vapaaehtoisia lapselle ja perheelle. (Lastensuojelulaki 2007/417; Saastamoinen 2010, 57; Heino 2013, 104; Ikonen 2013, 133–134; Lavikainen ym. 2014, 11.)

2.1.3 Lastensuojelun sijaishuolto

Jos lapsen turvallista kehitystä ei voida taata kotiin viedyistä palveluista huolimatta, on hänen arkensa järjestettävä muualla. Tällöin apu voidaan järjestää jo aiemmin mainittuna avohuollon tukitoimena. Tämän lisäksi lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle voi olla *huostaanotto, kiireellinen sijoitus, hallinto-oikeuden väliaikainen määräys* tai osa *jälkihuoltoa*. Sijoittaminen voidaan tehdä myös yksityisesti. Jos sijaishuolto katsotaan tarpeelliseksi, on se pyrittävä järjestämään ilman viivytyksiä. (Saastamoinen 2010, 4; Heino 2013, 105; Lavikainen 2014, 11.)

Sijaishuolto ja kodin ulkopuolinen sijoittaminen tulee käsitteinä erottaa toisistaan. Lapsen sijaishuollossa lapsen hoito ja kasvatusta järjestetään kodin ulkopuolelle huostaanoton, kiireellisen sijoituksen tai hallinto-oikeuden väliaikaisen määräyksen kautta. Sijaishuoltoa järjestetään esimerkiksi ammatillisissa perhekodeissa tai laitoshuollossa. Sijaishuolto-
muodon valintaan vaikuttavat lapsen edun ja hänen yksilöllisten tarpeidensa huomiointi. Tarpeisiin parhaiten vastaavan sijaishuoltopaikan valinta on lapsen sijoittavan kunnan vastuulla. (Saastamoinen 2010, 5, 7.)

Lapsen *kiireellinen sijoitus* voidaan tehdä esimerkiksi perhehoitoon tai laitoshuoltoon, jos hän on välittömässä vaarassa tai sijoitus on muutoin perusteltu. Kiireellinen sijoitus tapahtuu, kun lapsen tai perheen tilanne on akuutti ja tarvitaan välittömästi lastensuojelun turvatoimenpiteitä. Kiireellinen sijoitus on ajallisesti rajatumpi kuin huostaanotto, vaikka

oikeusvaikutuksiltaan ne vastaavat toisiaan. Yhden viranhaltijan päätöksellä kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivää. (Saastamoinen 2010, 39–41.)

Hallinto-oikeuden väliaikainen määräys voidaan ottaa käyttöön, jos jo hallinto-oikeuden huostaanottoa tai sijaishuoltoa koskevan käsittelyn aikana lapselle on välttämätöntä tarjota toinen asuinpaikka kasvatuksellisista olosuhteista johtuen. Hallinto-oikeudessa voidaan tällöin tehdä väliaikainen määräys, jonka perusteella lapsi voidaan sijoittaa sijaishuoltoon. (Saastamoinen 2010, 53–54.)

Huostaanotolle on olemassa kaksi eri perustetta. Ensimmäinen huostaanoton peruste pohjautuu lapsen kasvuoloihin oleviin puutteisiin. Kun haitalliset kasvuolosuhteet tai puutteet huolenpidossa uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä, kuuluu sosiaalihuollosta vastaavan elimen ottaa lapsi huostaan ja järjestää hänelle sijaishuolto. Nämä syyt voivat olla moninaisia, eivätkä ne aina liity välttämättä lapsen kotioloihin vaan muihin kasvuolosuhteisiin. Toinen huostaanoton peruste on lapsen omasta käyttäytymisestä johtuvaa. Tällöin lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään ja kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai käyttäytymällä muulla niihin rinnastettavalla tavalla. (Saastamoinen 2010, 23; Heino 2013, 87; Kananaja, Lavikainen & Oranen 2013, 44.)

Huostaanotto toteutuu, kun toinen näistä huostaanoton perusteista täyttyy, ja kun avo-
huollon tukitoimet on koettu riittämättömiksi tai sopimattomiksi. Nämä tukitoimet on määriteltävä ennalta asiakassuunnitelmaan lapsen tai perheen tarpeisiin perustuen. Huostaanotto vaatii myös sen, että sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista, ja että lasta on kuultu ja hänen mielipiteensä on selvitetty lastensuojelulain 20 §:n mukaisesti. Laki edellyttää, että alle 12-vuotiaan lapsen mielipide selvitetään ennen päätöksentekoa, ja 12 vuotta täyttäneelle lapselle varataan tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain 34 §:n mukaan. Vasta tämän jälkeen voidaan tehdä sijoittamispäätös tai siihen liittyvä hakemus. Lasta on myös informoitava häntä koskevista toimenpiteistä ja hänen näkökulmansa tulee ottaa huomioon iän ja kehitystason mukaan, sillä hän on asiaosainen omassa lastensuojeluasiassaan. (Lastensuojelulaki 2007/417; Saastamoinen 2010, 24–25, 65; Heino 2013, 87; Lavikainen ym. 2014, 15.)

Sijaishuollon yhdeksi merkittävimmistä päämääristä kuuluu taata lapselle tai nuorelle toiminnan jatkuvuus, joka voi kuitenkin vaarantua sijaishuoltopaikkojen vaihtuessa. Usein

lapsi tai nuori onkin joutunut olemaan asiakkaana useammassa eri lastensuojeluinstituutiossa. Tämänkaltaiset muutokset voivat lisätä entisestään lapsen tai nuoren kokemaa syrjäytymisen tunnetta, koska he ovat saattaneet jo aikaisemmin lapsuudessaan jäädä ilman pysyvää aikuisen läsnäoloa. Sijaishuoltopaikassa on tärkeää olla turvallinen ilmapiiri ja yhteisö, jossa lapsi kokee huolenpitoa, eheytymistä ja oppimista. (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, 21; Heino 2013, 105; Kananoja ym. 2013, 45.)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on määritellyt huostaanoton olevan tavallisesti väliaikainen toimenpide, joka pyritään lopettamaan heti kun olosuhteet ovat siihen suotuisat. Käytännössä kyseessä on kuitenkin useimmiten pitkäaikainen ratkaisu. Huostaanoton kesto määrittyy sen mukaan, mihin lapsen tarpeisiin sillä pyritään vastaamaan. Huostaanoton aikana pyritään tarkistamaan huostaanoton perusteita säännöllisin väliajoin. Lisäksi jos lapsi tai huoltaja hakee huostassa pidon lopettamista, on tarve arvioitava uudelleen. Lapsen ollessa huostaan otettuna pyritään erityistoimenpiteiden avulla tähtäämään perheen jälleenyhdistymiseen, mikäli se on lapsen edun mukaista. Perheen jälleenyhdistymistä edesauttavat muun muassa toimiva yhteistyö lapsen ja hänen vanhempiansa kanssa, sekä vanhempien mahdollisuus tarjota turvallinen kasvuympäristö. (Saastamoinen 2010, 32; Heino 2013, 88; Kananoja ym. 2013, 45.)

Huostaanotto päättyy viimeistään silloin, kun nuori tulee 18 vuoden ikään. Tämän jälkeen hän on oikeutettu *jälkihuollon* palveluihin kunnes täyttää 21 vuotta. Jälkihuolto on laajennettu koskemaan myös niitä nuoria, jotka ovat olleet avohuollon tukitoimena sijoitetuina, sekä myös muille lastensuojelun asiakkaina olleille nuorille. Myös sijoituksen jatkaminen on jälkihuollon kautta mahdollista, jos se on nuorelle hyödyksi ja jos hän siihen suostuu. Jälkihuolto on kuntien järjestämää palvelua, joka toteutuu kunnasta riippuen eri tavoin. Jälkihuollon toteutuminen toivotulla tavalla voi epäonnistua, jos nuori suhtautuu siihen itse kielteisesti tai jos jälkihuollon suunnittelua ei aloiteta tarpeeksi ajoissa nuoren ollessa vielä alaikäinen. Jälkihuollon ikärajan voidaan katsoa olevan liian matala, koska sijoitetuilla nuorilla on usein heikot lähisuhdeverkostot, vaikka heidän tuen tarpeensa aikuisuuden velvollisuuksista ja vaatimuksista selviytymiseen olisi suuri. (Heino 2013, 106; Kananoja ym. 2013, 45.)

2.2 Osallisuus

Osallisuus voidaan ymmärtää suppeasti oikeudeksi saada tietoa itseä koskevista asioista sekä mahdollisuudeksi vaikuttaa tai laajemmin kokemuksena yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisesta (Nivala 2010, 21). Osallisuuden perusedellytys on mahdollisuus osallistumiseen erilaisissa toimintaympäristöissä. Ihmisen identiteetin kehityksen kannalta on erittäin tärkeää, että on mahdollista olla osallisena käsittelemässä asioita itselle merkityksellisissä yhteisöissä. Osallisuuden voidaan katsoa olevan yksi kasvun ja kehityksen perusedellytyksestä. (Oranen 2008, 7; Nivala 2010, 19; Hotari, Oranen, & Pösö 2013, 149.)

2.2.1 Osallisuuden teoreettisia lähtökohtia

Nigel Thomasin (2000) mukaan osallisuuden tarkastelu edellyttää osallisuuden jakamista eri ulottuvuuksiin. Tarkastelussaan Thomas jakaa osallisuuden kuuteen eri ulottuvuuteen, osallisuuden mahdollisuuteen, kuvaten lapsen kokemuksia osallisuudesta. Osallisuuden ulottuvuuksien suhteet voivat vaihdella keskenään ja lapsen osallisuuden kokemus voi muuttua niiden mukana. (Thomas 2000, 174–176.)

Thomasin ajattelun mukaan ensimmäinen osallisuuden ulottuvuus on lapsen mahdollisuus *valita*, osallistuuko hän esimerkiksi johonkin prosessiin vai ei (Thomas 2000, 174, 175). Kieltäytyminen voi siis olla yksi osallisuuden muoto ja lapsella tulisi olla mahdollisuus valita tämä vaihtoehto. Lapsen kieltäytyessä osallistumisesta, hänen oikeutensa osallisuuteen tulee turvata vaihtoehtoisilla tavoilla. (Lastensuojelun käsikirja 2015a.)

Toinen osallisuuden ulottuvuus on lapsen mahdollisuus *saada tietoa* tilanteestaan ja omista oikeuksistaan. Tietojen antamisessa tulee huolehtia siitä, että tieto on sellaisessa muodossa, jonka lapsi voi ottaa vastaan ja ymmärtää. Kolmantena osallisuuden ulottuvuutena on mahdollisuus *vaikuttaa päätöksentekoprosessiin*. Lapsen osallisuutta edistää se, että hänellä on mahdollisuus olla mukana keskustelemassa esimerkiksi siitä, millaisia aiheita tietyssä palaverissa käsitellään ja keitä palaveriin kutsutaan paikalle. (Thomas 2000, 174–176; Lastensuojelun käsikirja 2015a.)

Neljäntenä osallisuuden ulottuvuutena Thomas näkee mahdollisuuden *ilmaista itseään* eli mahdollisuuden tuoda omia ajatuksia ja mielipiteitä esiin. Osallisuuden viidentenä ulottuvuutena on mahdollisuus *saada tukea itsensä ilmaisemiseen*. (Thomas 2000, 175–176.) Monimutkaisissa tilanteissa oman näkemyksen selkiyttäminen voi olla vaikeaa ja lapsi tarvitsee siihen aikuisen apua ja tukea. Tukeminen voi toisen lapsen kohdalla olla kannustamista tai rohkaisemista, kun joku toinen lapsi taas saattaa tarvita hyvinkin konkreettista apua, kuten apuvälineitä, itsensä ilmaisemiseen. (Lastensuojelun käsikirja 2015a.)

Thomasin kuudes ja viimeinen osallisuuden ulottuvuus on lapsen mahdollisuus *itsenäisiin päätöksiin* (Thomas 2000, 176). Tämän ulottuvuuden kohdalla mahdollisuus tehdä omaan elämään vaikuttavia päätöksiä vaihtelee tilanteiden sekä lapsen iän ja kehitystason mukaan. Nuorilla on usein mahdollisuus tehdä enemmän itsenäisiä ratkaisuja kuin pienillä lapsilla, mutta jo pienikin lapsi voi tehdä pieniä valintoja, jos hänelle annetaan siihen mahdollisuus. (Lastensuojelun käsikirja 2015a.)

Osallisuus voidaan määritellä myös subjektiiviseksi kokemukseksi, joka syntyy vuorovaikutuksen tuloksena. Osallisuuden kokemuksen syntymiselle voidaan luoda edellytyksiä mutta sitä ei voida pakottaa syntymään eikä toisaalta syntynyttä osallisuuden kokemusta voida kieltää. (Hotari ym. 2013, 150.) Nivala (2010) lähestyy osallisuutta ensinnäkin kokemuksena johonkin kuulumisesta. Johonkin kuulumisen tunne sisältää kokemuksen turvallisuudesta ja yhteisöllisyydestä, eli toisin sanoen ihminen voi kokea tulevaisuutensa kuulluksi yhteisössään ja voivansa vaikuttaa sen päätöksentekoon. Toiseksi osallisuuden kokemukseen liittyy kokemus omasta merkityksellisyydestä yhteisössään. Tällöin yhteisön jäsen kokee tulevaisuutensa hyväksytyksi omana itsenään, kaikkine ajatuksineen, toiveineen ja tarpeineen. Kokemus omasta toimintakyvystä on kolmas osallisuuden kokemuksen muoto. Se tarkoittaa tunnetta siitä, että on mahdollisuus vaikuttaa itseä koskeviin asioihin sekä pärjätä ja tulla toimeen omana itsenään. (Nivala 2010, 20–21.)

Janet Warren (2007) kuvaa palveluiden käyttäjien osallisuutta suhteessa palveluorganisaatioon holistisesta eli kokonaisvaltaisesta näkökulmasta. Siinä osallisuuden muotoja ei järjestetä hierarkisesti, vaan ne ovat keskenään samanarvoisia. Holistisessa mallissa otetaan huomioon erilaiset palveluiden käyttäjät ja olosuhteet. Mallin avulla palveluiden käyttäjille tarjotaan mahdollisuus osallistumiseen heille sopivimmalla tavalla. (Warren 2007, 50.)

Holistisessa mallissa palveluiden käyttäjien osallisuudella on neljä eri muotoa: *konsultaatio*, *informaatio*, *osallistuminen* ja *voimaantuminen* (kuvio 1.). *Konsultaatio*ssa palveluiden käyttäjien näkökulmat otetaan huomioon esimerkiksi palveluiden laatua arvioitaessa. *Informaatio*ssa palveluiden käyttäjät ovat tiedon jakajina ja vastaanottajina. Palveluiden käyttäjät voivat jakaa omaan kokemukseensa perustuvaa tietoa esimerkiksi alan opiskelijoille. *Osallistumisella* tarkoitetaan tasavertaista kumppanuutta päätöksenteossa. Palveluiden käyttäjät voivat osallistua esimerkiksi organisaation palveluiden suunnitteluun ja kehittämiseen. *Voimaantumisella* tarkoitetaan palveluiden käyttäjien mahdollisuutta vaikuttaa päätöksentekoon, esimerkiksi organisaation poliittisiin päätöksiin ja henkilöstön rekrytointiin. (Warren 2007, 51.)

KUVIO 1. Osallisuuden holistinen malli (mukaiillen Warren 2007, 51)

2.2.2 Osallisuus lastensuojelussa

Muukkonen (2013) kuvaa asiakkaiden osallisuutta lastensuojeluprosessissa yhdessä toteutettavaksi asiakassuhteeksi, jossa lapsi ja hänen vanhempansa tavoittelevat työntekijöiden kanssa dialogisuutta sekä yhteistä ja jaettua ymmärrystä. Lapsen osallisuuden rakentumisen lähtökohta on, että asiakkaana oleva lapsi nähdään ainutkertaisena. Lastensuojeluprosessissa lapsen mukanaoloon vaikuttavat sekä perheen tilanne että lapsen ikä.

Lastensuojelun asiakkaana oleva perhe antaa usein työntekijällekin tilaisuuden olla osallisena heidän elämässään. (Muukkonen 2013, 165, 166.)

Varsinkin lastensuojeluprosessin alkuvaiheessa, mutta myös myöhemmin, tärkeä tavoite on, että lapsi tietää olevansa lastensuojelun asiakas. Lapselle tulee kertoa, mitä lastensuojelun asiakkuudella tarkoitetaan ja miksi hänen perheensä on asiakkaana. Lapsen vanhempia pyritään saamaan osallistumaan prosessiin alusta alkaen ja määrittelemään sekä nimeämään yhdessä työntekijän kanssa syitä, miksi perhe on tullut lastensuojeluun ja kertoamaan asiasta itse lapselleen. (Muukkonen 2013, 169.)

Lastensuojeluprosessissa vaikuttavat lasten ja vanhempien lisäksi erilaiset asiantuntijat ja mahdollisesti monet muut henkilöt, joilla on tilanteessa omat tulkintansa ja intressinsä (Hotari ym. 2013, 157). Osallisuutta on lähestytty lastensuojelussa vahvasti näkökulmasta, jossa asiantuntija on nähty lapsen tarpeiden määrittäjänä. Tällaisessa näkökulmassa, jossa asiantuntija tekee arvion lapsen tilanteesta, lasta ei välttämättä ole otettu aktiivisesti mukaan arvion tekemiseen. Näin ollen lapsi ei voi myöskään kyseenalaistaa hänestä tehtyä arviota. (Oranen 2008, 14.) Juridis-hallinnollinen lastensuojelutyö nähdäänkin usein aikuiskeskeisenä ja byrokraattisena. Sen vuoksi lastensuojelu on saanut kritiikkiä siitä, että se laiminlyö lapsen osallisuutta häntä koskevassa päätöksenteossa (Pekkarinen 2006, 126.)

Oranen (2008) korostaa lapsen osallistumista itseään koskevien asioiden käsittelyyn lasten ihmisoikeutena, jonka pitäisi olla arvo itsessään ilman, että osallistumisen etuja ja haittoja täytyisi perustella erikseen (Oranen 2008, 15). Hän kuitenkin toteaa myös, että yksittäisten lasten oikeutta osallisuuteen on lastensuojelussa tulkittu usein kapeasti juridisesta näkökulmasta (Oranen 2008, 8).

Lastensuojelulaissa lapsen osallisuus määritellään lapsen mielipiteen selvittämisenä ja kuulemisena hänen iän ja kehitystasonsa mukaisella tavalla (Lastensuojelulaki 417/2007.) Nivalan (2010) mukaan osallisuuden käsite on otettu laissa huomioon vain sen suppeassa merkityksessä. Osallisuus voidaan kuitenkin nähdä lastensuojelutyössä monitasoisena. (Nivala 2010, 25.) Lastensuojelujärjestelmän on turvattava lapsen osallisuus omassa asiassaan lastensuojeluprosessin kaikissa vaiheissa (Nivala 2010, 25; Hotari ym. 2013, 150). Jos lapsi otetaan mukaan työskentelyprosessiin, on lastensuojelutyössä mahdollisuus aitoon osallistamiseen (Pekkarinen 2006, 126). Lisäksi lastensuojelu pyrkii

edistämään lapsen osallisuutta yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä, palauttamalla lapsen järkkynyttä turvallisuuden tunnetta ja järjestämällä lapselle hänen tarvitsemansa huolenpidon (Nivala 2010, 25). Kun lapsen osallisuutta omassa asiassaan edistetään, vahvistetaan samalla lapsen yhteiskunnallisen osallisuuden edellytyksiä, sillä silloin tuetaan myös lapsen kokemusta omasta toimintakyvystään ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksistaan elämässään ja sen toimintaympäristöissä (Nivala 2010, 25).

Lapsi on tärkeää nähdä yksilönä ja hänen omista lähtökohdistaan käsin, jotta hänen osallisuuttaan voidaan lastensuojelussa vahvistaa. Joskus lapsen tieto voi olla ristiriidassa aikuisilta saadun tiedon kanssa tai aikuiset eivät pidä lapselta saatua tietoa yhtä merkittävänä kuin lapsi itse. Osallisuuden vahvistamisen näkökulmasta lapsen pitäisi tällaisissakin tapauksissa tulla kuulluksi omassa asiassaan. (Hotari ym. 2013 156.) Kun lapselle annetaan mahdollisuus osallistumiseen omassa asiassaan, voi hän itse päättää, kuinka vahvasti lähtee mukaan vuorovaikutukseen ja haluaa osallistua. Osallisuuskokemuksen karttuessa lastensuojeluprosessin edetessä lapsi huomaa, millaista yhteistyö lastensuojelun kanssa voi olla. Parhaimmillaan kokemus lisää lapsen luottamusta aikuisten tarjoamaa turvaa ja suojaa kohtaan sekä rohkaisee lasta osallistumaan jatkossakin itselle sopivalla tavalla. (Muukkonen 2013, 170.) Lapsilla on usein sellaista tietoa ja kokemusta, joka tulee lastensuojelun tietoon vain, jos asiaa kysytään lapselta suoraan (Muukkonen 2013, 169). Parhaassa tapauksessa lapsi voi mielipiteellään vaikuttaa siihen, mitä lastensuojelussa tehdään hänen elämäntilanteensa parantamiseksi (Muukkonen 2013, 172).

Osallisuuden kunnioittaminen ja sen toteuttaminen asiakastyössä vaatii, että työntekijä on valinnut osallisuuden edistämisen yhdeksi työskentelyään ohjaavaksi arvoksi ja periaatteeksi (Muukkonen 2013, 166). Lastensuojelun työntekijöiden kanssa tapahtuva vuorovaikutus on tärkeimpiä elementtejä lapsen osallistumisen kannalta (Hotari ym. 2013, 155). Työntekijä voi tarjota lapselle arvokkaita kokemuksia edistämällä lapsen osallisuutta omassa asiassaan. Lapsi voi kokea tulevansa hyväksytyksi ja tuntea, että hänen ajatuksiaan, kokemuksiaan ja mielipiteitään kuunnellaan ja arvostetaan. Lapsi voi saada myös kokemuksen siitä, että hän voi jollain tasolla vaikuttaa asioihin ja omaan elämäänsä. (Oranen 2008, 16; Nivala 2010, 25.) Herkistymällä kuuntelemaan lapsia myös työntekijät voivat saada uusia työkaluja lasten ajatusten ja kokemusten parempaan ymmärtämiseen (Oranen 2008, 16).

Orasen (2008) mukaan osallisuuden tärkeimpänä hyötynä voidaan pitää kokemusta kuulaksi tulemisesta ja vaikuttamisen mahdollisuudesta, jonka se voi lapselle tuottaa. Lastensuojelun asiakkaana olleille lapsille ja nuorille mahdollisuus vaikuttaa itse voi olla erityisen merkityksellinen ja voimaannuttava, sillä heille on saattanut kertyä paljon kokemusta siitä, että asioita vain tapahtuu ja elämää eletään ”kohtalon” tai ”onnen” armoilla. (Oranen 2008, 16). Positiiviset kokemukset vaikutusmahdollisuuksista voivat vahvistaa lapsen tunnetta omasta toimintakyvystään ja näin lisätä halua vaikuttaa aktiivisesti omaan elämäänsä myöhemmissäkin vaiheissa (Nivala 2010, 25).

Osallisuuden toisena hyötynä voidaan pitää sen tuottamaa tietohyötyä. Kun lapsi saa lisää tietoa itsestään ja perheestään sekä lastensuojelusta, hän voi jäsentää kuvaa omasta elämästään paremmin. Myös vanhemmilla voi olla mahdollisuus päästä vastaanottamaan lapselta sellaista tietoa, jota hän ei ole ennen kertonut. Näin vanhempien käsitys sekä lapsesta että koko perheen tilanteesta paranee. Lisäksi lastensuojelu voi kannustaa vanhempia miettimään ja sanomaan ääneen sellaisia asioita, joihin he eivät ole aikaisemmin kiinnittäneet huomiota tai joita he eivät ole välttämättä sanoneet ääneen. Tällaisessa prosessissa sekä vanhemmat että lastensuojelu voivat siis saada lisää tietoa lapsen kokemuksesta arjestaan, jolloin jaetun tiedon avulla voidaan lisätä ymmärrystä lapsen tilanteesta. (Muukkonen 2013, 172.)

Osallisuuden mahdollistaminen lastensuojelun asiakkaille on iso ja tärkeä asia, joka on mahdollista toteuttaa pienillä ja yksinkertaisilla, ihmistä kunnioittavilla teoilla. Osallisuuden toteutuessa lastensuojeluprosessissa, sekä asiakkaat että työntekijät voivat parhaimmillaan kokea olleensa yhteistyössä niin merkittävästi osallisina, että yhteistyö on muokautunut yhteiseksi, dialogiseksi matkaksi. (Muukkonen 2013, 175.)

2.3 Kokemusasiantuntijuus

Kokemusta voidaan kuvailla välittömäksi, omakohtaiseksi, henkilökohtaiseksi tai eletyksi. Se on jotain, mitä meille tapahtuu. Kokemusten seurauksena muodostuu uudenlaista tietoa. Sosiaali- ja terveysalalla on viime vuosina yleistynyt kokemusasiantuntija-termin käyttö. Kokemusasiantuntijuudella tarkoitetaan asiantuntijuutta, joka on muodostunut henkilön omakohtaisesta kokemuksesta. Asiantuntijuus ei tällöin perustu henkilön

hankkimaan koulutukseen tai opintoihin. Kokemusasiantuntijoiden omakohtaisia kokemuksia pidetään itsessään arvokkaina. (Beresford & Salo 2008, 39.)

2.3.1 Kokemusasiantuntijuuden määrittelyä

Kokemusasiantuntijatoiminnassa asiakkaan roolia laajennetaan koskemaan palveluiden suunnittelua, toteutusta ja kehittämistä. Tällöin asiakas saa uudenlaisen tavan vaikuttaa ja edustaa jotakin yhteisöä, ja häntä voidaan alkaa kutsua kokemusasiantuntijaksi. (Toikko 2011, 103.) Kokemusasiantuntijatoimintaa on hyödynnetty aiemmin sosiaali- ja terveysalalla terveydenhuollossa sekä mielenterveys- ja päihdetyössä. Sitä on käytetty vertaistukea tarjoavassa tukihenkilötoiminnassa sekä kokemuskouluttaja ja -tiedottajatoiminnassa. Viime vuosina kokemusasiantuntijuutta on hyödynnetty myös yhä enemmän sosiaalityön kehittäjäasiakastoiminnassa ja sosiaalityön tutkimuksen toteuttamisessa. (Laitinen & Nikupeteri 2013, 428.) Kokemusasiantuntijatoiminta on kasvattanut asemaansa erilaisissa hankkeissa ja kolmannen sektorin toiminnassa (Kostiainen ym. 2014, 6).

Päihde- ja mielenterveyspuolella kokemusasiantuntijuus määritellään siten, että henkilöllä on omakohtaista kokemusta sairastuneen, kuntoutuneen, palvelunkäyttäjän tai omaisen roolista. Kokemusasiantuntija kykenee hahmottamaan, mitkä tekijät ovat olleet vaikuttamassa hänen tai hänen läheisensä hoitoon ja kuntoutumiseen. (Kuosmanen, Rissanen & Kurki 2013, 27.)

Kokemusasiantuntijatoiminnan yhteydessä voidaan puhua myös vertaistoiminnasta. Erona on se, että vertaistoiminta on palkatonta vapaaehtoistyötä, kun taas kokemusasiantuntijatoiminnasta on ollut yleisempää maksaa korvauspalkkio. Kokemusasiantuntijan rooli on laajentunut aikaisemmin ammattilaisille kuuluneisiin työtehtäviin, kuten kehittämiseen. (Karjalainen 2014, 4.) Kokemusasiantuntijalta voidaan edellyttää kokemusasiantuntijakoulutuksen suorittamista (Kuosmanen ym. 2013, 27). Vertaistoimijat taas pyrkivät yhdessä vertaistensa kanssa sekä mahdollisesti ammattihenkilöstön tukemina selvittämään elämäntilanteitaan, esimerkiksi AA-ryhmässä (A-klinikkasäätiö 2013; A-klinikkasäätiö 2015).

Asiantuntijuuden ja henkilökohtaisen kokemuksen ajatellaan usein olevan vastakkaisia tekijöitä keskenään. Kokemus nähdään osana yksilön henkilökohtaista ja yksityistä elämismailmaa, joka ilmenee erilaisina muistoina ja niiden herättäminä tunteina. Asiantuntijuus taas on julkista toimintaa, jossa korostuu opittu tieto. Kokemusasiantuntijuudessa nämä kaksi puolta yhdistyvät: muistot ja kokemukset tuottavat laaja-alaista tietoa. (Laitinen & Nikupeteri 2013, 430.)

Kokemusasiantuntijuuden keskeinen edellytys on muodostaa yksilöllisestä tiedosta sosiaalista tietoa, jossa yksilöllinen kokemus on jalostettu minun tiedostani meidän tietoon. Vaikka henkilöillä olisikin samankaltainen kokemus taustallaan, heidän tulkintansa siitä voivat poiketa toisistaan. On tärkeää tarjota yksilölle mahdollisuus jakaa kokemuksiaan, sekä peilata käsityksiään ja tulkintojaan niistä yhteisten keskustelujen avulla. Näin erilaiset näkökulmat yhteisestä, mahdollisesti eri tavoin koetusta kokemuksesta muodostuvat yhdeksi kokonaisuudeksi. Yksilön jäsentämästä kokemuksesta voi lopulta kehittyä tietoa, jonka pohjalta voidaan luoda uusia näkökulmia. (Beresford & Salo 2008, 51–53; Toikko 2011, 113.)

Kokemusasiantuntijatoiminnassa asiakkaalle on ehtinyt syntyä palveluista syvällistä ja kokemuksellista tietoa, jota voidaan alkaa hyödyntää järjestelmällisesti. Kokemusasiantuntijuus perustuukin asiakkaan haluun olla osana sosiaali- ja terveydenhoitojärjestelmän kehittämistyötä, sekä tarjota apua muille asiakkaille omien kokemusten pohjalta. Kokemusasiantuntija voi toimia myönteisenä samaistumisen kohteena ja parantaa sekä asiakkaiden että työntekijöiden ymmärrystä kokemustietonsa avulla. (Kuosmanen ym. 2013, 26–27.) Kokemusasiantuntijana toimiminen voi tarjota henkilölle itselleen voimaannuttavan kokemuksen (Kostiainen ym. 2014, 6).

2.3.2 Kokemusasiantuntijat kehittämässä palveluita

Hyvinvointivaltion kehitys on kulkenut suuntaan, jossa palveluita tuotetaan lähinnä tilaajien ja tuottajien määrittelemillä ehdoilla. Tilaaja-tuottaja -malli voi olla kustannustehokas, mutta se ei välttämättä kohtaa asiakkaiden tarpeita. Ajankohtaiseksi sosiaalipoliittiseksi tavoitteeksi on noussut asiakkaiden osallistuminen. Tavoite nousee esiin sosiaalipalveluiden laatuun ja muotoon kohdistuneesta kritiikistä. (Toikko 2011, 105.)

Toikko (2011) esittelee tilaaja-tuottaja-asiakas-kolmion, jossa asiakkaan asema korostuu tilaajien ja tuottajien rinnalla. Palveluita tuotetaan asiakkaille, joten heidät tulisi ottaa huomioon palveluiden suunnittelussa, toteutuksessa ja kehittämisessä. Esitetyssä mallissa asiakkaat ovat mukana kokemusasiantuntijoina edustamassa kollektiivista asiakaskuntaa palveluiden kokonaissuunnittelussa ja -arvioinnissa. Mallissa korostetaan tilaajan ja tuottajan välisen neuvottelusuhteen lisäksi heidän välistä neuvottelusuhdetta asiakkaaseen. Tällöin kaikki kolme osapuolta keskustelevat yhdessä palveluista. (Toikko 2011, 105–106.)

Kokemusasiantuntijalla on keskeinen rooli palvelujärjestelmän kehittämisessä (Kostiainen ym. 2014, 6). Kokemusasiantuntijalla pitää olla taito hahmottaa kriittisesti järjestelmän kokonaiskuvaa sekä uskaltaa tuoda esille kehitysehdotuksia. Tämän takia kokemusasiantuntijalta voidaan edellyttää erillistä kouluttautumista, koska kokemukseen pohjautuvan tiedon ei aina katsota riittävän kehittämistyöhön. (Kuosmanen ym. 2013, 30.)

Työntekijät ovat monesti kiinnostuneita asiakkaan aidoista kokemuksista, mutta kokemusten tulkinta ja itse kehittämistyö ovat tapahtuneet ilman asiakkaita ammattilaisten toimesta (Toikko & Rantanen 2009, 96). Kokemusasiantuntijan tehtävänä onkin toimia aidosti osana palveluiden kehittämistä ja päätöksentekoa muiden kehittäjien kanssa (Toikko 2011, 113). Lähtökohtana on se, että ammattilaiset ja asiakkaat täydentävät toistensa asiantuntijuutta (Laitinen & Nikupeteri 2013, 431).

Lastensuojelussa palveluiden kehittämisessä parhaina asiantuntijoita nähdään ne lapset ja nuoret, jotka ovat itse olleet lastensuojelun asiakkaita. Lastensuojelun eri organisaatiot ovatkin alkaneet korostaa omassa toiminnassaan lasten oikeuksia, jotka koetaan kehittämistyön lähtökohdaksi. Lastensuojelun asiakkaita ei haluta enää nähdä palautteen antajina työskentelyvaiheen jo loputtua, vaan heille annetaan mahdollisuus tuoda ääntänsä kuuluviin jo suunnitteluvaiheessa. Lasten ja nuorten mukanaolo lastensuojelun palveluiden suunnittelu- ja kehittämistyössä tuottaa organisaatioille välitöntä palautetta heidän toiminnastaan, jolloin tarjoutuu myös mahdollisuus päätöksenteon ja työskentelyn vaikuttavuuden parantamiseen. (Oranen 2008, 5, 15, 16.)

Lastensuojelun palveluiden laaja kehittäminen edellyttää sitä, että lasten ja nuorten osallistumisen tulee kattaa koko lastensuojelun laaja kokonaisuus aina ehkäisevästä lasten-

suojelusta jälkihuoltoon. Lisäksi lapsilla ja nuorilla tulee olla mahdollisuus osallistua erilaisten lastensuojelupoliittisten linjausten ja päätösten valmisteluun ja arviointiin. Jotta osallisuus lastensuojelun palveluiden kehittämisessä toteutuu, lapsilla ja nuorilla tulisi olla vahva asema niin tiedon tuottajina kuin tiedon vastaanottajina. (Hotari ym. 2013, 157.)

2.3.3 Kokemusasiantuntijan toimimisen ympäristön tasot

Laitinen ja Nikupeteri (2013) ovat jaotelleet kokemusasiantuntijana toimimisen neljään eri ympäristön tasoon: *yksilö-, ryhmä-, yhteisö- ja yhteiskuntatasoon* (kuvio 2.). Jokaisessa tasossa korostuu toimijuus ja toiminta, jotka lopulta edesauttavat kokemusasiantuntijatoiminnan prosessimaista etenemistä kohti yhteiskunnallista vaikuttamista. Yksilö-, ryhmä-, yhteisö- ja yhteiskuntatasojen toiminnan rajapinnat saattavat yksittäisissä prosesseissa myös limittyä toisiinsa. (Laitinen & Nikupeteri 2013, 438, 450.)

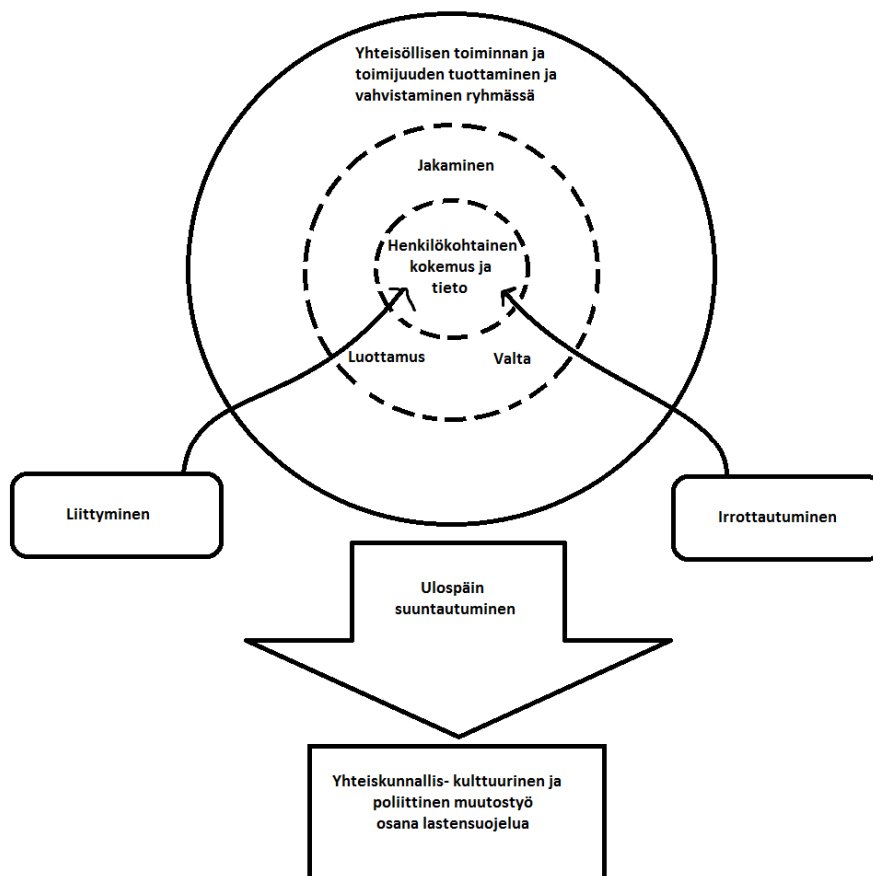
Yksilötaso on kokemusasiantuntijuuden pohja, jossa henkilökohtaiset elämäkokemukset ollaan valmiita jakamaan. Olennaista on kyetä irrottautumaan henkilökohtaisista kokemuksista yleisemmälle tasolle (Laitinen & Nikupeteri 2013, 430, 439.)

Ryhmätasolla tapahtuu kokemusasiantuntijuuden valmistelu. Ryhmässä koetaan yhteenkuuluvuuden sekä hyväksytyksi tulemisen tunteet, sekä luodaan uutta tietoa jaettujen näkökulmien ja tulkintojen kautta. Ryhmätasolla halutaan hyödyntää henkilökohtaisia kokemuksia, jotta yleinen hyvinvointi edistyisi, ja jotta saataisiin luotua yhteisöllistä tietoa. Ryhmän jäsenet työstävät omia kokemuksiaan ja toimijuuden rooliaan, sekä samalla asetuvat muiden ryhmäläisten asemaan. Ryhmän toimiminen vaatii vastavuoroista luottamusta, jaettua valtaa ja avointa vuorovaikutusta muihin vertaisryhmän jäseniin sekä työntekijöihin. Työntekijällä on mahdollisuus ammattiosaamisensa kautta sanoittaa asiakkaiden kokemuksia, sekä olla mahdollistamassa ympäristöä, jossa on luottamuksellista jakaa tietoa. (Beresford & Salo 2008, 52; Laitinen & Nikupeteri 2013, 442, 444, 449–450.)

Pelkkään ryhmätoimintaan painottuvassa palvelunkäyttäjän osallistumisessa on kuitenkin riskinä se, että kokemustieto ei tavoita palvelujärjestelmän kehittämisprosesseja (Toikko 2011, 113). Ryhmätoiminnassa työntekijällä onkin mahdollisuus tuoda keskustelua yhteisölliselle tai yhteiskunnalliselle tasolle (Laitinen & Nikupeteri 2013, 456).

Yhteisötaso on kokemusasiantuntijuuden väylä vaikuttaa suuntaamalla toimintaansa ryhmän ulkopuolelle. Tällöin ryhmä haluaa vaikuttaa elinympäristöönsä jaettuja kokemuksia ja tietoja hyödyntäen. (Laitinen & Nikupeteri 2013, 444.) Ryhmätoiminnan rinnalle tarvitaan kokemusasiantuntijoiden ja ammatillisten asiantuntijoiden välistä vuorovaikutusta, sillä kokemustiedolla ja ammatillisella tiedolla on yhdistettynä mahdollisuus kehittää palvelujärjestelmää (Toikko 2011, 113). Ammatilainen voi myös hyödyntää palvelujärjestelmäosaamistaan luomalla ja ylläpitämällä kokemusasiantuntijoiden suhteita eri organisaatioihin tai tahoihin (Laitinen & Nikupeteri 2013, 456).

Yhteiskunnallisella tasolla yksityinen kokemus muuttuu julkiseksi. Tällöin kokemusasiantuntijuus voidaan nähdä poliittisena ja yhteiskunnallis-kulttuurisena vaikuttamistyönä. Yhteiskunnallisella tasolla toimiminen vaatii työntekijältä muun muassa eettistä harkintakykyä sekä luottamusta ryhmän jäseniin. (Laitinen & Nikupeteri 2013, 447, 450.)

KUVIO 2. Kokemusasiantuntijan toimimisen ympäristön tasot (mukaihen Laitinen & Nikupeteri 2013, 450)

2.3.4 Kokemusasiantuntijatoiminta Suomessa

Asiakaslähtöinen palveluiden kehittäminen vaatii sitä, että palveluiden käyttäjien kokemukset otetaan huomioon. Kokemusasiantuntijatoiminnalla on mahdollisuus täydentää ammattilaisten tietoa sellaisten ihmisten aidoilla kokemuksilla, jotka ovat hyvinvoinnin kannalta riskiryhmässä tai haavoittuvassa asemassa. Suomessa kokemusasiantuntijatoimintaa on pyritty kehittämään erilaisissa hankkeissa ja monet järjestöt ovat ottaneet kokemusasiantuntijatoiminnan kiinteäksi osaksi toimintaansa. Kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen on valittu yhdeksi Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelman (Kaste) konkreettiseksi kehittämiskohteeksi. (Kostiainen ym. 2014, 4, 6.) Sosiaali- ja terveysministeriön Mielenterveys- ja päihdesuunnitelmassa vuosille 2009–2015 (Mieli 2009) korostetaan kokemusasiantuntija- ja vertaistoiminnan lisäämistä mielenterveys- ja päihdepalvelujen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin, jotta asiakaslähtöisyys toteutuisi entistä paremmin. (STM 2009, 20).

Kaste-ohjelmaan liittyen Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos (THL) toteutti syksyllä 2013 verkkokyselyn, johon vastasivat kokemusasiantuntijatoimintaa hyödyntäneiden organisaatioiden ja hankkeiden työntekijät. Kyselyn tavoitteena oli kartoittaa suuntaa antavasti kokemusasiantuntijuuteen liittyvää toimintaa, sen laajuutta sekä kehittämiskohteita. Kyselyn pohjalta järjestettiin kokemusasiantuntijuuden käyttöä ja sen kehittämistä käsitteleviä alueellisia työpajoja joulukuun 2013 ja maaliskuun 2014 välisenä aikana Turussa, Tampereella, Helsingissä, Oulussa ja Mikkelissä. Työpajoissa keskeisiksi teemoiksi nousivat kokemusasiantuntijan voimavarat, korvauskäytänteet ja kokemusasiantuntijakoulutus, sekä kokemusasiantuntijaa kuvaavat lukuisat nimikkeet ja ammattilaisen ja kokemusasiantuntijan välinen yhteistyö. (Kostiainen ym. 2014, 9, 13–17.)

Lastensuojelun kokemusasiantuntijatoimintaa on kehitetty Helsingin läntisessä lastensuojelussa vuonna 2011 perustetun Nuoret kehittäjät -ryhmän avulla. Vuonna 2013 päättyneeseen ryhmään kuului 4–9 lastensuojelunuorta, jotka olivat iältään 16–20-vuotiaita. Ryhmän tavoitteena oli lastensuojelun kehittäminen tasavertaisesti yhdessä sosiaalialan ammattilaisten kanssa. Ryhmässä käsiteltiin yhteistutkimisen menetelmällä erilaisia lastensuojeluun liittyviä ilmiöitä, kuten lastensuojelupalveluita, koulun ja lastensuojelun välistä yhteistyötä sekä hyvän lastensuojelutyöntekijän ominaisuuksia. Nuorten elämäkokemukset pyrittiin kääntämään voimavaraksi ja heille annettiin todellinen mahdollisuus

päästä vaikuttamaan omien kokemuksensa kautta. (Nuorten kehittäjien ryhmä; Innokylä: Nuoret kehittäjät 2015.)

Nuoret kehittäjät -ryhmän jäsenet kokivat toiminnassa tärkeimmäksi mahdollisuuden vaikuttaa lastensuojelun kehittämiseen, asenteisiin ja tulevien työntekijöiden koulutukseen. Ryhmä kävi puhumassa muun muassa Helsingin lastensuojelussa ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella. Nuoret ovat toteuttaneet ajatustensa pohjalta useampia visuaalisia tuotoksia, kuten videoita ja tekstejä. (Nuorten kehittäjien ryhmä.)

Nuoret kehittäjät -ryhmä on toiminut innoittajana myös muille perustetuille lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmille. Esimerkiksi Helsingin Maunulan lastensuojelun työntekijät perustivat kokemusasiantuntijaryhmän sekä lastensuojelun nuorille että vanhemmille, joiden lapsilla on lastensuojeluasiakkuus. Vanhempien kokemusasiantuntijaryhmän tavoitteena oli kuulla heidän näkemyksiään lastensuojelun työskentelystä ja viedä kokemustietoa eteenpäin, sekä kehittää lastensuojelua. (Nuorten kehittäjien ryhmä; Innokylä: Maunulan vanhemmat kokemusasiantuntijoina 2015.)

Vuodesta 2008 alkaen toiminut lastensuojelun nuorten Selviytyjät-tiimi on Pesäpuu ry:n pilottiryhmä lastensuojelun kehittämistyössä. Selviytyjät-tiimi pohtii lastensuojelun kysymyksiä nuorten kokemuksiin pohjautuen ja vie viestiä eteenpäin lastensuojelun työntekijöille ja päättäjille. Toiminnan tavoitteena on ollut lisätä sijoitettujen nuorten vaikutusvaltaa omaan elämäänsä ja itseään koskeviin päätöksiin, kuten oman tilanteen selvittelyyn ja asiakassuunnitelman laatimiseen liittyen. Selviytyjät-tiimi on ollut mukana järjestämässä useita lastensuojeluun liittyviä foorumeita Jyväskylässä, Helsingissä, Tampereella ja Vaasassa. Lisäksi tiimi on julkaissut erilaisia materiaaleja lapsille, nuorille ja aikuisille. Materiaaleja ovat esimerkiksi Uskomme sinuun – Usko sinäkin – käsikirja sekä lastensuojelun nuorille että läheisille ja työntekijöille, sekä Selviytymiseni merkit – lautapeli, joka tarjoaa valmiuksia joustaviin selviytymistapoihin. (Pesäpuu ry 2010.)

Vaikka lastensuojelun kokemusasiantuntijatoimintaa on kehitetty Suomessa viime vuosina aktiivisesti ja kokemukset ovat osoittaneet, että palveluiden käyttäjillä on runsaasti ajatuksia palveluiden kehittämisestä, kokemusasiantuntijatoimintaa ei hyödynnetä lasten ja perheiden palveluiden arvioinnissa ja kehittämisessä riittävästi. Sen sijaan esimerkiksi

aikuisten mielenterveyspalveluissa ja vammaispalveluissa kokemusasiantuntijoiden mukaan ottamista palveluiden kehittämistyöhön on helpotettu uusilla rakenteilla ja käytännöillä. (Kananaja ym. 2013, 33.)

Toimiva lastensuojelu -selvitystyöryhmä (2013) pitää erityisen tärkeänä, että valtionhallinnossa ja kunnissa varmistetaan lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmien muodostuminen ja kokemusasiantuntijatoiminnan jatkuvuus. Lisäksi lastensuojelun laadun arvioinnissa ja kehittämisessä tulisi ottaa huomioon lasten, nuorten ja perheiden kokemukset. Työryhmä esittää, että lastensuojelulakiin lisätään säännökset kokemusasiantuntijaryhmien asettamisesta ja toiminnasta. (Kananaja ym. 2013, 33, 69.)

2.4 Aiheeseen liittyviä tutkimuksia

Kokemusasiantuntijuudesta on tehty erilaisia tutkimuksia pääosin mielenterveystyössä. Lastensuojelusta taas on tehty useita tutkimuksia, joissa tarkastellaan lastensuojelun asiakkaiden osallisuuden kokemuksia. Taulukko 1 kuvaa tiiviisti muutamien kokemusasiantuntijuudesta ja osallisuudesta tehtyjen tutkimusten tuloksia.

Kokemusasiantuntijuuden merkitystä ja mahdollisuuksia sosiaali- ja terveyshuollon palveluissa on tutkinut Mervi Ropponen pro gradu -tutkielmassaan ”Kokemusasiantuntijuus kehittämisen välineenä Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin psykiatrian toiminta-alueella”. Tutkimuksessa haastateltiin kahdeksaa Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymässä työskentelevää ammattilaista ja viittä koulutuksen saanutta kokemusasiantuntijaa, jotka ovat osallistuneet julkisen sektorin asiantuntija- ja kehittämistehtäviin. Tutkimuksen mukaan kokemusasiantuntijat ovat osallistuneet esimerkiksi ryhmätoimintoihin, strategiatyöhön ja arviointeihin. Kokemusasiantuntijuus nähdään ainutlaatuisena toimintana, jolla voidaan vaikuttaa myönteisesti päihde- ja mielenterveyteen liittyviin asenteisiin sekä yksilön voimaantumiseen. Haasteelliseksi koetaan esimerkiksi tasavertaisuuden puute ammattilaisten kanssa työskennellessä sekä ammattilaisten kiinnostuksen näennäisyys tai jopa vastustus sekä kokemusasiantuntijoiden oma arkuus. Tutkimustulokset osoittavat, että kokemusasiantuntijoita ei oteta tarpeeksi mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja kehittämiseen. (Ropponen 2011.)

Terhi Jankon pro gradu -tutkielma ”Mielenterveyden kokemusasiantuntijuuden merkityksiä kuntoutujien ja omaisten ryhmäkeskusteluissa: me voidaan kertoa, että tämmösenkin asian kanssa voi elää että mä on hullu”, selvittää kokemusasiantuntijuudelle annettuja merkityksiä. Tutkimuksen aineisto on tuotettu neljässä ryhmäkeskustelussa, joihin on osallistunut yhteensä 23 mielenterveyskuntoutujaa ja omaista. Jankko jakaa aineistosta nousseet kokemusasiantuntijuuden merkitykset kolmeen pääryhmään. Mielenterveyden kokemusasiantuntijoilla on halu vaikuttaa ja kehittää palvelujärjestelmää käyttämällä omaa asiantuntemustaan puhumalla mielenterveysteemoista eri foorumeilla, joita voivat olla esimerkiksi vaihtelevat yleisöt, julkisuus tai oma lähipiiri. Toiseksi merkitykseksi nousi kokemusasiantuntijan kyky arvioida laajasti mielenterveyskuntoutukseen ja -työhön liittyviä ilmiöitä. Kolmas merkitys on mielenterveyden kokemusasiantuntijan oman tietämyksen ja roolin erityisyyden tiedostaminen. (Jankko 2008.)

”Että se mejän sana kuulus siellä – Kokemusarvioijan osallisuus mielenterveyspalvelujen kehittäjänä” on Kirsi Hippin pro gradu -tutkielma, joka kuvaa kokemusarvioijina toimivien mielenterveyskuntoutujien osallisuuden kokemuksia terveystalvelujen kehittämistyössä. Tutkimuskysymykset koskevat osallisuutta tukevia tekijöitä sekä osallisuudesta koituvia hyötyjä. Tutkimukseen on haastateltu yhdeksää kokemusarvioijana toimivaa mielenterveyskuntoutujaa. Tutkimustuloksista selviää, että osallisuutta tukevia tekijöitä ovat kokemusarvioijan yksilölliset valmiudet kuten sitoutuneisuus ja toimintakykyisyys, organisoitu kokemusarviointitoiminta, kannustava yhteistyö terveystalvelujärjestelmässä sekä kokemusasiantuntijuuden arvostus yhteiskunnassa. Kokemusarvioijien osallisuuden hyötyinä koettiin kokemusarvioijan kuntoutuminen ja yhteiskunnallinen täysivaltaistuminen sekä terveystalvelujen laadun paraneminen. (Hipp 2014.)

Riikka Jokela tarkastelee pro gradu -tutkielmassaan ”Kuullaan, mutta kuunnellaanko? Huostaan otetun ja sijoitetun lapsen kokemuksia osallisuudesta lastensuojelun asiakkuudessaan”, kuinka lapsen osallisuus näyttäytyy lastensuojelun asiakkuudessa sijaishuollossa. Jokela haastatteli tutkimuksessa seitsemää 12–19-vuotiasta huostaan otettua ja sijoitettua lasta ja nuorta. Tutkimuksen tulosten perusteella osallisuuden toteutumisessa on suuria haasteita. Osalla haastatelluista oli kokemus ulkojäseniksi jäämisestä asiakkuudessaan, osa taas koki jäävänsä ilman kokemusta kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta, vaikka osallisuuden rakenteelliset ja muodolliset seikat olivat olemassa ja osa koki itsensä osallisiksi itseään koskevaan päätöksentekoon. Tutkimuksessa osallisuus paikantuu lapsen

omaan toimintaan, mahdollisuuksiin lapsen arkiympäristöissä sekä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän toimintaan, asenteeseen ja valmiuksiin. (Jokela 2013.)

Sitä, miten nuoret ovat kokeneet olleensa osallisia ja tulleensa kuulluiksi kiireellisen sijoituksen aikana selvittää Jenni Laiho pro gradu -tutkielmassaan ”Nuorten kokemus osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta kiireellisen sijoituksen aikana”. Laiho haastatteli tutkimukseen neljää nuorta. Tutkimustuloksista selviää, että kokemukset jakautuvat selkeästi positiivisiin ja negatiivisiin. Nuorille, jotka kokivat tulleensa kuulluiksi, huomioituiksi, arvostetuiksi ja pystyneensä osallistumalla vaikuttamaan asioihin oli syntynyt positiivinen kokemus. Nämä nuoret myös kokivat saaneensa apua lastensuojelusta ja olivat tyytyväisiä tehtyihin päätöksiin. Aktiivisessa roolilla olleet nuoret kokivat oman roolinsa myös merkittävämpänä. Nuoret, jotka kokivat jääneensä sivullisiksi omassa asiassaan, syntyi negatiivinen kokemus. Nuoret myös kokivat passiivisen roolinsa merkityksettömänä. (Laiho 2013.)

TAULUKKO 1. Yhteenvedo aiheeseen liittyvistä tutkimuksista

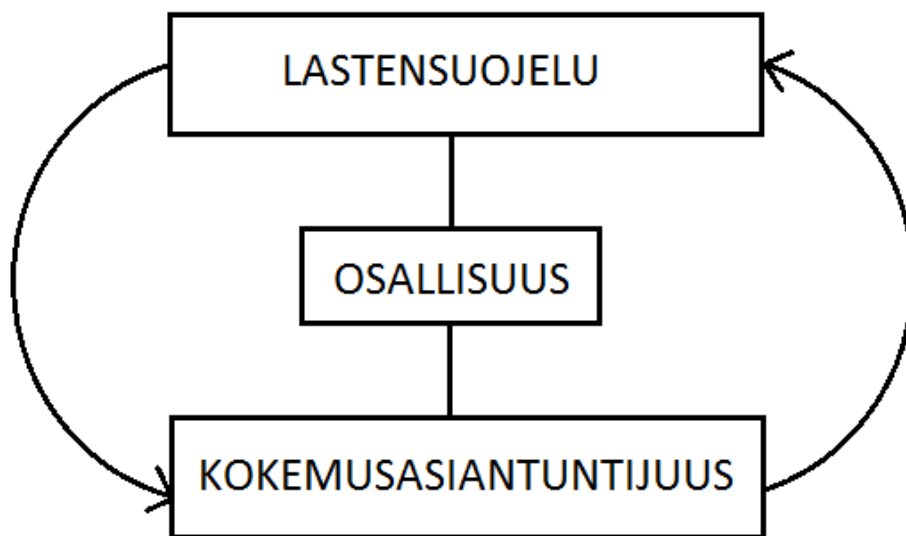
<p>”Kokemusasiantuntijuus kehittämisen välineenä Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin psykiatrian toiminta-alueella”, Ropponen 2011, Sosiaali- ja terveyshallintotieteen pro gradu -tutkielma.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mitä palvelu on, ja miten julkisia palveluja voidaan kehittää kokemusasiantuntijuuden avulla? 2. Miten Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymän psykiatrian toiminta-alueella on hyödynnetty kokemusasiantuntijuutta ja mitä lisäarvoa kokemuksellinen tieto on tuonut? 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Osallistuminen muun muassa ryhmätoimintoihin, strategiatyöhön, arviointeihin ▪ Kokemusasiantuntijuus nähdään ainutlaatuisena toimintana, joka sisältää henkilökohtaisen voimaantumisen ja myönteiset vaikutukset päihde- ja mielenterveyteen liittyviin asenteisiin ▪ Haasteita muun muassa tasavertaisuuden puute, ammattilaisten näennäinen kiinnostus, arkuus ja jopa vastustus ▪ Kokemusasiantuntijoiden mukaan ottaminen toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja kehittämiseen on varsin heikkoa
<p>”Mielenterveyden kokemusasiantuntijuuden merkityksiä kuntoutujien ja omaisten ryhmäkeskusteluissa – me voidaan kertoa että tämmösenkin asian kanssa voi elää että mä on hullu”, Jankko 2008, Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mitä mielenterveyden kokemusasiantuntijuuden merkityksiä ryhmäkeskusteluihin osallistuneet kuntoutujat ja omaiset tuottavat? 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kokemusasiantuntijan halu vaikuttaa ja kehittää palvelujärjestelmää käyttämällä asiantuntijuuttaan puhumalla eri foorumeille ▪ Kokemusasiantuntijan kyky arvioida laajasti mielenterveyskuntoutukseen ja -työhön liittyviä ilmiöitä ▪ Kokemusasiantuntijan oman tietämyksen ja roolin erityisyyden tiedostaminen
<p>”Että se meidän sana kuulus siellä-Kokemusarvioijan osallisuus mielenterveyspalvelujen kehittäjänä”, Hipp 2014, Hoitotieteen pro gradu -tutkielma.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mitkä tekijät tukevat kokemusarvioijina toimivien mielenterveyskuntoutujien osallisuutta mielenterveyspalvelujen kehittämistoiminnassa? 2. Millaista hyötyä kokemusarvioijina toimivat mielenterveyskuntoutujat kokevat osallisuudesta olevan? 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kokemusarvioijien osallisuutta tukevat yksilölliset valmiudet, kokemusarviointitoiminnan hyvä organisointi, tasavertainen ja kannustava yhteistyö alan ammattilaisten kanssa sekä kokemusasiantuntijuuden arvostus yhteiskunnassa ▪ Osallisuuden hyöty sekä yksilötasolla kokemusarvioijan kuntoutumisen ja yhteiskunnallisen täysivaltaistumisen kannalta että palvelujen laadun näkökulmasta
<p>”Kuullaan, mutta kuunnellaanko? Huostaan otetun ja sijoitetun lapsen kokemuksia osallisuudestaan lastensuojelun asiakkuudessa”, Jokela 2013, Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Millaisia osallisuuden kokemuksia lapsilla on omassa lastensuojeluasiakkuudessaan? 2. Millaisiin asioihin lapset ovat voineet vaikuttaa omassa asiakkuudessaan? 3. Millaiset tekijät tukevat lapsen osallisuutta? 4. Millaisena lapsen asiakkuus näyttäytyy lapsen kokemuksen valossa? 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ulkojäseneksi jääminen asiakkuudessaan ilman osallistumisen kokemuksia ▪ Rakenteelliset ja muodolliset osallisuuden mahdollisuudet, mutta kokemus jäämisestä ilman kuulluksi ja nähdyksi tulemistä ▪ Osallisuuden kokemus itseään koskevaan päätöksentekoon ▪ Osallisuuden paikantuminen lapsen omaan toimintaan, lapsen arkiympäristön mahdollisuuksiin sekä lapsen asioista vastaavan sosiaalilyöntekijän toimintaan, asenteisiin ja valmiuksiin
<p>”Nuorten kokemus osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta kiireellisen sijoituksen aikana” Laiho 2013, Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nuoren kokemus osallisuuden toteutumisesta kiireellisen sijoituksen aikana 2. Nuoren kokemus kuulluksi tulemisesta kiireellisen sijoituksen aikana 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Positiivinen kokemus nuorilla, jotka kokivat tulleen kuulluksi, huomioiduiksi, arvostetuiksi ja pystyneensä osallistumalla vaikuttamaan asioihin ▪ Aktiivinen rooli lisää oman roolin merkityksellisyyttä ▪ Negatiivinen kokemus nuorilla, jotka kokivat jääneensä sivullisiksi omilla asioissaan ▪ Oman roolin kokeminen merkityksettömäksi

2.5 Tutkimuksen viitekehys

Opinnäytetyömme keskeisiä käsitteitä ovat lastensuojelu, osallisuus ja kokemusasiantuntijuus. Nämä kolme käsitettä ovat olleet ohjaamassa tekemäämme tutkimusta kokemusasiantuntijaryhmän muodostumisesta ja sen toiminnasta. Kuviossa 3 kuvaamme käsitteiden välisiä yhteyksiä.

Kokemusasiantuntijaryhmän jäsenillä on jokaisella taustallaan lastensuojelun asiakkuus ja kokemusta lastensuojelun sijaishuollosta. Kokemusasiantuntijatoiminnan tarkoituksena on kehittää palveluita ja antaa palveluiden käyttäjille vaikuttamisen mahdollisuus. Tutkimuksemme kohteena olevan kokemusasiantuntijaryhmän tavoitteena on kehittää lastensuojelun palveluita. Näin lastensuojelun ja kokemusasiantuntijuuden käsitteet linkittyvät tutkimuksessamme toisiinsa.

Osallisuuden käsite liittyy sekä kokemusasiantuntijuuteen että lastensuojeluun. Kokemusasiantuntijatoiminnan avulla voidaan lisätä palveluiden käyttäjien osallisuutta esimerkiksi juuri palveluiden kehittämisessä. Lisäksi lastensuojelulaissa määritellään lapsen osallisuuden huomioiminen lastensuojelutyössä.

KUVIO 3. Tutkimuksen viitekehys

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimuksen lähtökohtia

Opinnäytetyömme tehtiin yhteistyössä Tampereen kaupungin kanssa ja toteutettiin LasSe-hankkeeseen. LasSe-hanke on lastensuojelutarpeen selvityksen kehittämisen hanke Väli-Suomessa 1.4.2013–31.10.2015, ja se on osa KASTE-ohjelman Lasten Kaste –osaohjelmaa. LasSe-hankkeessa on mukana 59 kuntaa, joista muodostuu viiden maakunnan kokoinen Väli-Suomen KASTE-alue. Mukana olevat maakunnat ovat Etelä-Pohjanmaa, Kanta-Häme, Pohjanmaa, Pirkanmaa ja Päijät-Häme. (Pikassos)

LasSe-hankkeessa painottuvat lastensuojelutarpeen selvitysvaiheen monialainen työskentely, palveluohjaus sekä lapsen kuuleminen ja kohtaaminen. LasSe-hanke pyrkii ennen päättymistään

A) Vahvistamaan lasten kuulemista ja kohtaamista lastensuojeluprosessin yhteydessä ja mahdollistamaan arvioinnin lastensuojelun asiakkaana olleiden perheiden osallistumisesta lastensuojelutarpeen selvitysprosessiin.

B) Tarkentamaan sosiaalityön sisäisiä menettelytapoja lastensuojelutarpeen selvittämisen vaiheessa ja selkiyttämään päätöksentekoa lastensuojeluasiakkuuden aloittamisesta ja palveluohjauksesta.

C) Kehittämään ja kirkastamaan ammatillisen (moniammatillisen) yhteistyöverkoston rooleja ja toimintatapoja lastensuojelutarpeen selvityksen eri vaiheissa, sekä sitä ennen ja sen jälkeen. Sosiaalityöntekijöiden ja lastensuojelun muiden asiantuntijoiden välistä vuoropuhelua pyritään vahvistamaan hankkeen aikana muodostuneen tukirakenteen myötä. (Pikassos)

Kiinnostus lastensuojelutyöhön sai meidät lähtemään mukaan LasSe-hankkeeseen keväällä 2014. Alkuperäinen tarkoituksemme oli toteuttaa hankkeeseen projektiopintomme. Pohdimme yhdessä Kanta-Hämeen ja Pirkanmaan projektikoordinaattori Kirsi Koposen kanssa, miten voisimme lähteä toteuttamaan opintojamme LasSe-hankkeeseen. Erityisesti meitä kiinnosti hankkeen tavoite asiakkaiden kuulemisen ja kohtaamisen sekä osallisuuden vahvistamisesta. Syntyi idea nuorten ryhmän muodostamisesta, jossa käsiteltäisiin lastensuojelun erilaisia teemoja. Menimme Kirsi Koposen kanssa esittelemään ideaa

ryhmän muodostamisesta Tampereen Nuorten talolle toukokuussa 2014, jolloin ryhmään liittyi kolme lastensuojelutaustan omaavaa nuorta aikuista. Sovimme tapaavamme aiheen tiimoilta uudestaan syksyllä. Kesän jälkeen aiheesta muotoutui projektiopintojen sijaan opinnäytetyömme aihe.

Tapasimme Nuorten talolla syksyllä 2014 kolme kertaa yhdessä nuorten ja työntekijöiden kanssa suunnitellen, mitä ryhmän tapaamiset voisivat pitää sisällään. Syksyn aikana ryhmään liittyi kaksi nuorta lisää. Tapaamisissa kävi ilmi, että sijais- ja jälkihuollon sosiaaliasemalla on muodostettu samoihin aikoihin toinenkin ryhmä, joka koostui lastensuojelun kokemusasiantuntijoista. Tampereella tämänkaltaisia lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmiä ei ole aikaisemmin ollut eikä nyt koettu aiheelliseksi perustaa kahta erillistä ryhmää saman aihepiirin ympärille. Tämän takia ryhmät yhdistettiin. Kokemusasiantuntijaryhmä koostuu kuudesta nuoresta aikuisesta: kahdesta miehestä ja neljästä naisesta. Ryhmän toimintaa ohjaavat kaksi sijais- ja jälkihuollon sosiaaliaseman työntekijää. Kyseessä on pienryhmä, sillä ryhmän henkilömäärä on 5–12 (Niemistö 2002, 57).

Oma roolimme oli olla mukana havainnoimassa muodostuvaa lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmää. Opinnäytetyömme tavoitteena on tehdä näkyväksi Tampereen lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän muodostuminen sekä tuoda ryhmän muodostamisessa mukana olleiden osapuolten ääntä kuuluviin.

3.2 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tarkoituksena on kuvata lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän muodostumista ja ryhmän tapaamisten sisältöjä. Lisäksi tarkoituksena on selvittää kokemusasiantuntijoiden ja työntekijöiden kokemuksia ryhmästä sekä ryhmän jäsenten osallisuuden toteutumisesta. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että tutkimussuunnitelma muokkaantuu tutkimuksen edetessä ja suunnitelmia muutetaan joustavasti olosuhteiden mukaan (Hirsjärvi ym. 2009, 164). Opinnäytetyömme tarkoitus ja tutkimuskysymykset muokkaantuivat hieman tutkimusprosessin edetessä. Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat seuraavat:

1. Millaisia ovat lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän muodostumisen prosessi ja ryhmän tapaamisten sisällöt?

2. Millaisia kokemuksia kokemusasiantuntijoilla ja ryhmän vetäjillä on ryhmästä ja osallisuuden toteutumisesta?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoitus on kuvata lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän muodostumisen prosessia sekä sitä, mitä ryhmän tapaamisilla on tehty. Toisen tutkimuskysymyksen tarkoitus on selvittää kokemusasiantuntijoiden ja työntekijöiden kokemuksia ryhmän muodostumisesta ja tapaamisista sekä ryhmän jäsenten osallisuuden toteutumisesta.

3.3 Laadullinen tutkimus

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen. Laadullinen tutkimus pyrkii kuvaamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti todellista elämää. Todellisuus nähdään moniulotteisena kokonaisuutena, jossa erilaiset tapahtumat ovat suhteessa toisiinsa. Tässä elämismailmassa ihminen nähdään kokijan, havainnoijan ja toimijan rooleissa, joihin vaikuttavat aika, paikka ja tilanteet. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161; Ronkainen, Pehkonen, Lindblon-Yläne & Paavilainen 2013, 82–83.)

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään ihmisen päämääriä ja niitä merkityksiä, jotka ohjaavat hänen toimintaansa. Tutkimuksessa voi tulla ilmi myös ihmisen merkityksellisiksi koetut tapahtumaketjut, kuten oma elämäntarina. Merkitykset ilmenevät haluina, käsityksinä, arvoina ja uskomuksina. Toisaalta myös tutkijan merkityksellisiksi mieltämät asiat vaikuttavat siihen, millaisia valintoja, tulkintoja ja johtopäätöksiä hän tekee tutkimuksen aikana. Tutkija nähdäänkin usein keskeiseksi toimijaksi ja valintojen tekijäksi laadullisen tutkimuksen eri vaiheissa. (Vilka 2005, 50–51, 97; Ronkainen ym. 2013, 82.)

Laadullisessa tutkimuksessa yksilön toiminnan ei aina ajatella selittyvän tilastollisten yleistysten avulla, eikä niitä ole tarkoitus tutkimuksessa tuottaakaan. Poikkeavuudet aineistossa nähdään kiinnostavina, ja niiden avulla voidaan esimerkiksi kyseenalaistaa erilaisia ajatusmalleja ja ilmiöitä. Näitä ilmiöitä tutkittaessa korostuvat tutkimuksen kohdejoukon omakohtaiset kokemukset ja tiedot. Tästä johtuen laadullisessa tutkimuksessa kohdejoukkoa ei ole suositeltavaa valita sattumanvaraisesti. (Vilka 2005, 50, 126; Hirs-

järvi ym. 2009, 164; Tuomi & Sarajärvi 2009, 85–86.) Tässä tutkimuksessa kohdejoukoksi on rajattu lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmä, jonka kaikilla jäsenillä on kokemusta lastensuojelun sijaishuollosta. Kokemusasiantuntijat eivät ole käyneet kokemusasiantuntijakoulutusta.

3.4 Aineiston hankinta

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston keräämiseen on olemassa monta eri tapaa, ja onkin kannattavaa yhdistää erilaisilla menetelmillä kerättyjä aineistoja. Materiaali on ihmisten tuottamaa ja se pohjautuu heidän kokemuksiinsa. Tyypillisiä metodeja laadullisessa tutkimuksessa ovat muun muassa osallistuva havainnointi sekä teema- ja ryhmähaastattelut. (Vilka 2005, 100, 126; Hirsjärvi ym. 2009, 164.)

Opinnäytetyössämme käytimme aineiston keräämiseen kokemusasiantuntijaryhmän tapaamisissa osallistuvaa havainnointia ja toteutimme viimeisellä osallistumiskerralla ryhmään kuuluville nuorille ryhmäteemahaastattelun. Lisäksi haastattelimme ryhmän vetäjät pariteemahaastattelua käyttäen.

3.4.1 Osallistuva havainnointi

Havainnointi perustuu todellisen elämän ja maailman tutkimiseen. Se toteutetaan yleensä tutkittavalla ilmiöllä tyypillisessä ympäristössä, jossa havainnointi voidaan kohdistaa joko rajattuihin kohteisiin tai kokonaisvaltaisesti tutkittavien elämään. Havainnoinnin avulla on mahdollista saada välitöntä ja yksityiskohtaista tietoa muun muassa yksilöiden ja ryhmien käyttäytymisestä. Se on tehokas menetelmä silloin, kun halutaan tutkia esimerkiksi vuorovaikutussuhteita tai vaikeasti ennakoitavia tilanteita. Tutkimuksen ydin kysymystä ei kuitenkaan ole tieteellisessä tutkimuksessa mahdollista selvittää suoraan havainnoimalla, vaan havaintoja pyritään aina tulkitsemaan jollain tapaa. Havaintojen avulla saadaan aineistoa tutkittavan ilmiön eri tekijöistä ja havainnointiaineiston yhdistäminen esimerkiksi haastatteluaineistoon voi tuottaa syvällistä, kuvailevaa tietoa. (Grönfors 2001, 124, 128–129; Hirsjärvi ym. 2009, 213, 217; Alasuutari 2011, 78, 155; Ronkainen ym. 2013, 115.)

Havainnoinnin pitää pysyä systemaattisena ja tutkijan on tiedettävä etukäteen, mitä hän haluaa tutkia. Tämä onnistuu, kun havainnot kirjataan havainnointilomakkeeseen ja kenttäpäiväkirjaan. Tehdyt havainnot voidaan jaotella neljään eri lajiin. Ensimmäiseen lajiin kuuluvat suorat havainnot, jotka tehdään mahdollisimman tarkasti joko itse tutkimustilanteessa tai pian sen jälkeen. Tutkijan on osattava pitää toisistaan erillään tutkimustilanteessa tehdyt suorat havainnot ja niistä tehdyt omat tulkinnat. Tutkijan omat tulkinnat sisältyvät havaintojen toiseen lajiin. Tulkintoja voidaan tehdä esimerkiksi tutkittavien välillä olevista vorovaikutussuhteista. Kolmas havaintojen laji koostuu tutkijan henkilökohtaisista muistioista, jotka on tuotettu hänen omien kokemustensa pohjalta. Viimeisessä lajissa hyödynnetään kenttämuistiinpanoja kirjoittamalla niistä jälkeinpäin tarinoita. (Hirsjärvi ym. 2009, 217; Ronkainen ym. 2013, 115–116.)

Pohdimme ennen kokemusasiantuntijaryhmän ensimmäistä tapaamista, minkälaisiin asioihin haluamme kiinnittää havainnoinnissa huomiota. Valitsimme havainnoinnin kohteeksi osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä, kuten omien mielipiteiden kertomisen, paljon äänessä olemisen, toisten kuuntelemisen ja huomioimisen sekä ideoiden esille tuomisen. Lisäksi kiinnitimme havainnoinnissa huomiota vetäjien rooliin esimerkiksi keskustelun aloittamisessa ja vetämisessä sekä kannustamisessa ja neuvomisessa. Kirjasimme havaintomme tapaamisten aikana muistiin ja tapaamisten jälkeen jaoimme ja keskustelimme yhdessä tekemistämme havainnoista.

Havainnointi voi vaihdella ulkopuolisesta, osallistumattomasta havainnoinnista täydelliseen osallistuvaan havainnointiin. Ulkopuolisessa havainnoinnissa tutkittava kohde ei häiriinny tutkimuksen suorittamisesta, vaikka hänellä olisikin tiedossa, että hän on havainnoinnin kohteena. Osallistuva havainnointi ei ole häiritsemätön menetelmä, koska siinä voidaan puuttua ihmisten elämään joko tarkkailemalla tai hyvinkin intensiivisesti. Ongelmia voi kuitenkin muodostua, jos tutkija vaikuttaa havainnointitilanteessa tapahtumien kulkuun. (Grönfors 2001, 129–131; Hirsjärvi ym. 2009, 213; Tuomi & Sarajärvi 2009, 82; Alasuutari 2011, 84, 157; Ronkainen ym. 2013, 115.)

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkijalla voidaan nähdä olevan tietynlainen kaksoisrooli, sillä hän voi olla sekä tutkijan roolissa että ryhmän toimintaan osallistuvan henkilön roolissa. Tutkittaville on hyvä tehdä heti alussa selväksi, että tutkija havainnoi heitä. Lisäksi tutkija osallistuu aktiivisesti ryhmän toimintaan sekä pyrkii pääsemään osaksi ryhmää ja

luomaan hyvät suhteet tutkittaviin. Tämä voi edellyttää esimerkiksi omien elämäkokemusten jakamista. Tärkeässä roolissa on kaksisuuntaiseen dialogiin perustuva vuorovaikutussuhde, jolla on myös merkittävä osansa tiedonhankinnassa. Lisäksi tutkija voi havainnoinnin ohella esittää tutkittaville kysymyksiä. Osallistuvassa havainnoinnissa onkin tärkeää saada laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti tutkittavien ääni kuuluviin. (Grönfors 2001, 124–125; Hirsjärvi ym. 2009, 164, 216–217; Tuomi & Sarajärvi 2009, 82; Alasuutari 2011, 84; Ronkainen ym. 2013, 115.)

Kerroimme kokemusasiantuntijaryhmän ensimmäisellä tapaamisella, että olemme tekevässä ryhmän toiminnasta opinnäytetyötä ja olemme mukana osallistumassa ja havainnoimassa ryhmän toimintaa ennalta määritetyn ajan. Valitsimme havainnoijan roolimme ulkopuolisen ja täydellisesti osallistuvan havainnoijan väliltä. Osallistuimme kokemusasiantuntijaryhmän tapaamisilla esimerkiksi kuulumiskierroksiin ja erilaisiin tutustumisleikkeihin, joiden avulla tutustuimme ja loimme kontaktia ryhmän jäseniin. Ryhmän muissa keskusteluissa ja toiminnan suunnittelussa pitäydyimme tarkkailijan roolissa.

3.4.2 Ryhmäteemahaastattelu

Haastattelu on systemaattinen tiedonkeruun muoto, jolla on tavoitteet ja jonka avulla pyritään keräämään mahdollisimman luotettavaa tietoa. Haastattelussa ihminen nähdään aktiivisena ja merkityksiä luovana subjektina, joka saa tilaisuuden tuoda esille itseään koskevia asioita. Se voi olla joko yksilö-, pari- tai ryhmähaastattelu. Ryhmähaastattelussa haastattelijat voi olla joko tarkkailijan roolissa tai ohjata aktiivisesti keskustelua. Lisäksi ryhmähaastatteluun vaikuttaa se, tuntevatko ryhmän jäsenet jo ennestään toisensa vai ovatko he tutkimusta varten kerätty joukko. (Hirsjärvi ym. 2009, 205, 207–208; Ronkainen ym. 2013, 116.)

Haastattelukysymykset on suositeltavaa antaa haastateltaville jo etukäteen, jotta heillä on mahdollisuus tutustua kysymyksiin ja itse aiheeseen. Haastateltavilla on hyvä olla tiedossaan se, mihin kysymyksillä pyritään ja mitä tutkimus käsittelee. Näin hän pystyy orientoitumaan haastatteluun paremmin ja tietää, millaisia asioita hänen on tuotava vastauksissaan esille. Tämä on sekä eettisesti perusteltua että haastattelijaa hyödyttävää toimintaa: näin itse haastattelutilanteessa on mahdollisuus saada enemmän tietoa halutusta asiasta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73; Alasuutari 2011, 149.)

Teemahaastattelu on struktuuriltaan lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto. Kaikilla haastateltavilla on tiedossaan yhteinen tema-alue, jonka mukaan haastattelu etenee, mutta kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa tai järjestystä. Teemahaastattelu tuo tutkittavien ääntä kuuluviin: siinä korostuvat ihmisten omat tulkinnat ja merkitykset, sekä miten vuorovaikutus vaikuttaa merkitysten syntyyn. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 48; Hirsjärvi ym. 2009, 208.)

Haastattelun vahvuus on joustavuus ja kielellinen vuorovaikutus tutkittavan kanssa. Se mahdollistaa muun muassa kysymyksen toistamisen ja epäselvien asioiden selventämisen, sekä antaa tilaisuuden selventää ja syventää saatavia tietoja esimerkiksi lisäkysymysten avulla. Ryhmähaastattelun etuna on tehokkuus, sillä siinä on mahdollista saada samaan aikaan tietoa usealta eri henkilöltä ja monesta eri näkökulmasta. Ryhmän läsnäolo voi rohkaista henkilöitä osallistumaan haastatteluun. Lisäksi ryhmä voi auttaa muistamaan asioita, sekä korjaamaan väärinymmärryksiä. Lisäksi haastateltavat voivat melko vapaamuotoisesti kommentoida asioita ja tehdä erilaisia huomioita. Tämä mahdollistaa monipuolisen tiedon saamisen tutkittavasta ilmiöstä. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 61; Hirsjärvi ym. 2009, 204–205, 210–211; Tuomi & Sarajärvi 2009, 73; Alasuutari 2011, 155.)

Toisaalta haastattelu on sidottu aina tiettyyn kontekstiin tai tilanteeseen, minkä takia sen luotettavuus voi heikentyä. Haastateltavat saattavat vastata sosiaalisesti hyväksytyillä vastauksilla tai eivät kehtaa puhua omista asioistaan muiden kuullen. Ryhmähaastattelussa ei välttämättä haluta tuoda esille sellaisia asioita, jotka ovat ryhmän kannalta kielteisiä, jolloin puhe saattaa jäädä pinnalliseksi myöntelyksi. Haastattelutilanteessa saatetaan kertoa myös eri asioita kuin jossain toisessa tilanteessa kerrottaisiin. Lisäksi ryhmähaastattelussa haasteena voivat olla ryhmän dominoivat henkilöt, jotka määrittelevät keskustelun suuntaa. Tämän takia tulosten tulkintavaiheessa pitääkin välttää liiallista yleistämistä, eikä ryhmän antamia vastauksia tarvitse välttämättä nähdä faktatietona. (Hirsjärvi ym. 2009, 206–207, 211; Alasuutari 2011, 153–154.)

Ryhmähaastattelussa yksilölliset eroavaisuudet ja henkilökohtaiset tuntemukset voivat jäädä vähäisiksi. Toisinaan haastattelijan onkin tarkoitus kerätä kollektiivista näkemystä jostakin ilmiöstä tai asiasta, jolloin hän on kiinnostunut ryhmähaastattelussa yhdessä tuotetuista vastauksista, eikä niinkään yksittäisen ihmisen tuntemuksista. Haastattelijalla voi

kuitenkin suunnata kysymyksiä yksittäisille henkilöille, vaikka tavallisesti puhe suunnataan kaikille haastateltaville yhtä aikaa. (Hirsjärvi & Hurme 2006, 61; Alasuutari 2011, 152, 154.)

Ryhmäteemahaastatteluun osallistui neljä kokemusasiantuntijaa. Haastattelu nauhoitettiin ja se kesti 1,5 tuntia. Haastattelua ohjasi teemahaastattelurunko (Liite 2), jonka olimme lähettäneet tutkittaville etukäteen. Haastattelutilanne oli kokemusasiantuntijoiden keskinäinen vuoropuhelu, jossa haastattelun teemoja ei käsitelty järjestyksessä. Tutkijoina ohjasimme keskustelua muun muassa esittämällä tarvittaessa lisäkysymyksiä ja antamalla keskustelulle aiheet. Ryhmän vetäjien pariteemahaastattelua ohjasi heille erikseen tehty ja lähetetty teemahaastattelurunko (Liite 3) ja haastattelun kesto oli 40 minuuttia.

3.5 Aineiston analyysi

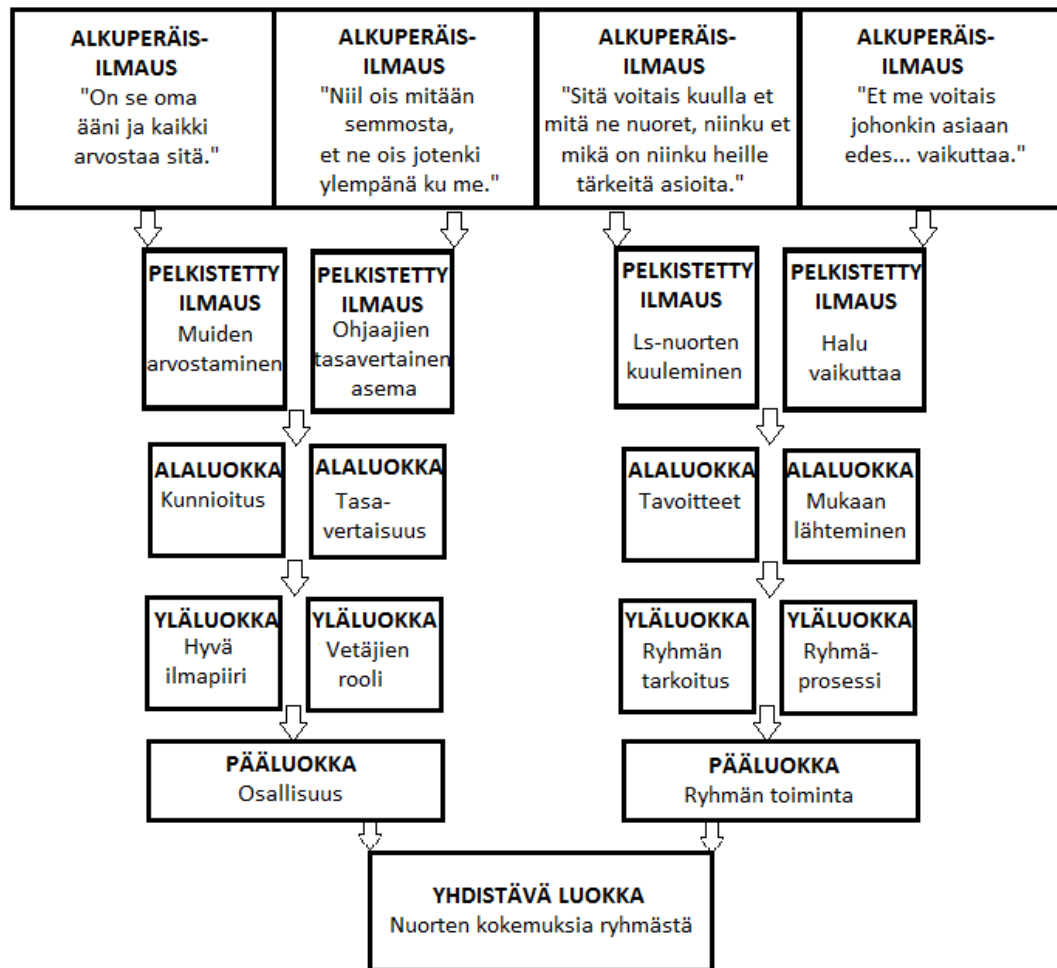
Aineiston analyysi voidaan nähdä prosessina, jonka kautta pyritään ymmärtämään tutkimusaineistoa ja viemään sitä käsitteellisemmälle tasolle. Analysoinnin kohteena voivat olla esimerkiksi puheen kautta ilmenevät merkitykset, ja tutkijan on oltava tarkkana, että pitää omat tulkintansa, olettamuksensa ja havaintonsa taka-alalla etenkin analysoinnin alussa. On tavallista, että laadullisesta tutkimuksesta analyysia tehdään myös jo tutkimusprosessin aikana. Analyysin tekeminen perusteellisesti mahdollistaa sen, että tutkimuksessa voidaan päästä tutkimustavoitteisiin, vaikka tutkimusjoukko olisikin pieni. Lisäksi pieni tutkimusjoukko edesauttaa hallitumman analysoinnin. Jotta tutkimusaineisto voitaisiin analysoida, se pitää käsitellä ensin tekstin muotoon. Tallennettu aineisto, esimerkiksi nauhoitetut haastattelut, litteroidaan eli kirjoitetaan sanatarkasti puhtaaksi. Litterointi voidaan toteuttaa koko aineistolle tai jollekin aineiston teemalle. (Vilka 2005, 126; Hirsjärvi ym. 2009, 222–223; Ronkainen ym. 2013, 80–81, 83, 115, 118–119, 123, 126.)

Analyysimenetelmät jäsentävät aineistoa, mutta ennen kaikkia niiden avulla pystytään luomaan havainoja. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä ja sen avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Sisällönanalyysin avulla aineisto järjestetään selkeään muotoon, joka sisältää tiiviystään huolimatta oleellimmän informaation. Syntyneen

aineiston on tarkoitus keskustella teorian kanssa. Ennen varsinaista analyysin tekoa voidaan kuitenkin ajatella, että litteroinnin lisäksi pitää suorittaa myös sen ilmiön rajausta, joka halutaan nostaa aineistosta esille. Ronkainen (2013) kuvaa aineiston analysoinnin ensimmäiseksi vaiheeksi tutustumista aineistoon havaintoja tehden ilman ennakkokäsityksiä. Tämän kautta tutkija pystyy hahmottamaan sen, mitä aineistoon sisältyy ja mistä se kertoo. (Ronkainen ym. 2013, 124, 126; Tuomi & Sarajärvi 2013, 91–92, 108.)

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa karkeasti kolmeen vaiheeseen, joita ovat aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Pelkistämisvaiheessa aineistoon jätetään tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen kannalta oleellimmat asiat, jolloin aineisto muuttuu hallittavampaan muotoon. Pelkistämisen jälkeen tehdään ryhmittely, jossa poimittuja alkuperäisilmauksia pyritään ryhmittelemään luokiksi etsimällä niistä yhteisiä piirteitä. Tämä vaihe ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tavoitteena olisi löytää tai määrittää minkäänlaista keskiwertotapausta. Lopuksi tuotetuille havainnoille etsitään niille sopiva teoreettinen käsite. (Alasuutari 2011, 40, 42; Ronkainen ym. 2013, 124; Tuomi & Sarajärvi 2013, 108–109.)

Tutkimus analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Teimme laadullisen sisällönanalyysimme redusoidulla, klusteroimalla ja lopuksi abstrahoidulla haastatteluissa ja tapaamisissa kerätyistä nauhoitteista litteroimamme aineiston. Yhteensä litteroitua aineistoa kertyi 62 sivua. Olimme pohjustaneet analysointia tutustumalla syvällisesti litteroituihin materiaaleihin sekä keskustelemalla yhdessä, mitkä asiat näemme keskeisimmiksi opinnäytetyömme kannalta ja mitä asioita lähtisimme aineistosta etsimään. Tiivistimme aineistoa ensin jättämällä pois tutkimuksen kannalta epäoleelliset keskustelut. Lähdimme alleviivaamaan aineistosta tutkimuksen kannalta oleellisia kohtia eri väreihin. Jaoin aineistosta alleviivatut kohdat pelkistettyihin ilmauksiin, alaluokkiin, yläluokkiin, pääluokkiin ja lopuksi yhdistävään luokkaan, kuten Tuomi ja Sarajärvi (2013) esittivät teoksessaan. Teimme erilliset analyysit sekä kokemusasiantuntijoilta että ryhmän vetäjiltä kerätyistä aineistoista. Kuvio 4. havainnollistaa esimerkein sisällönanalyysin luokittelua.

KUVIO 4. Esimerkki aineiston analyysistä

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET

4.1 Ryhmäprosessi ja tapaamisten sisällöt

Ensimmäinen tapaaminen

Lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmä kokoontui yhdistyneellä ryhmällä ensimmäisen kerran marraskuussa 2014. Tapaamisella olivat paikalla kaikki kokemusasiantuntijat ja ryhmän kaksi vetäjää. Tapaaminen alkoi ruokapöydän äärellä tutustumiskierroksella, jossa ruokailun ohella jokainen esitteli itsensä ja kokemusasiantuntijat kertoivat lyhyesti lastensuojelutaustastaan. Niemistö (2002) kuvaa erääksi ohjaajan tehtävistä rakentaa turvallisuuden tunnetta ja viihtyisää ilmapiiriä. Ryhmän muodostumisvaiheessa on tärkeää huolehtia aloituksen selkeydestä ja tutustumisesta muihin ryhmän jäseniin. Tämä lisää sekä mukavuutta että vähentää mahdollista alkuahdistusta. Ensimmäisellä tapaamisella ryhmän ohjaajien ja jäsenten on hyvä esittäytyä toisilleen. (Niemistö 2002, 81, 179.)

Ohjaajan tehtäviin kuuluu ryhmän lämmittäminen tehtäväänsä varten esimerkiksi toiminnallisten harjoitteiden avulla (Niemistö 2002, 81). Tapaamista jatkettiin tutustumisleikeillä, joiden avulla jokainen pääsi kertomaan itsestään valitsemiaan asioita. Havaintomme mukaan ryhmän jäsenet kertoivat itsestään ja henkilökohtaisista asioistaan avoimesti. Seuraavaksi kaikki osapuolet kertoivat vetäjäjohtoisella kierroksella kuvakorttien avulla omista ajatuksistaan ryhmään liittyen. Kokemusasiantuntijoiden kertomasta keskeisiksi asioiksi nousivat epävarmuus ryhmän tarkoituksesta ja tehtävistä, mahdollisten ahdistavien lapsuusmuistojen käsittelemisen vaikeus sekä lastensuojelun kehittäminen.

Ohjaajan tehtäviin kuuluu myös rajojen sopiminen ryhmän jäsenten kanssa. Rajoista sovittaessa luodaan ryhmälle pelisäännöt, jotka vahvistavat turvallisuuden ja selkeyden tunteita. (Niemistö 2002, 79, 81.) Seuraavaksi kokemusasiantuntijat loivat ryhmälle yhteiset pelisäännöt. Pelisäännöiksi muodostuivat luottamus, ymmärrys ja kunnioitus, säännöllisyys, sitoutuminen, vapaaehtoisuus ja jokaisen oman roolin hyväksyminen. Sääntöjä muodostaessa tärkeäksi nähtiin se, että jokainen saa olla ryhmässä oma itsensä ja toimia sellaisessa roolissa kuin kullekin on luonnollisinta sekä osallistua vapaaehtoisesti ryhmän toimintaan ja sen eri muotoihin. Lisäksi kaikkia ryhmän jäseniä ja heidän kokemuksiaan tulisi kunnioittaa, ja ryhmässä käsiteltyjä asioita ei saisi levittää ryhmän ulkopuolelle.

Erääksi säännöksi määriteltiin myös säännöllisyys. Tällä tarkoitettiin tapaamisten järjestämistä noin kerran kuukaudessa aina samana ajankohtana. Tapaamisiin oltiin valmiita osallistumaan tarvittaessa myös useammin, mutta kokemusasiantuntijat kokivat kerran kuukaudessa järjestettävien tapaamisten mahdollistavan ajatusten jäsentymisen rauhassa kuitenkin niin, että asiat pysyvät tuoreina muistissa. Säännöllisiä tapaamisia toivottiin, jotta tapaamisia osattaisiin odottaa, niihin muistettaisiin saapua ja yksityiselämän tapahtumat olisi helpompi suunnitella kokemusasiantuntijaryhmän tapaamisten ympärille. Niemistö (2002) kuvaakin säännöllisyyden olevan tärkeä osa ryhmän toimintaa. Jos ryhmätapaamiset järjestetään epäsäännöllisesti, voi niihin olla vaikeampaa saada osallistujia paikalle. Lisäksi säännöllinen kokoontumispaikka mahdollistaa sen, ettei ryhmän jäsenten tarvitse orientoitua joka tapaamisella uuteen ympäristöön, jolloin ryhmän perustehtävän toteuttaminen voi vähentyä. Säännöllisyyden mukanaan tuoma tietoisuus auttaa ryhmään kuuluvia sitoutumaan sen toimintaan. (Niemistö 2002, 62.)

TAULUKKO 2. Ryhmän yhteiset pelisäännöt

Lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän pelisäännöt	
Luottamus	Jokainen voi luottaa siihen, että ryhmässä käsiteltävät asiat eivät leviä sen ulkopuolelle. Ryhmässä voi puhua avoimesti.
Ymmärrys ja kunnioitus	Jokainen saa olla ryhmässä oma itsensä. Toisia ja heidän kokemuksiaan kunnioitetaan.
Säännöllisyys	Ryhmän tapaamiset järjestetään säännöllisesti kerran kuukaudessa ja tiheämmin tarpeen mukaan.
Sitoutuminen	Jokainen sitoutuu ryhmän toimintaan ja pyrkii pääsemään paikalle tapaamisiin.
Vapaaehtoisuus	Ketään ei pakoteta esimerkiksi esiintymään erilaisissa tilaisuuksissa.
Jokaisen oman roolin hyväksyminen	Jokainen saa ottaa ryhmässä sellaisen roolin, jonka kokee omakseen.

Pelisääntöjen luomisen jälkeen ryhmä alkoi miettiä ryhmän toimintaan liittyviä ideoita ja toiveita. Havainnoimme ryhmän jäsenillä olevan keskenään yhteneviä ideoita. Toiminnan ideoinnissa kohderyhmäksi valikoituivat *nykyiset lastensuojelunuoret, sijaisvanhemmat* sekä *lastensuojelun työntekijät*. Nykyisiä lastensuojelunuria haluttiin mennä *tapaamaan lastensuojelulaitoksiin*. Heille haluttiin *tarjota heidän tarpeistaan lähtöisin olevaa toimintaa* kuten keskusteluapua ja rentoa yhdessäoloa. Toiminnasta toivottiin *jatkovaa*. Li-

säksi haluttiin *tarjota tukea itsenäistyville nuorille* sekä *osoittaa* nykyisille lastensuojelunorille, *että lastensuojeluun liittyvistä kokemuksista voi seurata tulevaisuudessa myös jotakin hyvää*.

Kokemusasiantuntijat haluavat tuoda sekä sijaisvanhemmille että lastensuojelun työntekijöille *lastensuojelua näkyväksi asiakkaan näkökulmasta*. Tämä olisi vuorovaikutuksellista toimintaa, jota voitaisiin toteuttaa erilaisten foorumeiden kautta. *Tiedon jakamista* voitaisiin tehdä myös lastensuojeluun tulevaisuudessa työllistyville *alan opiskelijoille* sekä *lastensuojelun asiakkaille*. Tiedon jakaminen ja vastaanottaminen esiintyvät Warrenin osallisuuden holistisessa mallissa yhtenä osallisuuden muotona (Warren 2007).

Lisäksi *ennaltaehkäisy* nähtiin yhdeksi ryhmän toimintaa määritteleväksi asiaksi. Vanhemmille voitaisiin esimerkiksi jakaa tietoa siitä, *kuinka toimia haastavasti käyttäytyvän nuoren kanssa* ennen kuin tilanne etenee huostaanottoon. Ryhmä halusi *lisätä näkyvyyttä* sekä *tavata eri paikkakuntien kokemusasiantuntijoita*, joiden kanssa voitaisiin jakaa kokemuksia sekä saada vertaistukea.

Suljettuun ryhmään ei oteta käynnistämisen jälkeen enää uusia jäseniä, ja ryhmätapaamisia järjestetään usein ennalta sovitun ajanjakson verran. Avoin ryhmä voi kuitenkin ottaa uusia jäseniä ryhmästä poistuneiden tilalle. (Niemistö 2002, 60–61.) Ryhmän toiminnasta haluttiin tehdä jatkuvaa siten, että ryhmän nykyiset jäsenet luovat toiminnalle perustan suljetussa ryhmässä ja vasta sen jälkeen ryhmään otettaisiin mukaan uusia jäsen avoimen ryhmän periaatteella.

Tulevat ryhmätapaamiset päätettiin järjestää samankaltaisella löyhällä rungolla mitä ensimmäinen tapaaminen oli ollut. Tapaamiset aloitettaisiin aina ruokapöydän ääressä kuumisten vaihdolla, jonka jälkeen virittäydettäisiin tulevaan tapaamiskertaan. Virittäytymisen jälkeen siirryttäisiin toimintaan ja tapaamiset lopetettaisiin yhteiseen tunnelmakierrokseen. Ryhmän tapaamisten samanlainen, toistuva runko on tärkeää turvallisuuden ja luottamuksen kokemuksien kannalta (Palsanen 2013, 18).

Tapaamisella sovittiin, että ryhmän virallista nimeä mietittäisiin tammikuun tapaamisella. Kokemusasiantuntijat toivoivat myös ryhmälle yhteistä Facebook-ryhmää, jossa olisi mahdollista jakaa ajatuksia sekä pitää yhteyttä muihin ryhmän jäseniin. Yksi nuorista otti

tehtäväkseen perustaa ryhmän. Tapaamisen lopussa käytiin vielä yksittäin läpi yleisiä ajatuksia ryhmän ensimmäisestä virallisesta tapaamisesta. Jokainen kokemusasiantuntija koki tapaamisen onnistuneeksi, sillä se muun muassa selvensi ryhmän toiminnan tavoitteita sekä loi ryhmän tehtävälle konkreettista perustaa. Lisäksi positiiviseksi koettiin se, että ryhmän jäsenet ovat vakiintuneet.

Hyvä ettei kasvot enää vaihdu, vaan että se on tää porukka. -- Saadaan pohjaa rakennettua ja myöhemmin uutta verta. (Nuori 1)

Toinen tapaaminen

Toinen tapaaminen järjestettiin joulukuussa poikkeuksellisesti keilahallissa. Tapaamisen tarkoituksena oli viettää rennosti aikaa yhdessä sekä tutustua muihin ryhmän jäseniin. Paikalla olivat kaksi vetäjää sekä neljä kokemusasiantuntijaa.

Kolmas tapaaminen

Kolmas tapaaminen järjestettiin tammikuussa 2015. Paikalla olivat kaksi vetäjää sekä kolme kokemusasiantuntijaa. Tapaaminen aloitettiin tuttuun tapaan ruokapöydän ääressä, jossa syömisessä vaihdettiin yksitellen kuulumiset ja sen hetkiset olotilat. Tämän jälkeen siirryttiin istumaan sohville ja tehtiin vetäjäjohtoisesti toiminnallinen harjoite, jonka tarkoituksena oli oppia tuntemaan ryhmän jäseniä entistä paremmin.

Harjoitteen jälkeen kerrattiin ensimmäisellä tapaamisella käsitellyjä asioita sekä alettiin pohtia muun muassa kokemusasiantuntijalle maksettavaa palkkiota. Ryhmässä keskusteltiin kokemusasiantuntijuuden olevan suhteellisen uusi ilmiö etenkin lastensuojelussa, joten palkkioiden maksuun ei ole olemassa vielä tiettyä mallia tai käytäntöä. Kokemusasiantuntijatoiminta on ennen perustunut vapaaehtoistyöhön, mutta nykyään siihen voidaan katsoa kuuluvaksi riittävä rahallinen korvaus (Kuosmanen 2013, 27). Nykyiset maksukäytännöt eivät ole kuitenkaan yhteneviä, mutta yleisenä periaatteena on ollut, ettei kokemusasiantuntijalle aiheudu kuluja toiminnasta. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi matka- ja lounaskulujen korvaamista. (Kostiainen ym. 2014, 16.)

Tapahtuman järjestämiseen liittyvä ideointi oli tammikuun tapaamisella pääteemana. Toiminnassa haluttiin huomioida sekä laitoksiin sijoitetut nuoret, sekä tarjota heille miellyttäviä kohtaamisia ja rentoa yhdessäoloa, jonka ohessa saataisiin kerättyä tietoa lastensuojelun nykyisestä tilanteesta. Toiminnan mahdollistamiseksi mietittiin, miten

lastensuojelunuoret saataisiin koottua yhteen ja mikä olisi tarpeeksi monipuolista ja kiinnostavaa nykyhetken sijoittuvaa toimintaa heille. Toiminnassa tärkeäksi nähtiin se, että lastensuojelunuoret kokisivat olevansa turvallisessa ympäristössä ja pystyisivät rakentamaan luottamussuhteen kokemusasiantuntijoihin. Tapaamisella ryhmä ideoi muun muassa jalkapallo-ottelun ja toiminnallisen tapahtumapäivän järjestämistä lastensuojelunuurille. Tämänkaltaisen toiminnan haasteina nähtiin rahalliset resurssit sekä lastensuojelunurten motivointi toimintaan osallistumiseen ja kokemustensa jakamiseen.

Lopuksi käytiin vielä läpi yksitellen jokaisen tuntemukset kuluneesta tapaamisesta. Suunnitteluvaihe oli herättänyt paljon uusia kysymyksiä ja suunnittelua päätettiin jatkaa seuraavalla tapaamisella sekä Facebook-ryhmässä. Kokemusasiantuntijat olivat innostuneita tapahtuman järjestämisestä ja odottivat konkreettisen toiminnan aloittamista nykyisten lastensuojelunurten kanssa. Neljäs tapaaminen päätettiin järjestää poikkeuksellisesti jo parin viikon päästä.

Neljäs tapaaminen

Neljäs tapaaminen järjestettiin helmikuussa. Paikalle saapui kaksi vetäjää ja yksi kokemusasiantuntija. Tapaaminen aloitettiin ruokapöydän ääressä ja se oli kestoaltaan lyhyempi vähäisen osallistujamäärän takia. Tapaamisilla mietittiin ryhmän nimeä, mutta ideointi ei tuottanut vielä tulosta.

Viides tapaaminen

Viidennen tapaamisen oli tarkoitus olla helmikuun lopussa alkuperäisen aikataulun mukaisesti pari viikkoa neljännen tapaamisen jälkeen. Tapaaminen kuitenkin peruttiin, koska siihen olisi päässyt osallistumaan vain yksi kokemusasiantuntija.

Kuudes tapaaminen

Maaliskuussa kuudennelle tapaamiselle osallistui neljä kokemusasiantuntijaa ja kaksi vetäjää. Tapaaminen aloitettiin ruokapöydän ääressä. Kuulumisten vaihdon ja syömisen jälkeen ryhmä halusi siirtyä suoraan opiskelijoiden pitämään ryhmäteemahaastatteluun ilman erillistä virittäytymistä. Vetäjät poistuivat paikalta haastattelun alkaessa.

Haastattelun jälkeen pidetyn tauon loputtua vetäjät saapuivat paikalle ja kokemusasiantuntijat keskustelivat heidän kanssaan haastattelussa esiin nousseista aiheista tiivistetysti. Tämän jälkeen vetäjät kertoivat ryhmälle mahdollisuudesta osallistua tapahtumaan, jossa

he pääsisivät tutustumaan muihin lastensuojelun kokemusasiantuntijoihin. Kokemusasiantuntijat olivat innokkaita osallistumaan tapahtumaan. Lisäksi keskusteltiin paneeliin osallistumisesta sekä toisen lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän tapaamisesta. Tämän jälkeen ryhmä täytti yhdessä Tampereen kaupungin asiakasraatikyselyn, jonka ohessa mietittiin muun muassa ryhmän nimeä ja sen tehtävää.

Tapaamisen lopussa mietittiin vielä huhtikuun ja toukokuun tapaamisten tulevaa sisältöä sekä mahdollista tulevaa vierailua johonkin lastensuojelulaitokseen. Ryhmässä koettiin, että seuraavaksi puoleksi vuodeksi toiminta on alkanut hahmottua konkreettisemmaksi lastensuojelulaitokseen tehtävän vierailun ja erilaisten tapahtumien myötä.

Seuraava puol vuotta niin sanotusti paketissa. Et jos ny keväällä lähetään tapaan laitosnuoria ja sitte syksyllä ois toi ja... (Nuori1)

4.2 Osapuolten kokemuksia ryhmästä ja osallisuudesta

4.2.1 Ryhmän toiminta kokemusasiantuntijoiden näkökulmasta

Haastattelussa kysimme kokemusasiantuntijoilta heidän kokemuksiaan ryhmän tähänastiseen toimintaan liittyen sekä toiveita ja ajatuksia ryhmän tulevasta toiminnasta. Ryhmän toimintaan sisällyttämme toimintaan liittyvät tavoitteet, toimintaa määrittelevät lastensuojelun epäkohdat, konkreettisen toiminnan suunnittelun sekä haasteet ja onnistumiset, joita ryhmän toiminnassa on tähän mennessä ilmennyt. Olemme hyödyntäneet tässä osiossa ryhmähaastattelun vastauksia sekä tammikuun tapaamisella nauhoitettuja materiaaleja.

Kokemusasiantuntijaryhmän toiminnan tavoitteet

Ryhmähaastattelussa kokemusasiantuntijoilta kysyttiin, miksi he ovat lähteneet mukaan toimintaan. Päälimmäisenä ajatuksena nousi *halu auttaa ja vaikuttaa omien kokemusten kautta* vähintään yksilötasolla. Kokemusasiantuntijoita myös kiinnostaa yleisellä tasolla lastensuojelu ja he kokevat, että heillä on toiminnalle jotakin annettavaa.

Et me voitaa johonki asioihin edes.. vaikuttaa, niin se ja lastensuojelu on aina jotenki tai nää asiat kiinnostanu mua niinku ihan niinku itessäänki. (Nuori4)

Kyllä ihan ilomielen mukaan, kun tuntuu, että vois olla ehkä jotain annettavaakin tälle hommalle ja se kiinnostaa kuitenkin. (Nuori3)

Ajatus siitä, et ehkä niillä tai sillä omalla kokemuksella pystyis justiinsa vaikuttaan jollain tavalla niinku positiivisella tavalla -- edes ei välttämättä ees mihkään rakenteisiin, ees jonkun yhden ihmisen elämään tai jotain. (Nuori1)

Kokemusasiantuntijaryhmän tavoitteena onkin ollut alusta alkaen *tuoda todellista hyötyä lastensuojeluun ja parantaa lastensuojelunuorten asemaa sekä itse lastensuojelua*. Ryhmä kokee, että lastensuojelussa on epäkohtia, joihin pitää puuttua. He haluavat vaikuttaa olosuhteiden kehittämiseen omien kokemustensa kautta. Palveluiden käyttäjät osallistuvat kokemusasiantuntijatoimintaan, koska haluavat osallistua parantamaan asioiden tilaa joko omalta osaltaan tai vastaavissa tilanteissa olevien muiden ihmisten kannalta (Beresford & Salo 2008, 13).

-- parannetaan sitä lastensuojelua ja niitten nuorten asemaa.-- Jotenki siis käyttää sitä omaa kokemusta apuna paremman maailman tekemisessä. (Nuori1)

-- jotenki tuntuu et lastensuojelu on sellanen asia, missä on epäkohtia ja mille täytyy oikeesti tehdä jotain. (Nuori2)

Haastattelussa kokemusasiantuntijat nostivat yhdeksi ryhmän tavoitteeksi *lieventää lastensuojelun negatiivista leimaa*. He kertoivat, kuinka lastensuojelusta puhutaan usein vain negatiiviseen sävyyn. Ryhmä haluaakin tuoda esille näkökulmaa siitä, että lastensuojelussa on paljon hyvää ja että lastensuojelu toimii monelle lapselle pelastuksena.

Lastensuojelu sanana liitetään yleensä pelkkiin huonoihin asioihin ja ongelmaan -- se on monen lapsen pelastus että on oikeesti lastensuojelu olemassa. -- tuoda ihmisille, ettei se oo pelkkä huono asia. (Nuori4)

Mä tykkään vähä rikkoo sitä myyttiä kanssa, et lastensuojelu ois perseestä. Siinä on vaan se negatiivinen vire jotenki aina ku puhutaan siitä. (Nuori1)

Ryhmä kokee tärkeäksi päästä kuulemaan nykyisiä lastensuojelunuria ja heidän kokemuksiaan lastensuojelusta. He tahtovat päivittää ja laajentaa tätä kautta omia tietojaan lastensuojelusta. Lisäksi ryhmä haluaa saada tietoa nykyisestä lastensuojelun tilanteesta, sillä heidän omista lastensuojeluasiakkuuksistaan on kulunut useita vuosia. Kokemusasi-
antuntijuuden yksi edellytys on oman yksilöllisen tiedon jalostuminen sosiaaliseksi, yhteiseksi tiedoksi, joka tapahtuu jakamalla kokemuksia, tulkintoja ja käsityksiä muiden kanssa (Beresford & Salo 2008; Toikko 2011).

Mä haluan tietää, onks lastensuojelu muuttunu siitä -- ku mä oon ollu. (Nuori4)

-- eka se nuorten kanssa, et on niiden kanssa tekemisissä ja saa sieltä sitä tietoo ja näiden kokemuksiin ja laajennetaan sitä yhteistä tietopankkia. (Nuori1)

Eräs kokemusasiantuntija kuvasi, että ryhmän kokemusasiantuntijat voisivat toimia ”sanansaattajina”, jotka välittävät nykyisiltä lastensuojelunurilta keräämäänsä tietoa eteenpäin. Näin ryhmä voisi tarjota lastensuojelunurille vaikuttamismahdollisuuden sekä vahvistaa heidän osallisuuttaan. Lastensuojelunurien ääni halutaan tuoda kuuluviin esimerkiksi erilaisiin päätöksentekoon liittyviin tilanteisiin.

-- et toimis niitten nuorien ehkä jonkinlaisena sanansaattajana ja sais sitä heidän kuulluksi tulemisen kokemusta ja tämmöstä vaikuttamisen kokemusta, jos sais vahvistaa... -- me tuotais sitä lasten ääntä jollain tavalla kuuluviin jossain muodossa siihen päätöksentekoon... (Nuori1)

Lisäksi kokemusasiantuntijat keskustelivat ryhmän tunnetuksi tekemisestä. Kokemusasiantuntijat haluavat tehdä ryhmää tunnetuksi sekä nykyisille lastensuojelunurille että lastensuojelun työntekijöille konkreettisen toiminnan avulla.

*Eli siis ois supersiistiä, et nuorille tulis tietoo et tämmönen on, et laajem-
minkin ihmisille tulis tietoo, tai lähinnä nyt alan työntekijöille siis tulis täm-
mösen olemassaolosta. (Nuori1)*

Eräs ryhmäläinen toivoi tämänkaltaisen *toimintamuodon jäävän pysyväksi osaksi palve-
lujärjestelmää*, ja että tulevaisuudessa nykyiset kokemusasiantuntijat siirtyisivät sivum-
malle antaen tilaa uusille kokemusasiantuntijoille.

*Kyllä mulla ois sellanen ajatus ja toive, että ryhmästä tulis jollain tavalla
niinku osa koko tätä systeemiä -- toivottavasti jotku nuoret -- ottais jossain
vaiheessa sitte koppia.. (Nuori1)*

Esiin nousseet lastensuojelun epäkohdat

Kysyimme kokemusasiantuntijoilta haastattelussa, minkälaiset asiat ja teemat he kokevat lastensuojelussa tärkeiksi ja mitä he haluavat kokemusasiantuntijana tuoda esiin. Kokemusasiantuntijoiden omat, mutta myös heidän perheenjäsentensä tai muiden läheistensä lastensuojelutaustat toivat keskusteluissa näkyväksi lastensuojeluun liittyviä epäkohtia. Eräs kokemusasiantuntijoista painotti *ennaltaehkäisevän työn suurta merkitystä*. Hän koki tärkeäksi sen, että perheen ongelmia lähdettäisiin hoitamaan jo silloin, kun lapsi asuu kotona, etteivät tilanteet ehtisi kärjistyä huostaanottoon. Lisäksi huostaanottoon johtaneet syyt pitäisi hoitaa perheessä.

*Että se ei ois vaan sitä, et okei nyt teidän perheellä menee huonosti, meeppä tonne laitokseen ja kaikki ne syyt, mitkä siihen huonoon tilanteeseen on joh-
tanu, nii ne jätetään hoitamatta. Että se ois niinku lähtee hoitaan niitä asi-
oita ihan sieltä ruohonjuuritasolta. Ja niiden ei välttämättä tarvis mennä
siihen pisteeseen, että lapsi joutuu muuttaan johonki laitokseen tai johonki.
Jos niitä asioita voitais hoitaa ihan siellä kotona. Ois hienoo.. (Nuori3)*

Laitostumisen ongelma nousi keskusteluun tammikuun tapaamisella. Lastensuojelulai-
tokseen huostaanotettujen ongelmaksi nähdään se, että he ovat asuneet laitoksessa jo pi-
demmän aikaa, jolloin käsitys ympäröivästä maailmasta voi olla muuttunut ja itsenäinen
elämä haasteellista.

-- ku siälä laitoksessa kaikki tulee silleen tavallaan naaman eteen, et ei tarvinnu tehdä minkään asioiden eteen mitään toitä, ni eihän ne osaa, ne ei osaa maksaa laskuja ja ne ei osaa mitään. -- Että niinku tuli siis sillon just mieleen se, että just tommostenki kanssa ois kyllä varmasti ihan hyvä tehdä niinku... jotain. (Nuori3)

Ryhmähaastattelussa keskusteltiin siitä, kuinka *kaikkia asianosaisia pitäisi kuulla ennen sijoitukseen tai muihin toimenpiteisiin liittyvää päätöksentekoa* riippumatta siitä, onko kyseessä lapsi vai vanhempi. Usealla kokemusasiantuntijalla oli henkilökohtaisia kokemuksia siitä, ettei heitä oltu kuultu joko ollenkaan tai yksin, vaan kuulemistilanteessa mukana olivat olleet aina viranomaiset tai muut aikuiset. Lastensuojelulain 20§ määrittää selvittämään ja ottamaan huomioon lapsen toivomukset ja mielipiteen lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla lastensuojelua toteutettaessa (Lastensuojelulaki 2007/417).

-- nii mua ei oikeestaan koskaan kuunneltu sillai yksin et siin oli aina niinku sijaisvanhemmat paikalla. (Nuori2)

-- just toi että mua ei kuunneltu, vaan tehtiin heti päätös -- siinä pitäis kuunnella vaikka sä olisit kuinka pieni, nuori, kuunnella sua yksinään ja sitä vanhempaa ja sit niitten asioiden ja haastattelujen perusteella tehdä vähä yhteen.. (Nuori4)

Kokemusasiantuntijat nostivat haastattelussa keskusteluun myös *sijaisperheiden valvonnan*, sillä se koettiin puutteelliseksi. Haastattelun aikana ilmeni, että sosiaalityöntekijöiden vierailut erään kokemusasiantuntijan sijaisperheessä olivat olleet vähäisiä eikä heillä ollut tietoa sijaisperheen todellisesta tilanteesta. Lastensuojelun laatusuosituksessa (2014) painotetaan, että lastensuojelun työskentelytapojen tulisi olla monipuolisia. Kotikäynnit ovat tärkeä osa lapsen kodin olosuhteiden selvittämistä ja tarvittaessa myös ennalta ilmoittamattomat kotikäynnit kuuluvat lastensuojelutyöhön. (Lavikainen ym. 2014, 27.) Laatusuosituksen mukaisia, mahdollisesti ennalta ilmoittamattomia kotikäyntejä voitaisiin tehdä sijaisperheisiin valvonnan parantamiseksi.

-- jonkunnäkönen valvonta ja oikeesti seuranta, et miten oikeesti siel perhees menee. (Nuori4)

En mä muista niinku, että montaa kertaa ois ees käyny, et sitä oltais sillai tarkkailtu sitä tilannetta. Se on kans niin vaikeeta sitte, ku sossut näkee nii vaan sen pintapuolisen. Kulissin saa aina pidettyä yllä. (Nuori2)

Kokemusasiantuntijaryhmä kokee *resurssien ja ajan puutteen heijastuvan lastensuojelun työntekijöihin*. Ryhmähaastattelussa pohdittiin muun muassa sitä, onko työntekijöillä tarpeeksi aikaa paneutua asiakkaan tilanteeseen vai joutuvatko he tekemään hätäisiä päätöksiä muutaman tapaamiskerran jälkeen. Kokemusasiantuntijat korostivat, että monilla alan työntekijöillä on osaamista ja asennetta lastensuojelutyöhön, mutta pystyvätkö työntekijät kuitenkin resurssien vuoksi ottamaan kehittämisehdotuksia vastaan ja toteuttamaan niitä.

-- et ne niinku työntekijöinä, se on niin hankalaa sit ku ei riitä aika ja tekeeks ne niinku just hätäisiä päätöksiä -- sekään ei oo niin yksinkertasta, että resurssit ei riitä ja mutta kyllä nostan hattua niille, jotka oikeesti vetää koko elämänsä tähän lastensuojeluun, että niitäkin meinaa näkee, niitä työntekijöitä, jotka on aina koko sydämellä tässä mukana. (Nuori4)

Se, että puhutaan työntekijöille ja joillekin tämmösille tahoille niin kun niille päättäjille vaikka, voi just tulla se et kyllä monella alan ihmisellä on sitä tietotaito, tulee resurssit ja se, että on ylityöllistetty.. ja sit se on sillee et hyviä idiksiä, mut emmä mahda tälle mitään, koska mulla ei vaan oo työkaluja lähtee toteuttaa tällä tavalla. (Nuori1)

Toiseksi epäkohdaksi työntekijöiden suhteen kokemusasiantuntijat kokivat *heidän vaihtuvuutensa ja sen vaikutukset luottamuksen rakentumiseen*. Vaihtuvuus pakottaa asiakkaan kertomaan jo aikaisemmin kerrotut asiat toistamiseen uudelle työntekijälle. Lastensuojelun laatusuosituksessa (2014) suositellaan toimimaan niin, että lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen, työntekijän ja muiden asianosaisten välille syntyy mahdollisuus jatkuvaan ja luottamukselliseen vuorovaikutukseen. Lisäksi laatusuosituksessa todetaan, että työtä kehitettäessä tulisi minimoida asiakkaille koituvat haitat työntekijöiden vaihtuvuudesta. Laatusuosituksessa ehdotetaan varmistamaan, että asiakkaan rinnalla kulkee joku sama työntekijä lastensuojeluprosessin eri vaiheissa. (Lavikainen ym. 2014, 22, 31.)

-- et ne työntekijät ois aina se sama. Et sun ei tarvi joka kymmenes kerta puhua noi samat asiat, koska kyllähän siinä syntyy luottamus sit siihen työntekijään, että se ei lähtis vaihteleen. -- se luottamus on niin tärkeä siinä, koska niin vanhemmalle ku sille pikkuselle tai kelle tahansa.. (Nuori4)

Haastattelussa keskusteltiin myös lapsen aidon kuuntelemisen tärkeydestä sekä lapsen kertomiin ongelmiin puuttumisesta. Eräs kokemusasiantuntijoista nosti esiin toivomuksen, että lasten henkiseen hyvinvointiin keskityttäisiin sekä heille tarjottaisiin aidon kuulemisen ja välittämisen kokemuksia työntekijöiden puolesta.

-- ennen kaikkea se, että ne lapset ja nuoret tuntee ittensä niinku kuulluks ja rakastetuks ja nii, et ne tuntee olonsa niinku hyväks, et vaikka niillä ois mikä tahansa tilanne elämässsä mut se, et niillä ois kuitenkin hyvä olla. -- lapsen ja nuoren kuulemista ja oikeesti niihin ajatuksiin tarttumista -- keskittää sen lapsen niinku oikeesti, myös henkiseen hyvinvointiin. (Nuori3)

Ideoita konkreettisesta toiminnasta

Tiedustelimme kokemusasiantuntijoiden haastattelussa, minkälaista toimintaa he tahtoisivat lähteä ryhmällä toteuttamaan. *Nykyisten lastensuojelunuorten kohtaaminen ja heihin kontaktin luominen* nousi edelleen tärkeimmäksi teemaksi tulevan toiminnan ideoinnissa. Aikaisemmassa kappaleessa (4.1) mainittujen *tapahtumapäivän ja jalkapallo-ottelun* järjestämisen lisäksi ryhmä ideoi esimerkiksi *isosisko- ja isovelitoimintaa*, jonka kautta kokemusasiantuntija voisi toimia vertaistukena ja keskusteluapuna nykyiselle lastensuojelunuorelle. Vertaistuki mahdollistuisi myös, jos kokemusasiantuntija voisi *mennä mukaan sijaisperheeseen tehtävälle kotikäynnille*. Tällöin huostaanotetulla nuorella olisi mahdollisuus keskustella henkilölle, joka on ollut aiemmin samassa tilanteessa.

Mut ehkä eniten just noi nuoret, tai siis koska siinä on ehkä loppuviimeks kyse niistä nuorista. (Nuori2)

Toi on mun niinku oma henkilökohtanen sellanen, että jos mikään muu ei lähe rullaan, niin se isosisko-periaate, et me voitais oikeesti jutella niitten nuorten kanssa ja olla siinä niinku niitten kanssa. (Nuori4)

Kuten jo aikaisemmassa kappaleessa (4.1) todetaan, ryhmä pohti vaikuttamisen kohde-ryhmäksi myös sijaisvanhempia ja lastensuojelun työntekijöitä. Heidän näkökulmaansa halutaan laajentaa jakamalla ryhmäläisten kokemukseräistä tietoa esimerkiksi *erilaisissa koulutuksissa ja tapahtumissa. Sosiaalisen median hyödyntäminen* lastensuojelunuorten kohtaamisessa on nähty ryhmässä varteenotettavana vaihtoehtona. *Tiedonkeruu lomakkeella ja tietoa tarjoavan visuaalisen tuotoksen toteuttaminen*, kuten esimerkiksi infoleh-tinen lastensuojelulaitokseen tulevalle nuorelle, esiintyivät konkreettisen toiminnan ideoinnissa. Taulukossa 3 kuvataan tiivistetysti kokemusasiantuntijaryhmän konkreettiseen toimintaan liittyviä ideoita.

Taulukko 3. Ideoita konkreettisesta toiminnasta

Konkreettinen toiminta	Tarkoitus
Isosisko- ja isovelitoiminta	Vertaistuki, yhdessäolo, tiedonkeruu
Jalkapallo-ottelu	
Toiminnallinen tapahtumapäivä	
Kotikäynneille osallistuminen	
Sosiaalisen median hyödyntäminen	
Kyselylomake	Tiedonkeruu ja tiedon välittäminen eteenpäin
Visuaalinen tuotos	
Esiintyminen erilaisissa tilaisuuksissa	

Haasteet ja onnistumiset

Ryhmähaastattelussa kysyimme kokemusasiantuntijoilta, minkälaisia haasteita ja onnistumisia ryhmän tähänastiseen toimintaan on liittynyt. Ryhmä koki haastattelutilanteessa *toiminnan etenemisen olleen hidasta, ja ettei ryhmällä ole paljoa konkreettisia saavutuksia*. Lisäksi haasteena kokemusasiantuntijat toivat esille se, että melkein kaikissa tapauksissa *ryhmä on ollut koolla vajaalla kokoonpanolla*. Poissaolojen koettiin tekevän ryhmästä hajanaistemman sekä vaikeuttavan ja hidastavan yhdessä suunnittelua ja toiminnan eteenpäin viemistä.

Onks tää jääny vähä sillai puolitiehen, et ollaaks me saatu ees mitään aikaan?-- Nii, et pitäs olla koko ajan sillai nopeempi temposta, et kyllä niinku oikeesti ruveta tekeen.. (Nuori4)

Kyl mä haluisin konkreettisesti alkaa tekeen tätä hommaa, et me oltais muuallakin ku istuttas tässä vaan. (Nuori2)

Ja ohan se haaste tietysti, eihän sille mitään voi ja se on ihan ymmärrettävää, ku aina on vähä eri ihmiset paikalla -- tuntuu ettei pääse niinku eteenpäin -- koska ei oo ollu puoliakaan ihmisistä paikalla, niin ei olla oikein voitu tehdä mitään ja sit on vähä ollu semmosta junnaamista. (Nuori3)

Kokemusasiantuntijat kertoivat myös *tapaamisia olleen liian harvoin*, minkä ajateltiin lisännen omalta osaltaan toiminnan hidastempoisuutta. Haastattelussa he pohtivatkin, pitäisikö tapaamisia tulevaisuudessa järjestää tiheämmin. Lisäksi toiminnan vapaaehtoisuus nähtiin yhtenä syynä sille, ettei toiminta ole edennyt nopeammalla tahdilla.

Mehän istutaan täällä omasta tahdostamme, et meil oo niinku mihinkään kiire, niin sen takia tää ei vaan etene tästä. (Nuori4)

Mun mielestä sais olla vähä kyl enemmän tapaamisii ja just se et vähä nopeemmalla tempolla ehkä. -- Must tuntuu et täs ollaan puol vuotta oltu eikä oikeen mitään siis sillai saatu aikaan niin.. (Nuori2)

Kokemusasiantuntijat kokivat *ryhmän tehtävän olleen epäselvä* etenkin alkuvaiheessa, kun ryhmää lähdettiin suunnittelemaan. Tällöin ryhmä ei ollut tavannut vielä kertaakaan nykyisellä kokoonpanolla. Ryhmän suunnitteluvaiheessa epävarmuutta ilmeni lisäksi *kahden kokemusasiantuntijaryhmän yhdistämisestä* ja siitä, kenestä tulisi ryhmän vetäjä. Haastattelussa ilmeni myös nykyhetkeen sijoittuvaa *epävarmuutta ryhmän yhteisestä tehtävästä ja tavoitteista sekä niiden rajaamisesta*. Kokemusasiantuntijat olivat havainneet, ettei ryhmän tehtävää oltu vielä pohdittu tapaamisilla yhdessä. Kokemusasiantuntijat miettivät haastattelutilanteessa, onko ryhmälle tarpeellista rajata yhtä tiettyä tehtävää.

--mutta niinku se eka tapaaminen, sen takia se hämmensi, ku mä en oikein päässy siihen ideaan kiinni, et mikä tää on.. (Nuori4)

--siinä sit mietin et miten se homma tulee sit meneen, ku nää kaks yhdistetään ja kuka sitä lähtee vetään.. (Nuori1)

Ei me varmaan olla päästy siihen kunnolla käsiks, ainakaan vielä, et me oltais minkäänlaista yhtenäistä jonkinlaista agendaä asetettu, et minkä takia me ollaan olemassa. (Nuori1)

Haastattelutilanteessa ja ryhmän tapaamisilla ilmeni myös jonkin verran epävarmuutta omasta asiantuntijuudesta. Eräs kokemusasiantuntija kertoi pohtineensa, miten erilaisen lastensuojelutaustan omaaviin nykyisiin lastensuojelunnuoriin pystyisi samaistumaan.

Mulla on sit se, et mulla ei oo laitostausta, et mä en tiä, osaisinks mä samaistuu niihin[laitoksissa asuviin nuoriin]. (Nuori2)

Kokemusasiantuntijat pitivät haastattelussa ryhmän hyvää ilmapiiriä onnistumisen merkkinä. Myös se koettiin onnistumisena, että kukaan ryhmän jäsenistä ei ole vielä jättänyt ryhmän toiminnasta ja kaikki haastattelutilanteessa paikalla olevat kokemusasiantuntijat ovat toimintaan sitoutuneita. Lisäksi ryhmä koki onnistuneensa toiminnan ideoinnissa, jota oli tehty etenkin ryhmän ensimmäisellä virallisella tapaamisella. Tuolloin kaikki kokemusasiantuntijat olivat olleet paikalla. He kokivat, että tuolla kerralla oli saatu paljon aikaiseksi, ja että tapaaminen oli ollut positiivisella tavalla tunteisiin vetoava kokemus.

Sit mun mielestä tää ilmapiirin syntyminen oli ihan onnistunutta.. (Nuori1)

Sekin on ihan onnistumisen merkki, että mä oon viel täällä. (Nuori4)

Se, mitä me saatiin siihen fläppitaululle, niin mä en ollu ees kuvitellu, että meillä tulee noin hyviä ideoita -- Sen takia meni vähän ihon alle oikeesti -- Toivottavasti päästään joskus toteuttaa niitä. (Nuori 4)

Ryhmä uskoo vahvasti siihen, että se tulee etenemään vielä konkreettiseen toimintaan, ja että varsinaisen toiminnan toteuttaminen lisää ryhmäläisten motivaatiota entisestään. Heillä on suuri tarve päästä toteuttamaan lastensuojelun kentälle toimintaa, joka samalla lisäisi näyttöä ryhmän kannattavuudesta. Haastattelussa ilmeni lisäksi, että ryhmä ymmärtää oman aktiivisuutensa merkityksen toiminnan toteuttamisen kannalta, ja että eteneminen vie oman aikansa. Lisäksi he uskoivat sillä olevan positiivisia vaikutuksia toiminnan eteenpäin viemisessä, että ryhmän jäsenet tutustuvat paremmin toisiinsa.

*Kyl mä toivon ja uskon, et me päästään oikeeseen konkretiaan jossain koh-
taa sitten että alku ny on vähä tämmöstä mudassa kävelyä.. (Nuori1)*

*-- et me saatais ees joku yks pikku kipinä -- ja että voitais näyttää noille, et
miks niille kannattaa maksaa se palkka. (Nuori4)*

*Että tiesin kyllä, että ei varmaan kovin nopeella hommalla mennä -- et siinä
sit just ehkä vaatis meiltä enemmän tahtoa, et me oltais valmiita, vaikka
joka viikko täällä tekemässä jotain.. (Nuori1)*

*-- oppii tunteen vähä näitä muitaki ihmisiä, niin ehkä seki vähä vaikuttaa
siihe -- nii ehkä sitte lyödään viisaat päät yhteen ja ruvetaan mullistaan
maailmaa.. (Nuori4)*

4.2.2 Osallisuus kokemusasiantuntijoiden näkökulmasta

Yhtenä teemahaastattelun aiheena kysyimme kokemusasiantuntijoilta heidän osallisuu-
den kokemuksistaan ryhmässä. Haastattelutilanteessa kokemusasiantuntijat kuvasivat
osallisuutta erilaisten tekijöiden kautta ja myös havaintomme ryhmän tapaamisista tuke-
vat heidän esille nostamiaan tekijöitä. Osallisuuden kokemukseen ovat vaikuttaneet ryh-
män myönteinen ilmapiiri, vaikuttamismahdollisuudet ryhmän sisällä sekä ryhmän vetä-
jien rooli.

Myönteinen ilmapiiri

Haastattelussa kokemusasiantuntijat kuvasivat ryhmän *ilmapiiriä rennoksi* ja kokivat
ryhmässä olemisen olevan luontevaa. Havainnoissamme tämä ilmeni muun muassa sekä
vetäjien että kokemusasiantuntijoiden käyttäessä huumoria osana vuorovaikutusta.

Just täällä on paljon rennompi filis. (Nuori4)

Kyl täs kerta kerralta on niinku rennompi olla. (Nuori3)

-- täs on luontevaa ja mukavaa olla ja selittää. (Nuori1)

Kokemusasiantuntijat kuvasivat olevansa *kaikki tasavertaisessa asemassa suhteessa muihin ryhmän jäseniin*. Osaltaan tätä edesauttaa haastattelun perusteella se, että ryhmä koostuu lastensuojelutaustan omaavista henkilöistä, eikä siihen kuulu ryhmän vetäjien lisäksi esimerkiksi muita kaupungin virkamiehiä.

-- et sen pitäis olla just niinku tämmönen porukka -- täällä ei pidetä sitä et sä oot ollu vähempi aikaa tuolla niin sä et tiä mitään siitä ja niinku me ollaan kaikki samanvertaisia täällä. (Nuori4)

Se on just se tullu, et ollaan tasa-arvosia kaikki. Ei oo ikinä ollu sellanen ulkopuolinen olo. (Nuori2)

Keskeisenä osana hyvää ilmapiiriä ovat *ryhmän luottamuksellisuus ja keskinäinen kunnioitus*. Kokemusasiantuntijat kokivat, että he *uskaltavat sanoa ääneen mielipiteensä ja ajatuksensa*, ja että *kaikkien mielipiteet otetaan huomioon suunnittelussa*. Ryhmäläiset olivat sitä mieltä, että mielipiteisiin suhtaudutaan asiallisesti, vaikka ne poikkeaisivatkin jonkun toisen mielipiteistä. Ryhmän sisällä *erilaisia mielipiteitä arvostetaan ja kaikki kokevat tulleensa kuulluiksi*. Mahdollisuus omien mielipiteiden ilmaisemiseen ja kuulluksi tuleminen omassa yhteisössään ovat osallisuuden kokemuksen syntymiseen vaikuttavia tekijöitä (Thomas 2000; Nivala 2010). Myös havaintomme tukevat kokemusasiantuntijoiden kertomia seikkoja ja osoittavat muun muassa sen, että ryhmän jäsenet osaavat antaa toistensa puheenvuoroille tilaa keskusteluissa. Ryhmässä pystyttiin keskustelemaan myös henkilökohtaisemmista asioista sekä rohkaistiin ja kannustettiin toisia.

Se tuli oikeestaan melkein heti ekalla siis niinku täs tän paikan tapaamisessa, semmonen että mä ainakin uskalsin tässä sanoo vähän paremmin.. (Nuori4)

Kyl mä koen kans, et täällä voi puhua ihan mistä vaan ja sanoo ne omat mielipiteet ja kaikki kuuntelee ja kommentoi. -- Et täällä kunnioitetaan toisten näkemystä, vaikka se ois vähä erilainenki. (Nuori3)

Niinku on se oma ääni ja kaikki arvostaa sitä. (Nuori1)

Ryhmän sisäiset vaikuttamismahdollisuudet

Haastattelussa ilmeni, että ryhmän jäsenet arvostavat lastensuojeluun liittyvän kokemustiedon merkitystä toiminnan suunnittelussa. Eräs kokemusasiantuntija kuvaili ryhmäläisten *mahdollisuutta olla toiminnassa aidosti sekä ideoijan että kehittäjän rooleissa*. Hän kokee, että heillä on päätösvalta ryhmän toiminnassa ja mahdollisuus vaikuttaa ryhmän sisäisiin asioihin. Kokemus mahdollisuudesta vaikuttaa päätöksentekoon vaikuttaa osallisuuden kokemuksen syntymiseen (Thomas 2000; Nivala 2010).

-- niin tässä ryhmän sisällä niin omat mielipiteet on otettu huomioon ja sillä tavalla näihin ryhmän tulevaisuuden suunnitelmiin ja näihin on päässy vaikuttamaan -- et se on meidän homma justiinnsa tässä, mitä saadaan ihan ite kehittää. (Nuori1)

Ryhmä kokee *vaikuttamismahdollisuuksissaan osittain myös epävarmuutta etenkin suhteessa ryhmän ulkopuolisiin tahoihin*. Eräällä ryhmän jäsenellä on kokemuksia siitä, kuinka aikaisemmissa kokemusasiantuntijaryhmän suunnittelupalavereissa työntekijät tahtoivat kyllä kuulla heidän kokemaansa mutta sivuuttivat kuitenkin heidän kertomiaan asioita.

Eiks se ollu ihan et ne ei niinku kuunnellu, joo ne kuunteli meitä ja meidän tarinaa, mitä me selitetään mut sit ne sivuutti koko asian. (Nuori4)

Haastattelussa ilmeni lisäksi *epävarmuutta sen suhteen, tuleeko ryhmän toiminnalla olemaan todellista vaikutusta lastensuojelun kehittämiseen ja välittävätkö työntekijät ja päättäjät aidosti heidän näkökulmistaan*. Eräs kokemusasiantuntija totesi lisäksi, että ryhmän toiminta ei ole edennyt vielä niin pitkälle, että heillä olisi ollut mahdollisuutta vaikuttaa ryhmän ulkopuolella.

Tai kyllähän meille selitetään sitä, et meidän ääni tulee esille tässä, mutta kuinka se oikeesti tulee niinku... Kyllä noi päättäjät tuolla voi kuunnella meitä mutta kuunteleeko ne meitä? (Nuori4)

Onko sillä mitään vaikutusta? (Nuori1)

-- mutta tota niin ei nyt hirveesti oo viel päässy mihinkään ryhmän ulkopuolisiin asioihin vaikuttamaan. (Nuori1)

Vetäjien rooli

Haastattelussa ilmeni, että kokemusasiantuntijat tuntevat *vetäjien olevan aidosti kiinnostuneita heidän kuulumisistaan ja siitä, millaisia he ovat ihmisinä*. He kokivat mielekkääksi sen, että tapaamisten alussa ennen varsinaista toimintaa vaihdetaan ryhmän kesken kuulumisia. Havainnoissamme vahvistuivat myös vetäjien aito, empaattinen kuuntelu, joka ilmeni muun muassa kuullun vahvistamisena, tunnetiloihin asettumisena ja näkökulmien ymmärtämisenä.

-- vedetään jotain pullaa tos ja koitetaan vähä heittää jotain, mitä kuuluu ja tällä tavalla, et se ei ois pelkästään sitä et tullaan tähän ja sit pakerretaan pari tuntia ja sit lähetään himaan. (Nuori1)

Et tulee sellanen olo, et meistä välitetään -- ehkä nekin haluaa toivottavasti aidosti tietää, miten meillä menee ja haluaa oppii tunteen meitä. (Nuori3)

Haastattelussa kokemusasiantuntijat kuvasivat kokeneensa, *etteivät vetäjät määrittele ryhmän toimintaa omien ajatustensa ja ideoidensa pohjalta*. Havaintomme tukevat myös tätä. Vetäjät rohkaisivat tapaamisissa kokemusasiantuntijoita kertomaan omia mielipiteitään, kannustivat heitä kokemusasiantuntijan rooliin ja erilaisiin aktiviteetteihin sekä antoivat positiivista palautetta heille. Mahdollisuus saada tukea itsensä ilmaisuun voi vahvistaa osallisuuden kokemuksen syntymistä ja tuki voi olla esimerkiksi rohkaisemista tai kannustamista (Thomas 2000). Vetäjät myös antoivat kokemusasiantuntijoille vastuuta tapaamisten sisältöjen suhteen.

Ne antaa justiinsa meidän tehdä tätä hommaa sillä tavalla, enemmänkin sen jonkinlaisen ohjaajan roolissa, eikä yritä justiinsa mitään omia ideoita survoa meidän kurkusta, jotenki sillee, et ne ois meidän juttuja. (Nuori1)

Niin et ne ei tai ei oo semmosta pakkopullaa, mitä meille syötetään täällä. (Nuori4)

Kokemusasiantuntijoiden haastattelussa nousi esiin myös se, että kokemusasiantuntijat kokivat olevansa *tasavertaisessa asemassa myös ryhmän vetäjien kanssa*. He kertoivat, että eivät koe vetäjien ohjaavan toimintaa ylemmältä tasolta heihin nähden, eivätkä kokeneet ryhmän vetäjien olevan toiminnassa mukana perinteisessä ohjaajan roolissa.

Mun mielestä täällä on myös nää niin sanotut ohjaajat niinku tasavertaisia tai emmä pidä niitä niinku sillai meidän ohjaajina. (Nuori2)

Niil ois mitään semmosta, et ne ois jotenki ylempänä ku me. (Nuori1)

4.2.3 Vetäjien kokemukset ryhmästä ja osallisuudesta

Ryhmän vetäjien sekä kokemusasiantuntijaryhmän toiminnan tavoitteet

Lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän vetäjät kertoivat parihaastattelussa lähteneensä mukaan ryhmän toimintaan tavoitteenaan *auttaa lastensuojelutaustan omaavia nuoria saamaan äänensä kuuluviin ja tukea heidän vaikuttamismahdollisuuksiaan*. Lisäksi kokemusasiantuntijuus koettiin *kiinnostavaksi ilmiöksi, jota haluttiin tutkia ja havainnoida lisää*.

-- että jos tän kautta jotenki saa näille nuorille sen mahdollisuuden -- et jos saa jotenki autettua niitä siinä, että ne saa sen äänensä kuuluviin, niin kylähän se on hieno homma. Ehdottomasti haluaa olla siinä tukemassa, että he pystyis vaikuttamaan. (Vetäjä2)

No mua ehkä tää ilmiönä kiinnostaa tää kokemusasiantuntijuus ja sen eri puolet, et mä oon vähä niinku omalla alallani sitä tutkimassa ja havainnoimassa. (Vetäjä1)

Vetäjien tavoitteena on *olla mukana luomassa kokemusasiantuntijaryhmän toiminnasta pysyvää*. Lisäksi he pohtivat haastattelussa sitä, kuinka toivovat ryhmän *tarjoavan kokemusasiantuntijoille todellisen mahdollisuuden vaikuttaa* sen sijaan, että ryhmä olisi perustettu vain siksi, että muuallakin on perustettu lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmiä ja näin ryhmä tarjoaisi kokemusasiantuntijoille ainoastaan näennäisen vaikuttamismahdollisuuden.

-- lähtökohta kun on luoda pysyvä ryhmä, niin totta kai sen kautta odotuksia on, että saatais ensinnäkin ryhmään jäseniä ja sit sitä kautta toimintaa.-- Sitä vaikuttamista, mutta toisaalta sitä aitoa vaikuttamista, ettei sellasta väärän vaikuttamisen tunteen luomista näille nuorille tai kokemusasiiantuntijoille. (Vetäjä1)

Kysyimme myös ryhmän vetäjien haastattelussa heidän näkemystään ryhmän tehtävästä ja tavoitteista. Ryhmän vetäjät näkevät ryhmän keskeisenä tavoitteena *lastensuojelun sijaishuollon kehittämisen kokemuseräistä tietoa hyödyntäen*. Lisäksi tavoitteena on *edetä ideointivaiheesta konkreettiseen toimintaan ja tehdä lastensuojelua näkyvämmäksi*. Vetäjän oma selkeä visio ryhmän tehtävästä ja sen tulevaisuudesta on tärkeää, jotta hän voi välittää niitä ryhmän jäsenille ja innostaa heitä (Kopakkala 2011, 93).

Tämän ryhmän tehtävään on tietysti vaikuttaa ja kehittää sijaishuollon, lastensuojelun sijaishuollon osaa, omien kokemustensa kautta.. (Vetäjä1)

Mä mietin et ainakin semmonen näkyväks tekeminen varmaan yks tavote. (Vetäjä2)

Kokemusasiiantuntijoiden osallisuus

Kysyimme ryhmän vetäjiltä haastattelussa, miten kokemusasiiantuntijoiden osallisuus on heidän mukaansa toteutunut ryhmän toiminnassa ja kuinka he ovat mahdollisesti edesauttaneet sen toteutumista. Osallisuuden voidaan nähdä konkretisoituvan usein toimintaan osallistumalla (Oranen 2008, 9). Vetäjät kokivat haastattelutilanteessa, että *ryhmä on saavuttanut osallistumisen tason, mutta he pohtivat tasavertaisen osallisuuden toteutuneisuutta*. Toisaalta he kokivat osallistuminenkin puutteellisena siinä mielessä, että ryhmän kokoonpano on ollut suurimmalla osasta tapaamisista vajaa.

No tietysti se osallistuminen, että tulee paikalle ja on mukana, heittää ideoita -- Et me ollaan varmaan siihen osallistumiseen jo päästy, mutta päästäänkö me siihen osallisuuteen ja pääseekö kaikki siihen yhtä lailla. Sitä onkin kyl ihan hyvä pohtia. (Vetäjä2)

Vetäjät olivat pohtineet *erillisen muistuttelun tarpeellisuutta* esimerkiksi Facebookin kautta tapaamisten suhteen, ja voitaisiinko tämänkaltainen toiminta nähdä osallisuuden edistämisenä. He näkivät, että *kokemusasiantuntijoiden oma kiinnostus ja aktiivinen läsnäolo tapaamisissa* vaikuttavat osallisuuteen.

-- se osallisuus on paljon jokaisesta kiinni, miten pääsee paikalle ja on kiinnostunu asioista ja miten sitte on edesauttanu, onko se edesauttaminen sitä, että vaikka siellä nettiryhmässä sitä kautta niinku muistuttelu ja se semmonen motivointi, että meillä on tapaaminen tulossa.. (Vetäjä1)

Haastattelussa vetäjät kertoivat myös havainneensa sen, *etteivät kokemusasiantuntijat olleet vielä osoittaneet aloitteellisuutta* esimerkiksi ylimääräisten tapaamisten järjestämisessä, vaikka heillä olisi siihen mahdollisuus. Vetäjät kokivat kokemusasiantuntijoiden odottavan, että työntekijät antaisivat heille selkeät ohjeet etenemisen ja toiminnan suhteen.

-- kukaan ei ehkä uskalla vielä ehdottaa hirveesti sitä, et täällä puhutaan siitä, mut kukaan ei esim. Facebookiin ehdota, et nähtäiskö sittenkin tässä välillä, koska niillähän on mahdollisuus siihen. -- vielä on vähän semmonen asetelma kuitenkin, että he odottaa, että me ehdotetaan, mitä tehdään ja mihin mennään ja miten edetään.. (Vetäjä2)

Vetäjät toivoivat, että ryhmässä heräisi entisestään varmuus siitä, *etteivät sen jäsenet ole sivustakatsojia vaan aktiivisia toimijoita*. Vetäjät myös toivoivat onnistuneensa luomaan ryhmälle *ilmapiirin, jossa asioista uskallettaisiin puhua avoimesti ja jossa osallisuus olisi mahdollistettuna*.

Jotenki se, et he sais sen varmuuden siihen, että he on he ketkä luo tän jutun.. – että olis osallisia eikä vaan sivustakatsojia. (Vetäjä2)

-- sitä tietysti toivoo, et on osannu semmosta vetäjän roolissa luoda sen ilmapiirin ainaki avoimeksi ja semmoseks, että kaikkien ideat on hyviä ja voi heittää niitä ideoita ja ryhmänä käydään läpi ideoita ja ajatuksia. (Vetäjä1)

Vetäjien rooli ryhmässä

Pyysimme ryhmän vetäjiä kuvaamaan haastattelussa, miten he näkevät oman roolinsa ja tehtävänsä ryhmässä. Vetäjät kokivat olevansa toiminnassa *mahdollistajan roolissa* tarjoamassa puitteita niille asioille, jotka kokemusasiantuntijat kokevat tarpeellisiksi. He kuvasivat tehtäviinsä kuuluvan *raamien asettamisen* ja tietynlaisen *realisoinnin* esimerkiksi resurssien suhteen. Havaintomme ryhmän tapaamisista tukivat tätä. Vetäjät kertoivat tapaamisilla muun muassa konkreettisen toiminnan järjestämisen ajankäyttöön liittyviä realiteetteja sekä toimivat tiedonjakajina erilaisista mahdollisuuksista. Vetäjän tehtäväksi voidaankin nähdä sopivien puitteiden tarjoaminen ryhmälle, jotta sen riittävä kiinteytyminen mahdollistuu (Kopakkala 2011, 93).

-- et me ollaan enemmänkin just vaan mahdollistamassa heille sitä heidän ryhmän toimintaa, että vaikka ollaanki osa ryhmää, mut silti niinku tavallaan just se, et -- me ollaan tarjoamassa puitteet sille, mitä he haluaa tehdä. (Vetäjä2)

Ite koen jotenki olevani sellanenki, joka sitte koittaa kertoa niitä raameja, minkä puitteissa sitä voidaan sitte toteuttaa sitä ryhmää, että semmonen tietty realisoija, että minkälaiset on resurssit ja mahdollisuudet, et minkä puitteissa pystytään tekemään. (Vetäjä1)

Vetäjät painottivat haastattelussa sitä, *etteivät tee asioita kokemusasiantuntijoiden puolesta ja ettei toiminnan ole tarkoitus olla vetäjäjohtoista*. He kokivat oman roolinsa siten, että alussa on tärkeää olla osana ryhmän kokoonpanoa, mutta vähitellen on osattava siirtyä sivummalle ja antaa ryhmän jäsenille tilaa toimia. Haastattelun aikana he pohtivat myös sitä, että ryhmälle voitaisiin antaa tulevaisuudessa tilaisuus tavata ilman vetäjiä.

-- et vetäjät ei voi tehdä puolesta tai se ei oo niinku vetäjäjohtosta, jos mennään tällä alkuperäisellä idealla.. (Vetäjä1)

Alkuun se on varmaan tärkeätä, et me ollaan mukana mut sit koko ajan mahdollisimman vähän, et hetki ku meitä ei tarvita, niin osataan siirtyä sivuun heti. (Vetäjä2)

Vetäjät näkevät yhdeksi osaksi rooliaan ryhmän jäsenten *motivoinnin* ja *innostamisen* sekä *ryhmän palauttamisen sen äärelle, miksi toimintaa toteutetaan ja millä siihen pyritään*. Lisäksi he nostivat esiin *omien verkostojensa hyödyntämisen* ryhmän toiminnan mahdollistamisessa ja eteenpäin viemisessä.

-- sellasena motivoijanakin toimia ja sillai niinku houkutella ja vähä innostaa.. (Vetäjä2)

Mä taas jotenki omien verkostojen kautta taas, jos pystyy sitä kautta edesauttaan sitä toimintaa sitten tuntemalla ihmisiä tai toimintatapoja tai jotain.. -- Niitä myös tuoda ja mahdollistaa sitä kautta paikkoja osallistua ja olla. (Vetäjä1)

Vetäjät toivat haastattelussa esiin myös sen, että kokemusasiantuntijaryhmän toiminnan kehittyessä ja laajentuessa heidän rooliinsa vetäjinä kuuluu *ryhmän ulkopuolisten kontaktien kontrollointia* ja *ryhmän suojelemista*. He kokivat, että aktiivisessa suojeelijan roolissa ei ole vielä tarvinnut olla, mutta ovat valmistautuneet siihen, että tulevaisuudessa sellaiselle voi olla tarvetta. Osaksi vetäjän roolia voidaan nähdä ryhmän edustaminen ulospäin ja tarvittaessa puolustaa sen mainetta (Kopakkala 2011, 93).

-- vetäjä, joka on siinä roolissa, että sitten suojelee kenties näitä kokemusasiantuntijoita ja on vähän siinä semmosena -- kun toiminta kehitty ja voi tulla jotain tilanteita, niin on sitte siinä välissä, vähän niinku kontrollissa suhteessa ryhmän ulkopuolelle. (Vetäjä1)

Haastattelun aikana vetäjät toivat esille ajatuksen siitä, kuinka ryhmän kanssa pitäisi vielä *syventää* sekä *konkreettisesti avata vaikuttamisen ja kehittämisen käsitteitä*. Lisäksi pohdittiin tärkeäksi *selventää* ja *varmentaa* entisestään ryhmälle heidän rooliaan toimijoina siten, että *toiminta on heidän aktiivisuudestaan lähtevää*. Myös *toiminnan mahdollisuuksien ja erilaisten toimintaympäristöjen selventäminen* nähtiin ajankohtaisiksi asioiksi ottaa uudelleen käsittelyyn ryhmässä. Nämä koettiin tärkeiksi asioiksi, jotta perustaa konkreettiselle tekemiselle saataisiin luotua.

-- et näitä pitäs vielä syvennellä ja avata, et mitä tarkoittaa, ku vaikuttaa tai kehittää, et oikeesti mennä lähemmäks sitä konkretiaa ja tavallaan sit tulis

sitä realismiakin siitä maailmasta, et miten sitä tehdään tai mitä ne on ne ympäristöt ja mahdollisuudet tehdä. (Vetäjä1)

-- pitäiskö meidän jotenki lisää tuoda sitä, jollain tavalla esiin, et mehän ei kuitenkaan lähetä tekeen sinänsä, vaan että itä he lähtee tekeen. Et tiedostaa sen, että just niin paljon tapahtuu, kun täällä tekee. (Vetäjä2)

Haasteet ja onnistumiset

Kysyimme ryhmän vetäjien haastattelussa myös heidän mielipiteitään ryhmän tähänastisen toiminnan haasteista ja onnistumisista. Ryhmän vetäjät kokivat ryhmän toiminnan kannalta haasteelliseksi *kokemusasiantuntijoiden vaihtelevan aktiivisuuden tapaamisiin osallistumisen suhteen*. Vetäjät pohtivat myös *ketkä kokemusasiantuntijoista ovat sitoutuneet ryhmän toimintaan pidemmäksi aikaa*.

-- haasteellista on ainakin ollut se, että sais sen ryhmän mahdollisimman laajalla läsnäololla paikalle. -- menee vähä ylä- ja alamäkeä tää aktiivisuus. (Vetäjä1)

Sitäki vaa koko ajan odottaa, et kuka tähän niinku jää ja kuka ei, että ku ei oo varmaa tuleeks kaikki nää oleen tässä pysyvästi. (Vetäjä2)

Toisaalta onnistumisena nähtiin se, ettei kukaan *kokemusasiantuntijoista ole jättäytynyt pois ryhmästä*. Vetäjät kokivat, että ryhmällä on *toimiva yhteishenki ja aktiivinen asenne*. He kuvasivat *ryhmäytymisen ja ryhmien yhdistämisen onnistuneen hyvin*. Ryhmän jäsenet nähtiin *tasavertaisessa asemassa keskenään* siten, että kaikki pääsevät kertomaan omia ajatuksiaan ja toisten puheenvuoroille annetaan tilaa. Ryhmän jäsenten osallistuminen on yleensä pienryhmässä tasaisempaa kuin ryhmäkooltaan suuremmissa ryhmissä (Niemistö 2002, 59).

-- kaksi ryhmää yhdisty, niin tota aatellen siihen, niin se on kuitenkin ihan hyvin menny, ku kattoo taaksepäin. Menny ihan ok se siirtymävaihe.. -- Ja siis ainakaan kukaan ei oo lopettanu. Siis sillai, ettei oo lähteny yhdistymisen jälkeen ja muuta. (Vetäjä1)

-- meillä on hyvä porukka ja sellanen porukka, joka voi saada aikaan asioita ja mun mielestä me ollaan alettu ryhmäytyä hyvin.. -- tätä ryhmä hirteen tasasesti osallistuu kyllä. Myös se, että antaa tilaa toisilleen täällä, puhua ja kertoa. Silläkin on iso merkitys, miten he suhtautuu toistensa ideoihin ja muihin. Alku on ollut lupaava sen suhteen. (Vetäjä2)

Vetäjät kokivat haasteelliseksi *oman roolinsa määrittelyn suhteessa ryhmään*. He kertoivat pohtineensa muun muassa sitä, kuinka paljon kokemusasiantuntijoille pitäisi antaa vastuuta ja kuinka näkyvä vetäjän rooli voi olla ryhmän tapaamisissa ja toiminnan eteenpäin viemisessä.

Niin ollaan me sitä niinku keskenämme mietitty, tätä vetäjien roolia, et kuinka paljon pitää olla sellanen, et antaa sen ryhmän tuottaa vai pitäiskö siinä olla sit semmonen, joka enemmän on sitte puheenjohtajana ja sitte vie sitä ryhmää vetäjänä.. (Vetäjä1)

Lisäksi ryhmän vetäjät kokivat, että *ryhmän tehtävä ei ole vielä kovin selkeä*. Aikaisempien, muilla paikkakunnilla jo olemassa olevien kokemusasiantuntijaryhmien pohjalta vetäjät ovat luoneet jonkinlaisia odotuksia toiminnan suhteen, mutta toiminnalle ei ole kuitenkaan ehtinyt syntyä vielä tiettyä konseptia tai toimintamallia, jota seurata ja toteuttaa. Vetäjät kokivat tämän lisäävän jossain määrin epävarmuutta.

-- haasteellista on myös se, että meilläkään ei oo mitään tosi selkeää kuvaa -- Niin tavallaan se, kun kaikki on koko ajan avoinna eikä kukaan tiedä, mitä me tehdään täällä tai mitä tästä tulee, niin kylhän se luo siihen aina semmosta pientä epävarmuutta.. (Vetäjä2)

-- tätä on kuitenkin uus systeemi ja aika vapaamuotoinen monessa mielessä, et ei oo sellasta tiettyä sapluunaa millä mentäs.. (Vetäjä1)

Samalla vetäjät kuitenkin kokivat, että *selkeän mallin puuttuminen luo mahdollisuuden toiminnan jatkuvaan kehittämiseen*. He olivat sitä mieltä, että kehittämistä ja etenemistä on tapahtunut jokaisella tapaamisella, kunhan paikalle on saapunut useampi kokemusasiantuntija.

-- luoko se tietty vapaus ja tämmönen ku ei oo mitään tiettyä konseptia, niin luoko se itsessään semmosen jatkuvan kehittämisen ympäristön, missä tavallaan, mehän kehitetään tätä joka kerta.. (Vetäjä1)

Mut kyl mä aattelen, et sinänsä koen, että on ihan toiminu, ku ollaan paikalla kun on useempi ku yks paikalla niin, kyl se musta se keskustelu toiminu ja aina jotain menee myös eteenpäin. (Vetäjä2)

Vetäjät ovat ryhmän tapaamisilla tehneet huomion, että *kokemusasiantuntijat eivät ryhmän toimintaa suunnitellessaan käytä omaa asiantuntijuuttaan kovin vahvasti, vaan siirtävät sitä nykyisille lastensuojelunnuorille*. He pitivät yllättävänä ja mielenkiintoisena ilmiönä sitä, että kokemusasiantuntijat haluavat lähteä toteuttamaan toimintaa muualta kuin omien kokemustensa kautta.

-- tää ryhmä haluaa vielä aktiivisesti tai tän nykyhetkenki sijaishuollossa olevien lasten kokemusasiantuntijuuden kautta, että -- he ei sitä omaa asiantuntijuuttaan sitte kauheen vahvasti jopa käytäkään. (Vetäjä1)

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kuvata lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän muodostumista ja ryhmän tapaamisten sisältöjä. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää kokemusasiantuntijoiden ja ryhmän vetäjien kokemuksia ryhmästä ja osallisuuden toteutumisesta. Tutkimustulosten perusteella osallisuuden kokemus on vahvistunut prosessin myötä. Tuloksista kävi ilmi, että kokemusasiantuntijoiden osallisuuden kokemus ei toteutunut vielä syksyllä 2014 järjestetyissä suunnittelupalavereissa Nuorten talolla, vaan alkoi vahvistua ryhmän virallisten tapaamisten alettua marraskuussa 2014. Tähän kokemukseen saattoi vaikuttaa se, että suunnittelupalavereissa oli paikalla runsaasti työntekijöitä, eivätkä paikalla olleet kokemusasiantuntijat kokeneet saaneensa ääntänsä kuuluviin. Kokemusasiantuntijat kokivat, että Nuorten talolla tunnelma ei ollut yhtä rento kuin ryhmän virallisissa tapaamisissa. Lisäksi suunnittelupalavereissa osallisuuden kokemusta saattoi heikentää se, että kokemusasiantuntijat eivät tienneet tarkkaan mihin olivat lähteneet mukaan ja mistä toiminnassa on kyse.

Tutkimustuloksista käy ilmi, että ryhmän vetäjille ryhmän tavoitteet ja tehtävä ovat selkeämpiä, mutta kokemusasiantuntijat eivät osanneet ilmaista ryhmälle yhtenäistä tehtävää. Haastattelujen aikana haastateltavat pohtivat, että ryhmässä voisi olla tarpeellista käsitellä vielä tarkemmin ryhmän tehtäviä ja tavoitteita, sekä erilaisia mahdollisuuksia ja toimintaa määritteleviä käsitteitä. Ryhmä saattaa turhautua, jos sen tavoitteet eivät ole selvillä eikä yksilö tiedä, miten voisi edistää ryhmän toimintaa omalla toiminnallaan (Kopakkala 2011, 48).

Tutkimustuloksista ilmeni, että kokemusasiantuntijaryhmän toimintaan on liittynyt sekä haasteita että onnistumisia. Kokemusasiantuntijoille järjestetyn ryhmäteemahaastattelun ja vetäjille tehdyn pariteemahaastattelun tuloksista huomasimme, että kokemusasiantuntijoilla ja vetäjillä oli yhtenevät mielipiteet toiminnan haasteista ja onnistumisista. Yhtenä onnistumisena nähtiin hyvän ilmapiirin luominen. Kummastakin haastattelusta keskeisenä haasteena nousi esille se, etteivät kaikki ryhmän jäsenet ole päässeet osallistumaan säännöllisesti ryhmän tapaamisiin. Tämä on osaltaan saattanut vaikuttaa siihen, ettei ryhmän toiminnassa olla päästy eteenpäin halutulla nopeudella, minkä kokemusasiantuntijat toivat myös haastatteluissa esille. Kopakkalan (2011) mukaan aaltomainen eteneminen

on tyypillistä ryhmän kehityksessä. Toisaalta jos ryhmän kehittyminen pysähtyy, lisääntyy myös turvattomuuden tunne. Samalla ihmisten sisäinen sitoutuminen ja luottamus ryhmää kohtaan hiipuvat. (Kopakkala 2011, 190–191.) Mielestämme aktiivisuuden vaihtelu tapaamisiin osallistumisessa on saattanut osaltaan vaikuttaa se, etteivät kokemusasiantuntijat ole kokeneet toiminnan edenneen haluamallaan tahdilla.

Kokemusasiantuntijatoiminnan lähtökohtana on vapaaehtoisuus (Hietala & Rissanen 2015, 8). Ryhmä määritteli vapaaehtoisuuden yhdeksi pelisäännökseen. Toisaalta pelisäännöksi nimettiin myös ryhmään sitoutuminen. Pohdimme sitä, että sitoutumisen ja vapaaehtoisuuden välillä voi ilmetä ristiriitaa, joka vaikuttaa ryhmän tapaamisten osallistumisaktiivisuuteen ja sitä kautta toiminnan etenemiseen. On kuitenkin tärkeää muistaa, että osallisuuden perustana on mahdollisuus valita, osallistuuko henkilö kyseiseen toimintaan vai ei (Thomas 2000).

Lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän tapaamiset painottuivat vahvasti tulevan toiminnan ideointiin ja suunnitteluun. Toiminnan ideointi koettiin merkittäväksi onnistumiseksi. Tuloksista käy ilmi, että ryhmä haluaa suunnata toimintaansa vahvasti ulospäin yhteisö- ja yhteiskuntatasolle (ks. kuvio 2), eikä ryhmän toiminta näin ollen jää ainoastaan vertaistuelliselle tasolle. Kokemusasiantuntijat haluavat toimia nykyisten lastensuojelun luorten parissa ja kerätä heiltä tietoa ja kokemuksia lastensuojelun nykytilanteeseen liittyen konkreettisen toiminnan kautta. Kokemusasiantuntijuudessa yksilön tiedosta kuuluu muodostua tiedon jakamisen myötä yhteistä tietoa, jolloin kokemusasiantuntija puhuu esimerkiksi erilaisissa tilaisuuksissa tuoden esiin ryhmän ääntä pelkkien omien kokemusien sijaan.

Warrenin (2007) osallisuuden holistisessa mallissa (ks. kuvio 1) yhtenä osallisuuden muotona nähdään informaatio, jolla tarkoitetaan tiedon jakamista ja vastaanottamista. Lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän toiminnan ideoinnissa painottui vahvasti tiedon kerääminen ja sen välittäminen eteenpäin erilaisin keinoin. Kokemusasiantuntijoilla on mielipiteitä lastensuojelun epäkohdista ja halu vaikuttaa lastensuojelun palvelujen kehittämiseen. Kokemusasiantuntijaryhmä voi olla yksi keino palvelunkäyttäjien osallisuuden mahdollistamiseen. Kokemusasiantuntijat toivat kuitenkin haastattelussa esiin epävarmuutensa siitä, onko heillä todellista mahdollisuutta vaikuttaa lastensuojelun kehittämiseen. Kokemusasiantuntijat epäilivät sitä, otetaanko heidän näkemyksiään esimerkiksi erilaisissa päätöksentekoprosesseissa aidosti huomioon. Osallisuuden holistista mallia

tarkasteltaessa, kokemusasiantuntijat epäilevät siis oman osallisuutensa toteutumista mallin muissa muodoissa, konsultaatiossa, osallistumisessa ja voimaantumisessa.

On perusteltua, että kokemusasiantuntijat haluavat vahvasti suunnata toimintaa nykyisille lastensuojelunuorille, koska heidän omista lastensuojeluasiakkuuksistaan on useita vuosia aikaa. Toisaalta havaitsimme tutkimustuloksista myös epävarmuutta omaa asiantuntijuutta kohtaan ja kokemusasiantuntijuuden siirtämistä nykyisille lastensuojelunuorille.

Edellä mainitut tulokset saivat meidät pohtimaan kokemusasiantuntijakoulutuksen merkitystä. Mielenpiteet kokemusasiantuntijakoulutuksesta jakautuvat kahtia. Toisaalta ollaan sitä mieltä, että koulutuksesta voi olla haittaa autenttisen kokemustiedon välittämiseksi. Toisaalta koulutuksen ajatellaan olevan tarpeellinen ja hyödyllinen tai jopa välttämätön ehto kokemusasiantuntijana toimimiselle. (Kostiainen ym. 2014 10–11.) Pohdimme, että koulutus voisi selventää kokemusasiantuntijoille heidän omaa rooliaan ja tehtäväänsä ryhmässä sekä antaa varmuutta oman kokemuksen käytölle ja merkitykselle. Pidämme tärkeänä, että kokemusasiantuntijoille tarjottaisiin ainakin perehdytys kokemusasiantuntijana toimimiseen.

Koska kokemusasiantuntijat toivat haastattelussa esiin epävarmuutensa ryhmän vaikuttamismahdollisuuksista, yhtenä jatkotutkimusaiheena voisi olla kokemusasiantuntijoiden vaikuttamismahdollisuuksien tutkiminen. Tutkimuksessa voitaisiin tutkia esimerkiksi kuinka kokemusasiantuntijat otetaan huomioon lastensuojelun päätöksentekoprosesseissa ja kehittämisessä. Lisäksi voitaisiin tutkia miten ryhmän toiminta tulee jatkumaan ja vaikiinnuttaako se paikkansa palvelujärjestelmässä. Kokemusasiantuntijuutta voitaisiin tutkia myös työntekijöiden näkökulmasta, esimerkiksi miten he suhtautuvat kokemusasiantuntijuuteen ja hyödyntävät sitä omassa työssään.

6 POHDINTA

6.1 Eettisyys ja luotettavuus

Tässä luvussa pohdimme tutkimuksemme eettisyyttä ja luotettavuutta. Laadullinen tutkimus ei välttämättä aina ole laadukasta tutkimusta. Eettisyys on tutkimuksen luotettavuuden toinen puoli ja eettisyydellä on merkitystä tutkimuksen laatuun. Tutkijan on otettava huomioon esimerkiksi se, että tutkimussuunnitelma on laadukas, tutkimusasetelma on sopeva ja tutkimuksen raportointi on tehty hyvin. Eettinen sitoutuneisuus ohjaa hyvää tutkimusta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 127.)

Teimme opinnäytetyöstämme tutkimussuunnitelman, jonka perusteella haimme opinnäytetyölle tutkimusluvan Tampereen kaupungilta. Ennen tutkimusluvan myöntämistä keräämiämme materiaaleja emme käyttäneet opinnäytetyön raportoinnissa lukuun ottamatta tapaamisten yleisiä sisältöjä ja ajankohtia. Tutkimuskysymykset on tapana asettaa laadullisessa tutkimuksessa väljiksi, ja niiden vakiintuminen voidaankin nähdä jo osana tuloksia (Ronkainen ym. 2013, 82). Tutkimussuunnitelmaa tehdessämme muotoilimme alustavat tutkimuskysymykset, jotka jonkin verran muuttuivat tapaamisten sisältöjen ja sisällönanalyysin teon jälkeen. Asetimme tutkimuskysymykset niin, ettemme johdattele niillä tutkimusta mihinkään ennalta oletettuun suuntaan.

Kerroimme ryhmään kuuluville kokemusasiantuntijoille, että tulemme keräämään ryhmän tapaamisissa aineistoa opinnäytetyötämme varten havaintoja ja muistiinpanoja tehden sekä nauhoittaen. Tapaamisiin osallistuneet kokemusasiantuntijat allekirjoittivat hyväksyntänsä siitä, että tapaamiset ja haastattelu tullaan nauhoittamaan, ja että keräämiämme tietoja tullaan käyttämään opinnäytetyössä jokaisen anonymiteettia varjellen (Liite 1). Lisäksi olimme itse allekirjoittaneet aiemmin vaitiolositoumuksen. Pyrimme havainnointitilanteissa toimimaan niin, ettei ryhmän toiminta häiriintyisi havainnoinnin takia. Emme puuttuneet esimerkiksi ryhmän tekemiin päätöksentekotilanteisiin, jotta havainnoitava tilanne olisi mahdollisimman luonnollinen.

Haastattelumuotona ryhmähaastattelu mahdollistaa sen, että keskustelussa voi nousta ilmi asioita, jotka saattavat muutoin jäädä joistakin syistä keskustelun ulkopuolelle. Ryhmälle poikkeuksellisistakin keskustelun sisällöistä voi syntyä mielenkiintoista aineistoa, koska

asioista on tuotu esille monen eri henkilön näkökulmaa. (Alasuutari 2011, 155.) Ryhmähaastattelun aikana kokemusasiantuntijat olivat keskenään dialogissa ja haastattelurunгон pohjalta syntyi vapaata keskustelua. Vaihtelimme vapaasti haastattelun teemojen järjestystä, jos se sopi luonnollisesti haastattelutilanteessa syntyneeseen keskusteluun.

Ryhmähaastattelun ongelmana voi olla se, etteivät ihmiset rohkene tuoda esille todellisia mielipiteitään (Alasuutari 2011, 153). Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon, että emme voi olla varmoja, vastasivatko haastateltavat kysymyksiimme totuudenmukaisesti vai sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla. Kokemusasiantuntijaryhmän jäsenet olivat kuitenkin toisilleen jo ennestään tuttuja, jolloin ryhmässä uskalletaan keskustella henkilökohtaisistakin aiheista. Tämän kokemusasiantuntijat toivat esille myös haastattelutilanteessa. Ryhmähaastattelusta syntyneiden tulosten luotettavuutta laskee se, että kaksi ryhmän jäsentä puuttui eikä heille järjestetty enää jälkeinpäin erillistä haastattelutilannetta. Toisaalta haastatteluun osallistuneet neljä kokemusasiantuntijaa olivat olleet aktiivisimmin mukana toiminnassa, kun taas poissaolijat olivat estyneet tulemasta muutamalle aikaisemmallekin tapaamiselle.

Ryhmähaastattelussa haastatteliija puhuu tyypillisesti useille haastateltaville yhtä aikaa, mutta voi suunnata kysymyksiä myös ryhmän yksittäisille jäsenille (Hirsjärvi & Hurme 2006, 61). Ryhmässä voi olla myös dominoivia henkilöitä, jotka vaikuttavat keskustelun suuntaan (Hirsjärvi ym. 2009, 211). Osa ryhmän jäsenistä toi haastattelutilanteessa näkökulmiaan aktiivisemmin esille kuin toiset. Haastattelun aikana esitimme kuitenkin aina tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä yksittäisille kokemusasiantuntijoille sekä kysyimme erikseen joidenkin haastateltavien ajatuksia, jos he eivät niitä olleet vielä tuoneet jonkin teeman kohdalla esille. Pyrimme saamaan kaikkien mielipiteet esille jokaiseen teemaan, jolloin tutkimustulosten luotettavuus olisi parempi.

Haastattelupaikkana oli sama tila, jossa kokemusasiantuntijaryhmän säännölliset tapaamiset oli ollut tapana järjestää. Tämä oli käytännön syistä helpoin ratkaisu, mutta edesauttoi todennäköisesti myös haastateltavien rentoutumista, turvallisuuden tunnetta ja varmuutta haastattelutilanteessa. Haastattelun runko oli lähetetty kokemusasiantuntijoille etukäteen Facebook-ryhmän kautta. Haastattelukysymysten ja haastattelun tarkoituksen tietäminen etukäteen orientoivat haastateltavaa antamaan sellaisia vastauksia, joista hän uskoo tutkijan hyötyvän (Alasuutari 2011, 149). Kaikki kokemusasiantuntijat eivät olleet

kuitenkaan nähneet kysymyksiä ennen varsinaista haastattelua. Työntekijöille haastattelurunko oli lähetetty etukäteen sähköpostitse.

Ennen haastatteluja painotimme tilanteen luottamuksellisuutta ja sitä, ettei kenenkään henkilöllisyys tule paljastumaan annetuista vastauksista. Lisäksi rohkaisimme haastateltavia tuomaan rehellisesti mielipiteensä julki. Selvitimme vielä myös mihin tarkoitukseen vastauksia tullaan käyttämään ja kertasimme muistin virkistämiseksi yhdessä ne tapaukset, joita ryhmällä oli tähän mennessä ollut. Haastattelimme työntekijät ja kokemusasiantuntijat toisistaan erillään, sillä halusimme varmistaa, että annettu informaatio ei olisi kummankaan osapuolen läsnäolosta riippuvaista. Kokemusasiantuntijoiden haastattelun jälkeen kysyimme heiltä suullisesti lupaa, saammeko tuoda esille heidän kertomiaan asioita vetäjien parihaastattelussa, mikä sopi heille.

Haastattelijoina olimme kumpikin ensikertalaisia. Olimme valmistelleet kysymykset huolella ja miettineet haastattelun rakenteen siten, ettemme johdattelsi haastateltavia kysymyksillämme. Huomasimme, että olisimme hyötyneet koehaastattelun järjestämisestä ennen varsinaista haastattelua. Tällöin olisimme saattaneet osata esimerkiksi esittää paremmin jatkokysymyksiä kokemusasiantuntijoiden esittämiin vastauksiin ja näin saada vastauksiin tarkennusta. Haastattelut nauhoitettiin, jotta saatu informaatio olisi juuri siinä muodossa kuin se oli sanottu. Litteroimme haastattelut sanatarkasti ja nimesimme kokemusasiantuntijat ja vetäjät koodinimillä. Nauhoitetut materiaalit tuhottiin välittömästi litteroinnin valmistuttua ja kaikki opinnäytetyöhön kerätty materiaali tuhottiin työn valmistuttua.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimustulokset nähdään tulkintana, koska tutkimuksessa korostuvat kokemuksellisuus ja merkityksellisyys. Aineiston tarkoitus ei ole tavoitella totuutta, eikä päätelmillä voida pyrkiä yleistettävyyteen tai kuvata tutkittavaa ilmiötä suoraan. (Hirsjärvi ym. 2009, 182; Ronkainen ym. 2013, 82, 122.) On siis otettava huomioon, että opinnäytetyömme tutkimustulokset eivät ole yleistettävissä tai siirrettävissä, koska ne perustuivat tutkimukseen osallistuneiden osapuolten henkilökohtaisiin kokemuksiin.

Lähdemateriaaleissa pyrimme käyttämään mahdollisimman tuoreita ja vain ensisijaisia lähteitä, joka lisää tutkimuksemme luotettavuutta. Haastateltavat eivät lukeneet tuloksia ennen opinnäytetyön julkaisua, jolloin he eivät päässeet kommentoimaan tuotosta tai

päässeet vaikuttamaan sen lopulliseen versioon. Tämä olisi voinut lisätä tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä. Pyrimme kuitenkin tuomaan haastateltavien ääntä kuuluviin käyttämällä runsaasti haastatteluista saatuja suoria lainauksia tulosten esittelyn yhteydessä. Lisäksi jätimme käyttämättä analyysin teossa ne materiaalit, joiden tarkoituksellisuudesta emme olleet varmoja.

Laadullisessa tutkimuksessa on otettava huomioon se, että tutkija on keskeinen tutkimuksen toimija ja valintojen tekijä, joka vaikuttaa tutkimuksen työtapoihin. Tutkimuksessa tehtyihin valintoihin ja tulkintaan sekä johtopäätöksiin vaikuttavat tutkijan omat käsitykset, halut, arvot, uskomukset ja ihanteet. (Vilkkä 2005, 50–51; Ronkainen ym. 2013, 82.) Pyrimme opinnäytetyön raportoinnissa objektiivisuuteen ja siihen, että tuomme tutkimuksemme aineiston ja tulokset mahdollisimman kattavasti ilmi, ilman omia tulkintojamme tai merkityksellisiä asioita muuttamatta tai pois jättämättä. Tutkijoina tiedotamme kuitenkin sen, että omat kokemuksemme ovat saattaneet vaikuttaneet tutkimukseemme.

6.2 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyöprosessimme kesti kokonaisuudessaan hieman yli vuoden. Alkuperäinen tarkoituksemme oli lähteä toteuttamaan aiheesta projektipintoja LasSe-hankkeeseen syksyllä 2014, jolloin ajatuksenamme oli, että tällaisen ryhmän avulla voimme tarjota nuorille mahdollisuuden tulla kuulluksi sekä jakaa kokemuksiaan ja ajatuksiaan luottamuksellisesti. Kesän 2014 aikana pohdimme kuitenkin mahdollisuutta tehdä aiheesta opinnäytetyö. Selvää oli, että lähdemme työstämään opinnäytetyötä yhdessä, niin kuin olisimme projektiakin toteuttaneet.

Kiinnostuimme lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän muodostamisesta aiheena sen ajankohtaisuuden vuoksi sekä siksi, että se antaisi meille mahdollisuuden kuulla kokemuksia lastensuojeluasiakkuudesta asiakkaan näkökulmasta. Alusta asti ajatuksemme oli, että tahdomme vahvistaa kokemusasiantuntijoiden osallisuutta ja mahdollisuutta vaikuttaa. Opinnäytetyön avulla on mahdollista saada heidän ääntään kuuluviin ja viedä sitä eteenpäin alan opiskelijoille ja työntekijöille.

Opinnäytetyöprosessimme eteni kokemusasiantuntijaryhmän ehdoilla. Aineiston keräämiseen kului prosessissa eniten aikaa ryhmän kokoontuessa kerran kuukaudessa. Keräsimme materiaalia aineistoon marraskuusta 2014 maaliskuuhun 2015. Kokemusasiantuntijaryhmän tapaamisia peruuntui aineiston keräämisen aikana, joten aineisto tapaamisista ja niiden sisällöistä jäi toivomaamme suppeammaksi. Alkuperäisen suunnitelman mukaan meidän oli tarkoitus haastatella ainoastaan kokemusasiantuntijoita jättäytyesämme pois ryhmän toiminnasta, mutta koska ryhmän tapaamisia peruuntui, päätimme tuoda opinnäytetyössä kokemusasiantuntijoiden lisäksi myös työntekijöiden näkökulmaa ryhmästä esiin. Tutkimuskysymysten asettaminen oli melko haastavaa, sillä tutkimuksemme tarkoitus muokkaantui hieman kokemusasiantuntijaryhmän prosessin edetessä.

Kokonaisuudessaan opinnäytetyö eteni koko prosessin ajan mielestämme hyvin ja ajankäyttömme oli tehokasta, vaikka opinnäytetyö ei valmistunut alkuperäisen suunnitelman mukaisesti keväällä 2015. Aloimme kerätä teoriapohjaa opinnäytetyöhön loppuvuodesta 2014 ja kirjoitimme teoriaosaa samanaikaisesti, kun keräsimme tutkimuksen aineistoa. Aineiston analysoimme haastattelujen jälkeen huhti–toukokuussa ja kirjoitimme tulokset ja johtopäätökset loppukevästä 2015. Esittelimme opinnäytetyömme alustavia tuloksia ja kerroimme kokemusasiantuntijaryhmän olemassaolosta lastensuojelun koulutuspäivillä alan työntekijöille ja opiskelijoille toukokuussa 2015 Tipotien sosiaali- ja terveysasemalla Tampereella. Tilaisuudessa mukanaamme puhumassa oli yksi ryhmän kokemusasiantuntija. Emme pitäneet prosessin aikana opinnäytetyön työstämisessä pitkiä taukoja, lukuun ottamatta kesää 2015, sillä yhteinen päätöksemme oli viimeistellä opinnäytetyö vasta syksyllä 2015.

Opinnäytetyön tekeminen oli hyvin mielenkiintoista ja opettavaista. Työtä tehdessämme olemme syventäneet tietämystämme lastensuojelusta ja oppineet osallisuudesta sekä teoriانا että työskentelyä ohjaavana arvona. Sosionomi (AMK) -tutkinnon kompetensseissa mainitaan, että sosionomin asiakastyön osaamisen peruslähtökohtiin kuuluu taito luoda asiakkaan osallisuutta tukeva ammatillinen vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde (Viinamäki 2010, 18).

Lisäksi pääsimme opinnäytetyötä työstäessämme tutustumaan laajasti kokemusasiantuntijuuteen ilmiönä. Prosessin aikana saimme kokemuksen siitä, mitä ryhmän käynnistäminen on käytännössä. Opimme prosessin aikana kärsivällisyyttä, koska opinnäytetyö eteni kokemusasiantuntijaryhmän ehdoilla. Meidän oli myös hyväksyttävä se, että työ etenee

ryhmän tapaamisten mukaisesti ja opeteltava sietämään keskeneräisyyttä. Prosessi vahvisti lisäksi epävarmuudensietokykyämme, sillä emme esimerkiksi ennen ryhmän tapauksia tienneet, kuinka monta kokemusasiantuntijaa pääsisi kulloinkin paikalle.

Koska teimme opinnäytetyön parityönä, vahvistimme yhteistyötaitojamme ja saimme arvokasta kokemusta parityöskentelystä aikaa vievän prosessin äärellä. Prosessi opetti paljon itsestämme persoonina ja teki näkyväksi sen, kuinka eri tavalla suhtaudumme ja käsittelemme asioita. Opinnäytetyötä tehdessämme koimme erilaisuutemme rikkaudeksi. Osallistuvan havainnoinnissa oli erityisen hyödyllistä, että meitä oli kaksi. Vaikka havainnoimme samoja asioita, kiinnitimme huomiota erilaisiin asioihin ja näin saimme laajemmin näkökulmaa, mutta pystyimme myös vahvistamaan yhteisiä havaintojamme.

Kokonaisuudessaan olemme tyytyväisiä opinnäytetyöprosessiin. Vaikka se vei paljon aikaa, antoi se myös paljon. Sen lisäksi, että opimme itse paljon prosessin aikana, teimme haastattelut sekä kokemusasiantuntijoille että ryhmän vetäjille mahdollistivat heille pysähtymisen ryhmän toiminnan arviointiin.

LÄHTEET

- A-Klinikkasäätiö 2013. Tietopuu. Vertaistoiminta – Keskeisiä käsitteitä. Päivitetty 15.8.2013. Luettu 12.3.2015. <http://www.a-klinikka.fi/tietopuu/teema/keskeisia>
- A-Klinikkasäätiö 2015. Tietopuu. Vertaistoiminta – Järjestöjä ja toimintaa. Päivitetty. 4.3.2015. Luettu 12.3.2015. <http://www.a-klinikka.fi/tietopuu/teema/vertaisjarjestoja>
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4., uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Bardy, M. 2013. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 48–78.
- Beresford, P. & Salo, M. 2008. Kokemuksen muodonmuutos: Kohti palveluiden käyttäjien omaa tutkimustoimintaa. Pori: Mielenterveyden keskusliitto.
- Eskonen, I., Korpinen, J. & Raitakari, S. 2006. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 21–44.
- Grönfors, M. 2001. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 124–141.
- Heino, T. 2013 Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 84–107.
- Hietala, O., & Rissanen, P. 2015. Opas kokemusasiantuntijatoiminnasta. Kokemusasiantuntija – hoidon ja avun kohteesta omien kokemusten jakajaksi sekä palveluiden kehittäjäksi. Helsinki: Kuntoutussäätiö & Mielenterveyden keskusliitto. Luettu 26.5.2015. <http://mtkl.fi/wp-content/uploads/2015/03/Kokemusasiantuntija-opas.pdf>
- Hipp, K. 2014. ”Että se mejän sana kuulus siellä” – Kokemusravioijan osallisuus mielenterveyspalvelujen kehittäjänä. Itä-Suomen yliopisto. Terveystieteiden opettajakoulutus. Hoitotieteen laitos. Hoitotieteen pro gradu -tutkielma.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2006. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. 4.painos. Helsinki: Helsinki University Press.
- Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 149–164.
- Ikonen, L. 2013. Salassa pidettävä – suojeleeko laki lasta vai lastensuojelijaa? Radiumkirjat.

Innokylä. 2015. Nuoret kehittäjät. Luettu 3.2.2015. <https://www.innokyla.fi/web/verstas151137/etusivu/-/verstas/tarpeet-ja-tavoitteet>

Jankko, T. 2008. Mielenterveyden kokemusasiantuntijuuden merkityksiä kuntoutujien ja omaisten ryhmäkeskusteluissa – me voidaan kertoa että tämmösenkin asian kanssa voi elää että mä on hullu. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Jokela, R. 2013. Kuullaan mutta kuunnellaanko? Huostaan otetun ja sijoitetun lapsen kokemuksia osallisuudesta lastensuojelun asiakkuudessaan. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Kananoja, A., Lavikainen, M. & Oranen, M. 2013. Toimiva lastensuojelu - selvitysryhmän loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Luettu 13.1.2015 http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf

Karjalainen, J. 2014. Valtakunnallista tietoa kokemusasiantuntijatoiminnasta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 11.2.2015. http://www.sosiaalikallega.fi/kehittajaasiakas-toiminta/kehittajaasiakasfoorumit/kehasfoorumi_XII_marras2014/valtakunn_kokemusasiantuntijatoiminta_karjalainen181114

Kopakkala, A. 2011. Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. 3. painos. Helsinki: Edita Prima Oy.

Kostiainen, E., Ahonen, S., Verho, T., Rissanen, P. & Rotko, T. 2014. Kokemukset käyttöön – kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen. Työpaperi 36/2014. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Kuosmanen, L., Rissanen, P. & Kurki, M. 2013. Kokemusasiantuntijuus päihde- ja mielenterveyspalveluissa. Terveys- ja sosiaalialan johtamisen aikakauslehti Premissi. 1/2013. 26–30.

Laiho, J. 2013. Nuorten kokemus osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta kiireellisen sijoituksen aikana. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Laitinen, M. & Nikupeteri, A. 2013. Toimijana ja osallisena – Kokemusasiantuntijana väkivaltatyössä. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. 1. painos. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 427–458.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Lastensuojelun käsikirja 2015. Lastensuojelun tarpeen selvittäminen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 24.8.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelutarpeen-selvitys>

Lastensuojelun käsikirja 2015a. Lapsen osallisuus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 5.2.2015. <http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>

Lavikainen, M., Puustinen-Korhonen, A. & Ruuskanen, K. (toim.) 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Luettu 16.2.2015. http://www.thl.fi/documents/647345/0/STM_2014_4_lastensuoj_laatusuos_web.pdf/0404c082-4917-471a-8293-5606b41536a7

Muukkonen, T. 2013. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 165–175.

Niemistö, R. 2002. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. 5. uudistettu painos. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Nivala, E. 2010. Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 18–25.

Nuorisolaki 27.1.2006/72

Nuorten kehittäjien ryhmä. Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Luettu 3.2.2015. http://www.socca.fi/kehittaminen/lastensuojelu/nuorten_kehittajien_ryhma

Palsanen, K. 2013. Yhteistutkiminen. Opas sosiaalityöhön 2.0. Socca – Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Luettu 28.5.2015. http://www.socca.fi/files/2335/Yhteistutkiminen-opas_sosiaalityohon_2.0_Kati_Palsanen.pdf

Pekkarinen, E. 2006. Lastensuojelun ryhmätoiminta murrosikäisten tyttöjen kokemana. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–127.

Pesäpuu ry 2015. Nuoret lastensuojelussa. Luettu 3.2.2015. <http://www.pesapuu.fi/toiminta/nuoret-lastensuojelussa/kehittaminen/>

Pikassos. Lastensuojelutarpeen selvityksen kehittäminen Väli-Suomessa - LasSe-hanke. Luettu 10.11.2014. <http://www.pikassos.fi/lasse>

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindblom-Yläne, S. & Paavilainen, E. 2013. Tutkimuksen voimasanat. 1.–2. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Ropponen, M. 2011. Kokemusasiantuntijuus kehittämisen välineenä Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin psykiatrian toiminta-alueella. Vaasan yliopisto. Filosofinen tiedekunta. Sosiaali- ja terveyshallintotieteen pro gradu -tutkielma.

Saastamoinen, K. 2010. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

STM 2009. Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma: Mieli 2009 -työryhmän ehdotukset mielenterveys- ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009: 3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Luettu 12.2.2015. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-7175.pdf

Thomas, N. 2000. Children, Family and the State: Decision-Making and Child Participation. USA: St. Martin's Press.

Toikko, T. 2011. Kokemusasiantuntija palveluiden kehittäjänä. Teoksessa Ruuskanen P., Savolainen, K. & Suonio, M. (toim.) Toivo sosiaalisessa – Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. UNIpress, 103–117.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. 2. painos. Tampere: Tampere University Press.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 10., uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilkkä, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Viinamäki, L. (toim.) 2010. Sosionomin ammatti ja työ 2010–2025. Havaintoja ja päätelmiä sosionomien (AMK & ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 3/2010. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. Luettu 28.5.2015. http://www3.tokem.fi/kirjasto/tiedostot/Viinamaki_A_3_2010.pdf

Warren, J. 2007. Service user and carer participation in social work. Exeter: Learning Matters.

LIITTEET

Liite 1. Suostumus opinnäytetyöhön osallistumiseen

SUOSTUMUS

Kuvaamme opinnäytetyössämme lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmän muodostumista, sekä dokumentoimme sen vaiheita ja ryhmässä käsiteltyjä teemoja. Opinnäytetyömme tarkoitus on tuoda kokemusasiantuntijoiden ääntä kuuluviin. Keräämme aineistoa havainnoimalla ja tekemällä ryhmähaastattelun sovittuna ajankohtana. Kokemusasiantuntijaryhmän tapaamiset ja haastattelu nauhoitetaan.

Annan suostumukseni sosionomiopiskelijoille Kati Pajuluomalle ja Minna Salmiselle hyödyntää havainnointi- ja haastattelumateriaaleja opinnäytetyössään. Aineisto käsitellään luottamuksellisesti ja se tuhotaan asianmukaisesti, kun opinnäytetyö on valmis. Tiedän, että kommenttejani voidaan käyttää aineiston esittelyssä, mutta henkilöllisyyttäni tai muita sellaisia tietoja, joista minut voisi tunnistaa, ei tuoda opinnäytetyössä esille.

Allekirjoittamalla annan suostumukseni käyttää havainnointi- ja nauhoitusmateriaaleja opinnäytetyössä.

Tampereella ____ / ____ 2015

Allekirjoitus _____

Liite 2. Haastattelurunko kokemusasiantuntijoille

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO KOKEMUSASiantuntijoille

TAUSTATIEDOT

- ikä
- lastensuojelutausta

PROSESSIN ALOITUS

- mukaan lähteminen (Mikä sai sinut lähtemään mukaan ryhmään?)
- odotukset (Millaisia odotuksia sinulla oli ryhmän toiminnasta ja tapaamisista lähtiessäsi siihen mukaan?)

KOKEMUSASiantuntijaryhmä

- päällimmäiset ajatukset ryhmän tapaamisista tähän mennessä
- ryhmän tehtävä (Miten kuvailisit ryhmän tehtävää ja tavoitteita?)
- kokemus osallisuudesta (Uskallatko kertoa mielipiteitäsi ryhmässä? Koetko, että mielipiteesi otetaan huomioon ja pystyt vaikuttamaan?)
- toiminnan ja omien odotusten kohtaaminen (Miten toiminta/tapaamiset ovat vastanneet odotuksiasi?)
- ryhmän tulevaisuus (Miten koet tulevaisuutesi ryhmässä? Uskotko, että ryhmän toiminnasta tulee jatkuvaa?)
- Toiminnan haasteet ja onnistumiset (Mikä on toiminut? Mikä on haasteellista? Mitä kehittäisit?)

TEEMAT

- tärkeäksi koetut teemat (Mitä teemoja haluat kokemusasiantuntijana tuoda esiin? Mihin asioihin haluaisit ryhmän kautta vaikuttaa?)
- toiminta teemojen pohjalta (Millaista toimintaa haluaisit teemojen pohjalta toteuttaa?)

Muuta palautetta

- Haluatko sanoa vielä jotain aiheeseen liittyen?

Liite 3. Haastattelurunko työntekijöille

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO TYÖNTEKIJÖILLE

TAUSTATIEDOT

- koulutus ja ammatti

PROSESSIN ALOITUS

- mukaan lähteminen (Mikä sai sinut lähtemään mukaan perustamaan kokemusasiantuntijaryhmää?)
- odotukset (Millaisia odotuksia sinulla oli ryhmän toiminnasta?)

KOKEMUSASINTUNTIJARYHMÄ

- päällimmäiset ajatukset ryhmän toiminnasta ja tapaamisista tähän mennessä
- ryhmän tehtävä (Miten kuvailisit ryhmän tehtävää ja tavoitteita?)
- oma rooli ja tehtävä ryhmässä (Mikä on oma roolisi ja tehtäväsi ryhmässä?)
- osallisuus (Miten kokemusasiantuntijoiden osallisuus on toteutunut ryhmässä? Miten olet edesauttanut osallisuuden toteutumista? Mikä on toiminut? Mikä on ollut haasteellista?)
- Toiminnan haasteet ja onnistumiset (Mikä on toiminut? Mikä on haasteellista? Mitä kehittäisit?)

Muuta palautetta

- Haluatko sanoa vielä jotain aiheeseen liittyen?